ੴ

ਕਿਵ ਸਚਿਆਰਾ ਹੋਈਐ ?

ਗੁਰ-ਇਤਿਹਾਸ 'ਚ ਬਿੱਪਰਵਾਦੀ ਮਿਲਾਵਟ - 1

ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ
ਲੈਫ ਕਰਨਲ (ਰਿਟਾ.)
ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਸਿੱਖ ਸਮਾਜ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ

ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ : ਮਈ, 2013

ਗੁਰ-ਇਤਿਹਾਸ 'ਚ ਬਿੱਪਰਵਾਦੀ ਮਿਲਾਵਟ-1

ਮੁੱਲ :
100/- ਰੁਪਏ (ਭਾਰਤ), 7 ਡਾਲਰ (ਕੇਨੈਡਾ), 4 ਪਾਊਂਡ (ਯੂ.ਕੇ.)

ਮਿਲਣ ਦੇ ਪਤੇ :

ਸਿੰਘ ਬ੍ਰਦਰਜ਼
ਬਾਜ਼ਾਰ ਮਾਈ ਸੇਵਾਂ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ
ਫ਼ੋਨ : 0091-1832-543965
ਈ-ਮੇਲ : singhbros@vsnl.com

ਲਾਹੌਰ ਬੁੱਕ ਸ਼ਾਪ
2-ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਮਾਰਕੀਟ, ਲੁਧਿਆਣਾ
ਫ਼ੋਨ: 0161-2740738, 6540738

ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਸਿੱਖ ਸਮਾਜ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ
ਐਨ.ਐਚ. 5/106-ਐਫ, ਐਨ.ਆਈ.ਟੀ.,
ਫ਼ਰੀਦਾਬਾਦ, (ਹਰਿਆਣਾ) - 121001
ਫ਼ੋਨ : 0129-4034135, 98115-12636

ਪਲਾਟ ਨੰਬਰ 183, ਇੰਡਸਟ੍ਰੀਅਲ ਏਰੀਆ,
ਫ਼ੇਜ਼-9, ਅਜੀਤਗੜ੍ਹ (ਮੋਹਾਲੀ) - ਪੰਜਾਬ
ਫ਼ੋਨ : 98725-44016

9579-126A Street, Surrey (B.C.), Canada
Phone : 604-755-3305, 778-549-7679

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ : ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਸਿੱਖ ਸਮਾਜ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ, ਫਰੀਦਾਬਾਦ (ਹਰਿਆਣਾ)

Printed at : JPC Pvt. Ltd. Mohali. 0172-3047671-73

ਸਮਰਪਣ

ਰੱਬੀ ਰਜ਼ਾ ਅਨੁਸਾਰ, ਸਮੁੱਚੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਸਦੀਵਕਾਲ ਲਈ ਰੱਬੀ-ਰਾਜ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਲਈ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲੋਂ ਅਰੰਭ ਕੀਤੇ ਲਾਸਾਨੀ ਇਨਕਲਾਬ ਨੂੰ ਮੁਕੰਮਲ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਮਰਪਿਤ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕੀਮਤੀ ਮਨੁੱਖਾ ਜ਼ਿੰਦਗੀਆਂ ਇਸ ਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਲੇਖੇ ਲਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸੂਰਬੀਰ ਰੂਹਾਂ ਦੇ ਨਾਂ।

ਤਤਕਰਾ

ਦੋ ਸ਼ਬਦ

ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਬਰਾਬਰਤਾ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਹੱਕ, ਸੱਚ, ਇਨਸਾਫ਼ ਤੇ ਸਰਬੱਤ ਦੇ ਭਲੇ ਦੇ ਜਾਮਨ, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਆਲਮਗੀਰੀ ਗੁਰਮਤਿ ਫ਼ਲਸਫ਼ੇ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ 'ਚ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ, ਖ਼ੁਦਗਰਜ਼, ਫ਼ਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤ ਅਤੇ ਮਾਨਵ-ਵਿਰੋਧੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਵਕਤ ਤੋਂ ਹੀ, ਇੱਕ ਸੋਚੀ-ਸਮਝੀ ਸਾਜਿਸ ਅਧੀਨ ਵਿਉਂਤਬੰਦ ਢੰਗ ਨਾਲ ਜਥੇਬੰਦ ਹੋ ਕੇ, ਜੰਗੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਯਤਨ ਕਰਦੀਆਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਸੁਰੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਅਗੁਵਾਈ ਕਰਦੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ ਬਾਣੀਆ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਤੇ ਹਾਕਮ ਦੀ ਤਿੱਕੜੀ। ਭਲਾ ਕਿਉਂ ? ਕਿਉਂਕਿ ਇਨਕਲਾਬੀ ਗੁਰਮਤਿ ਫ਼ਲਸਫ਼ੇ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਨੌਂ ਸਾਲ ਦੀ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਆਯੂ ਵਿੱਚ ਹੀ, ਰੱਬੀ-ਰਜ਼ਾ ਅਨੁਸਾਰ, ਸਮੁੱਚੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਸਦੀਵਕਾਲੀ ਰੱਬੀ-ਰਾਜ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਸਦੀਵਕਾਲੀ ਗੁਰਮਤਿ ਇਨਕਲਾਬ ਦਾ ਆਗਾਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ - ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਇਨਕਲਾਬ ਜਿਸ ਨੇ ਇਸ ਤਿੱਕੜੀ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਉਤੇ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਨਕਲੀ ਮਨੁੱਖਤਾਵਾਦ ਦਾ ਮਖੌਟਾ ਸ਼ਰ੍ਹੇਆਮ ਖਿੱਚ ਕੇ ਲਾਹ ਸੁੱਟਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਮਾਨਵ-ਵਿਰੋਧੀ ਤਿੱਕੜੀ ਦੇ ਅਸਲੀ ਚਿਹਰੇ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਇੰਜ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੇ ਸਨ -

ਬਾਣੀਆ (ਮਾਇਆਧਾਰੀ)

ਮਾਇਆਧਾਰੀ ਅਤਿ ਅੰਨ੍ਹਾ ਬੋਲਾ॥
ਸਬਦ ਨ ਸੁਣਈ, ਬਹੁ ਰੋਲ ਘਚੋਲਾ॥ (ਮ:੩, ੩੧੩)

ਬ੍ਰਾਹਮਣ (High Priest)

ਕਾਦੀ ਕੂੜ ਬੋਲਿ, ਮਲੁ ਖਾਂਇ॥ ਬ੍ਰਾਹਮਣੁ ਨਾਵੈ ਜੀਆਂ ਘਾਇ॥॥ (ਮ: ੧, ੬੬੨)

ਹਾਕਮ (Ruler)

ਰਾਜੇ ਸੀਹ ਮੁਕਦਮ ਕੁਤੇ॥ ਜਾਇ ਜਗਾਇਨਿ੍ ਬੈਠੇ ਸੁਤੇ॥ (ਮ:੧, ੧੨੮੮)

ਉਪਰੋਕਤ ਤਿੱਕੜੀ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ, ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹੀ ਗੁਰਮਤਿ ਫ਼ਲਸਫ਼ੇ ਦੇ

ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਿੱਤਰ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਇਨਕਲਾਬੀ ਫ਼ਲਸਫ਼ੇ ਨੇ ਇਸ ਪ੍ਰਜੀਵੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੀ ਰੋਜ਼ੀ-ਰੋਟੀ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ (ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਕੀਤੀ ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਾ, ਜਾਤ-ਪਾਤ, ਕਰਮ-ਕਾਂਡ, ਵਹਿਮ-ਭਰਮ ਆਦਿ) 'ਤੇ ਹੀ ਕਰਾਰੀ ਸੱਟ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਾਰੀ, ਬਲਕਿ ਇਸ ਦੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ 'ਜਗਤ-ਗੁਰੂ' ਦੀ ਨਕਲੀ ਪਦਵੀ ਤੇ ਸਮਾਜਕ ਸਰਬਉੱਚਤਾ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਨੂੰ ਅਕੱਟ ਦਲੀਲਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਰੱਦ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਦੇ ਵਕਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਮਾਰੂ ਸੱਟ ਮਾਰ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਹੀਰੋ ਤੋਂ ਜ਼ੀਰੋ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਇਹੀ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਾਤਰ ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਭਾਰਤ 'ਚ ਮਨੂੰਵਾਦੀ ਲਾਬੀ (coterie) ਰਾਹੀਂ, ਗੁਰਮਤਿ ਫ਼ਲਸਫ਼ੇ, ਗੁਰ-ਇਤਿਹਾਸ, ਸਿੱਖ-ਇਤਿਹਾਸ, ਗੁਰਮਤਿ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਤੇ ਗੁਰਮਤਿ-ਰਾਜਨੀਤੀ (ਮੀਰੀ-ਪੀਰੀ) ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਗੰਧਲਿਆਂ ਕਰ ਕੇ ਭਾਰਤ 'ਚ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਹੀ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿਰਤੋੜ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਕੋਝੀ ਸਾਜਿਸ਼ ਨੂੰ ਸਿਰੇ ਚਾੜ੍ਹਨ ਲਈ ਜਿੱਥੇ ਇਹ ਮਨੂੰਵਾਦੀ ਲਾਬੀ ਗੁਰਮਤਿ-ਸਰੋਤਾਂ ਵਿੱਚ ਮਿਲਾਵਟ ਕਰਦੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੂੰ ਨਸ਼ੇੜੀ, ਵਿਹਲੜ ਤੇ ਆਚਰਣਹੀਣ ਬਣਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਵਿਰਸੇ ਤੋਂ ਤੋੜਨ ਦੇ ਵੀ ਯਤਨ ਕਰਦੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਦੂਜੇ ਸੂਬਿਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਸਿਲੇਬਸ ਵਿੱਚੋਂ ਭਾਰਤੀ ਉੱਪ-ਮਹਾਂਦੀਪ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਸ਼ਾਨਾਂਮੱਤੇ ਭਾਗ ਗੁਰ-ਇਤਿਹਾਸ ਤੇ 18ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਗੌਰਵਸ਼ਾਲੀ ਸਿੱਖ-ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਤਕਰੀਬਨ ਮਨਫ਼ੀ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ। ਦਸੰਬਰ 1705 ਦਾ ਚਮਕੌਰ ਦਾ ਜੰਗ (ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਸੱਭ ਤੋਂ ਆਸਾਵਾਂ ਜੰਗ) ਜੋ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਾਲੀ ਕੁ ਭੁੱਖੇ-ਭਾਣੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਕੱਚੀ ਗੜ੍ਹੀ (ਹਵੇਲੀ) 'ਚੋਂ (ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੀਮਤ ਜੰਗੀ ਸਾਮਾਨ ਨਾਲ) ਲੱਖਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦੀ ਵਿਰੋਧੀ ਫ਼ੌਜ (ਮੁਗ਼ਲ ਫ਼ੌਜ, ਬਿੱਪਰਵਾਦੀ ਬਾਈਧਾਰ ਦੇ ਰਾਜੇ ਤੇ ਲੁਟੇਰੇ ਮੁਲਖਈਆ) ਨਾਲ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ 'ਚ ਰਹਿ ਕੇ ਲੜਿਆ, ਭਾਰਤੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਸਿਲੇਬਸਾਂ 'ਚੋਂ ਗਾਇਬ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ 19ਵੀਂ ਸਦੀ ਦਾ ਸਾਰਾਗੜ੍ਹੀ ਦਾ ਜੰਗ, ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਸੱਤ ਅਤਿ-ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਜੰਗਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ, ਭਾਰਤੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਸਿਲੇਬਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਫਰਾਂਸ ਦੇ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਸਿਲੇਬਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਜੰਗ (ਜੋ ਸਿੱਖ ਰੈਜਿਮੈਂਟ ਦੇ 22 ਸੈਨਿਕਾਂ ਨੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਪਠਾਣ ਕਬਾਇਲੀਆਂ ਨਾਲ ਲੋਹਾ ਲੈਂਦੇ ਹੋਏ ਆਖਰੀ ਸੈਨਿਕ ਅਤੇ ਆਖਰੀ ਗੋਲੀ ਤੱਕ, ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਕੇ ਲੜਿਆ ਸੀ) ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ। ਸਦ ਅਫ਼ਸੋਸ!

ਹੱਥਲੀ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵੱਲ ਪਰਤਦਿਆਂ, ਬਿਪੱਰਵਾਦੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਗੁਰ-ਇਤਿਹਾਸ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਕੋਝੀ ਛੇੜ-ਛਾੜ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰ ਕੇ, ਸਹੀ ਗੁਰ-ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਅੰਕਿਤ ਕਰਨ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਰਹਿਣਾ, ਇਸ ਅਤਿ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਮਸਲੇ ਦਾ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਮਸਲੇ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਇਸ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਨੂੰ ਬਾਰੀਕੀ ਨਾਲ

ਸਮਝਣਾ ਅਤੇ ਕੌਮ ਨੂੰ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਸੁਚੇਤ ਹੋ ਕੇ ਵਿਚਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਗੁਰਮਤਿ-ਅਨੁਸਾਰੀ ਪਲਾਨ ਬਣਾ ਕੇ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਣਾ ਨਿਹਾਇਤ ਹੀ ਜਰੂਰੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਕੌਮ, ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਸਾਡੇ ਮਹਾਨ ਵਿਰਸੇ ਨੂੰ ਗੰਧਲੇ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਸਾਜਿਸ਼ਾਂ ਦਾ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਨੋਟਿਸ ਲੈ ਕੇ, ਯੋਗ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰ ਸਕੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ੁੱਧ ਅਮੋਲਕ ਇਤਿਹਾਸਕ ਵਿਰਸੇ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਰਹਿ ਸਕੇ। ਨਿਰਸੰਦੇਹ, ਵਰਤਮਾਨ ਰਵਾਇਤੀ ਸਿੱਖ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਪਾਸੋਂ ਅਜਿਹਾ ਕਰ ਸਕਣ ਦੀ ਆਸ ਰੱਖਣੀ ਮੂਰਖਾਂ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ 'ਚ ਰਹਿਣ ਦੇ ਤੁੱਲ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹ ਕਾਰਜ ਕੇਵਲ ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਮੁਕੰਮਲ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਮਰਪਤ ਹੋ ਕੇ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲੋਂ 1478 ਵਿੱਚ ਅਰੰਭ ਕੀਤੇ ਲਾਸਾਨੀ (ਗੁਰਮਤਿ) ਇਨਕਲਾਬ ਨੂੰ ਪੁਨਰ-ਸੁਰਜੀਤ ਕਰ ਕੇ, ਸਮੁੱਚੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦਾ ਗੁਰਮਤਿ-ਜੁਗਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀਆਂ ਅਰਪਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਖ਼ਾਲਸਾ ਪੰਥ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਹਕੀਕਤ ਨੂੰ ਵੀ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਮਨੂੰਵਾਦੀਆਂ ਦੀ ਚਾਣਕੀਯਾ ਕੂਟਨੀਤੀ ਦੀ ਜਕੜ ਵਿੱਚ ਆਏ ਹੋਏ ਬਹੁਤੇ ਮੌਜੂਦਾ ਅਖੌਤੀ ਸਿੱਖ ਲੀਡਰ (ਸਿਆਸੀ, ਧਾਰਮਕ ਤੇ ਸਮਾਜਕ ਆਗੂ) ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੀ ਬੇੜੀ ਦੇ ਮਲਾਹ ਹੋਣ ਦਾ ਭੁਲੇਖਾ ਪਾ ਕੇ (ਕੌਮ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ 'ਚ ਘੱਟਾ ਪਾ ਕੇ) ਕੌਮ ਦੀ ਬੇੜੀ ਨੂੰ ਬਿੱਪਰਵਾਦ ਦੇ ਡੂੰਘੇ ਤੇ ਖ਼ਾਰੇ ਮਾਨਵ-ਵਿਰੋਧੀ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿੱਚ ਡੋਬਣ ਲਈ ਜੂਝਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ।

ਧੰਨਵਾਦ

ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਕੀਮਤੀ ਸੁਝਾਅ ਦੇਣ ਲਈ ਵੀਰ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ (ਕਨਵੀਨਰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਖ਼ਾਲਸਾ ਪੰਚਾਇਤ), ਵੀਰ ਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ (ਸਕੱਤਰ ਜਨਰਲ ਸ੍ਰੋ. ਖ਼ਾਲਸਾ ਪੰਚਾਇਤ), ਵੀਰ ਡਾ. ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਹਿਲੇ ਫਾਊਂਡਰ ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਗੁਰਮਤਿ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਕਾਲਜ, ਚੌਂਤਾ (ਰੋਪੜ), ਵੀਰ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ (ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਮੁੱਢਲੇ ਆਗੂਆਂ 'ਚੋਂ) ਅਤੇ ਵੀਰ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸ਼੍ਰੋ. ਸਿੱਖ ਸਮਾਜ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਦਾ ਤਹਿ ਦਿਲੋਂ ਧੰਨਵਾਦ ਹੈ।

ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਲਈ ਬਹੁਤ-ਬਹੁਤ ਧੰਨਵਾਦ।

ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਲੈਫ. ਕਰਨਲ (ਰਿਟਾ.)
ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਸਿੱਖ ਸਮਾਜ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ
ਮੋਬਾ : +91-94654 47897

ਮਿਤੀ : ਮਈ, 2013

੧. ਮੁੱਢਲੀ ਜਾਣਕਾਰੀ

ਇਤਿਹਾਸ

‘ਇਤਿਹਾਸ’ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਜੇਕਰ ਸਹਿਜ ਨਾਲ ਉਚਾਰਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਹੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਜਾਂਦੇ ਜਨ। ਯਾਨੀ ਕਿ, ਇਤਿ+ਹਾਸ! ‘ਇਤਿ’ ਦਾ ਅਰਥ ਬਣੇਗਾ ‘ਇੰਜ’ ਤੇ ‘ਹਾਸ’ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ‘ਹੋਇਆ’ ਜਾਂ ‘ਵਾਪਰਿਆ (ਭਾਵ, ਇੰਜ ਹੋਇਆ ਜਾਂ ਇੰਜ ਵਾਪਰਿਆ)। ਸਮਝਦਾਰ ਤੇ ਦੂਰ-ਅੰਦੇਸ਼ ਕੌਮਾਂ ਆਪਣੇ ਕੌਮੀ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਸ਼ੁੱਧ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਨਾਲ਼ ਪੜਚੋਲ ਕਰ ਕੇ, ਸਾਰਥਕ ਸਿੱਟੇ ਕੱਢ ਕੇ, ਕੌਮੀ ਭਵਿੱਖ ਨੂੰ ਸਵਾਰਨ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਰਾਲੇ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਹੜੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਅਵੇਸਲੀਆਂ ਹੋ ਕੇ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਖੁੰਝ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਅਕਸਰ, ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਪੰਨਿਆਂ ‘ਚੋਂ ਹੀ ਗਾਇਬ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਕੌਮਾਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਆਧਾਰ ਕੌਮੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ (ਕੌਮੀ ਫ਼ਲਸਫ਼ਾ) ਹੁੰਦੀ ਹੈ- ਉਹ ਫ਼ਲਸਫ਼ਾ ਜੋ ਕੌਮ ਦੇ ਬਾਨੀ ਵੱਲੋਂ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰ ਕੇ ਅਮਲੀ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਨਾਲ ਅਪਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਵੀ ਇੱਕ ਹਕੀਕਤ ਹੈ ਕਿ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਨਿਰਪੱਖ ਹੋ ਕੇ, ਸ਼ੁੱਧ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਕਲਮਬੰਦ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਕਠਨ ਕੰਮ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਤਿਹਾਸਕ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਲਿਖਾਰੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਜਜ਼ਬਾਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਮਨੌਤਾਂ, ਇੱਕ ਪ੍ਰਛਾਵੇਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਉਸ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕਰਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ, ਕਿਤੇ ਨਾ ਕਿਤੇ, ਇਤਿਹਾਸਕ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੀ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਰੰਗ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਵਾ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਮਨੁੱਖੀ ਫ਼ਿਤਰਤ ਦੀ ਸੁਭਾਵਕ ਕਿਰਿਆ ਹੀ ਹੈ।

ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਮਿਲਾਵਟ

ਇਤਿਹਾਸ ‘ਚ ਮਿਲਾਵਟ, ਮੋਟੇ ਤੌਰ ‘ਤੇ, ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਦੋ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰ ਕੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ -

(ੳ) **ਅਣਜਾਣੇ ਵਿੱਚ**- ਜੇਕਰ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਲਿਖਾਰੀ ਸੰਬੰਧਤ ਕੌਮ ਦੇ ਫ਼ਲਸਫ਼ੇ ਦੀ ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ ਨਾ ਰਖਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਪਾਸੋਂ, ਅਣਜਾਣੇ ਵਿੱਚ ਹੀ, ਇਤਿਹਾਸ ਲਿਖਣ ਵੇਲੇ ਗ਼ਲਤੀਆਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

(ਅ) **ਜਾਣ-ਬੁੱਝ ਕੇ** - ਕਈ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਕਿਸੇ ਲਾਲਚ-ਵਸ ਹੋ ਕੇ ਜਾਂ ਬੇਈਮਾਨੀ ਕਰ

ਕੇ, ਜਾਣ-ਬੁੱਝ ਕੇ, ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜਨ ਦਾ ਅਪ੍ਰਾਧ ਵੀ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ।

ਗੁਰ-ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ 'ਚ ਮਿਲਾਵਟ ਵੀ ਉੱਪਰ ਲਿੱਖੇ ਦੋਨਾਂ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰ ਕੇ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਹਥਲੀ ਪੁਸਤਕ ਚੂੜਾਮਣਿ ਕਵੀ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਦੀ ਲਿਖਤ ਵਜੋਂ ਜਾਣੀ ਜਾਂਦੀ, ਕਾਵਿ-ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਲਿਖੀ, 'ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' (ਸੂਰਜ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪੁਸਤਕ-ਲੜੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਭਾਗ) ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਫ਼ਲਸਫ਼ੇ ਦੀ ਲੋਅ ਵਿੱਚ ਪਰਖਣ ਦਾ ਇੱਕ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਯਤਨ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਉਦੇਸ਼, ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਮਿਲਾਵਟ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰ ਕੇ ਕੌਮ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਨੂੰ ਸੁਚੇਤ ਕਰਨਾ ਹੀ ਹੈ।

ਗੁਰ-ਇਤਿਹਾਸ

ਸੰਨ ੧੪੬੯ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਅਰੰਭ ਹੋ ਕੇ ਅਕਤੂਬਰ ੧੭੦੮ ਵਿੱਚ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੇ ਜੋਤੀ-ਜੋਤਿ ਸਮਾਉਣ ਤੱਕ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਗੁਰ-ਇਤਿਹਾਸ (ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਇਤਿਹਾਸਕ ਘਟਨਾਵਾਂ) ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਧੁਰਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਅੰਕਿਤ ਕਰਵਾਏ, ਆਲਮਗੀਰੀ ਗੁਰਮਤਿ ਫ਼ਲਸਫ਼ੇ ਨੂੰ, ਅਮਲੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਿਉਂ ਕੇ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਗੁਰਮਤਿ ਫ਼ਲਸਫ਼ਾ ਕਾਦਰ ਦੀ ਕੁਦਰਤਿ ਦੇ ਅਟੱਲ ਨਿਯਮਾਂ, ਅਸੂਲਾਂ ਤੇ ਕਾਇਦੇ-ਕਾਨੂੰਨਾਂ 'ਤੇ ਆਧਾਰਤ ਇੱਕ ਨਿਵੇਕਲੀ, ਨਿਰਮਲ ਤੇ ਅਦੁੱਤੀ ਜੀਵਨ-ਜਾਚ ਹੈ - ਹੁਕਮਿ ਰਜਾਈ ਚਲਣ ਵਾਲਾ ਗੁਰਮਤਿ-ਗਾਡੀਰਾਹ ਹੈ।

ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਦਾ ਹਵਾਲਾ

ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਬਜ਼ੁਰਗ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਡਾ. ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਸੰਪਾਦਤ ਅਤੇ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਮੇਟੀ (ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁ. ਪ੍ਰ. ਕਮੇਟੀ) ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਪੁਸਤਕ 'ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' (ਕ੍ਰਿਤ: ਕਵਿ ਚੂੜਾਮਣਿ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ) 'ਤੇ ਆਧਾਰਤ ਹੈ। ਡਾ. ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਇੱਕ ਉੱਘੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਬਹੁ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਵਿਦਵਾਨ ਵੀ ਹਨ। ਬ੍ਰਿਜ-ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਲਿਖੀ 'ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਪੁਸਤਕ-ਲੜੀ ਦੇ ਅਰਥ ਵੀ ਉਹੀ ਲਏ ਗਏ ਹਨ ਜੋ ਡਾ. ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕੀਤੇ ਹਨ।

ਡਾ. ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਮਿਹਨਤ ਕਰ ਕੇ ਸੂਰਜ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪੁਸਤਕ-ਲੜੀ ਦੀ ਸੰਪਾਦਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ-ਜਿੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ, ਲੋੜ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੀ, ਆਪਣੀਆਂ ਕੀਮਤੀ ਸੰਪਾਦਕੀ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਅਤੇ ਫੁੱਟ-ਨੋਟ ਦਰਜ ਕਰ ਕੇ, ਸੂਰਜ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਗੁਰਮਤਿ-ਵਿਰੋਧੀ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦੇ ਸ਼ਲਾਘਾਯੋਗ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਪਰ, ਕੁੱਝ ਕੁ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਹਿਮ ਪੱਖ, ਅਜੇ ਵੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋਣੋਂ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਅਟੱਲ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਲੋਅ

ਵਿੱਚ ਪਰਖ ਕੇ, ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨਾ ਨਿਹਾਇਤ ਹੀ ਜਰੂਰੀ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਦਿਸ਼ਾ ਵੱਲ ਹੀ ਦਾਸਰੇ ਨੇ ਵੀ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੋਝੀ ਅਨੁਸਾਰ, ਨਿਗੁਣਾ ਜਿਹਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਣ ਦਾ ਉੱਦਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਦਾਸਰੇ ਦੇ ਇਸ ਉਪਰਾਲੇ ਨੂੰ ਡਾ. ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਵਡੇਰੇ ਯੋਗਦਾਨ ਦੇ ਇੱਕ ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਪੂਰਕ-ਕਰਮ ਵਜੋਂ ਹੀ ਲਿਆ ਜਾਣਾ ਯੋਗ ਹੋਵੇਗਾ। ਸੱਚੇ ਦਿਲੋਂ ਅਰਜੋਈ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਮਤਿ ਫ਼ਲਸਫ਼ੇ ਦੀ ਵਧੇਰੇ ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਪੰਥਕ ਵਿਦਵਾਨ ਇਸ ਕੌਮੀ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਨਿਖਾਰ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਅੱਗੇ ਆਉਂਣ ਤਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਦੇ ਨੇੜੇ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਹ ਹਕੀਕਤ ਵੀ ਧਿਆਨ 'ਚ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਸਿਵਾਏ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਹੀ (ਪੈਗ਼ੰਬਰ, ਮਸੀਹੇ, ਆਲਮ-ਫ਼ਾਜ਼ਲ, ਰੱਬ ਦੇ ਅਖੌਤੀ ਅਵਤਾਰ, ਪਰਮ-ਸੰਤ, ਮਹਾਂ-ਪੁਰਖ, ਬ੍ਰਹਮ-ਗਿਆਨੀ, ਸੰਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ-ਗਿਆਨੀ, ਸ੍ਰੀਮਾਨ ੧੦੮, ਸ੍ਰੀਮਾਨ ੧੦੦੮, ਪਰਮ-ਹੰਸ, ਪਹੁੰਚੇ ਹੋਏ ਮਹਾਂ-ਪੁਰਖ, ਸਾਧੂ-ਮਹਾਤਮਾ ਆਦਿ), ਭੁੱਲਣਹਾਰ ਹਨ-

"ਭੁਲਣ ਅੰਦਰਿ ਸਭੁ ਕੋ ਅਭੁਲੁ ਗੁਰੂ ਕਰਤਾਰੁ ॥" (ਮ.੧, ੬੧)

ਭਾਵ: ਪ੍ਰਭੂ-ਪਿਤਾ ਦੀ ਸਾਜੀ ਕੁਦਰਤਿ (ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ) ਵਿੱਚ, ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਸਿਵਾਇ, ਸਭ ਕੋਈ ਹੀ ਭੁੱਲਣਹਾਰ ਹੈ। ਭਾਵ ਕਿ, ਸਭ ਕੋਈ ਗ਼ਲਤੀਆਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਾਰੇ ਸੰਖੇਪ ਜਾਣਕਾਰੀ:

"ਕਵੀ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜਨਮ 'ਨੂਰ ਦੀ ਸਰਾਂ' ਤਹਿਸੀਲ ਤਰਨ-ਤਾਰਨ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿੱਚ, ੧੮੪੫ ਬਿਕਰਮੀ ਅਥਵਾ ੧੭੮੮ ਈਸਵੀ ਵਿੱਚ ਪਿਤਾ ਭਾਈ ਦੇਵਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਮਾਤਾ ਰਾਜ ਦੇਈ ਦੇ ਘਰ ਹੋਇਆ। **ਭਾਈ ਦੇਵਾ ਸਿੰਘ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਰਸੀਏ ਸਨ ਅਤੇ ਵੇਦਾਂਤ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰਖਦੇ ਸਨ।** ਦੇਵਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਇੱਕ ਭਰਾ, ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ 'ਕਟੜਾ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ' ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਇਥੇ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਪਹਿਲਾਂ ਰਿਹਾ ਕਰਦੇ -ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਵਿਦਿਆ-ਦਾਤੇ, ਭਾਈ ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਗਿਆਨੀ ਦੇ ਬੁੰਗੇ ਠਹਿਰਦੇ ਸਨ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਂ 'ਬੁੰਗਾ ਗਿਆਨੀਆਂ' ਸੀ। ੧੯੬੪ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਇਹ ਬੁੰਗਾ ਢਾਹ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵਿੱਦਿਆ, ਗਿਆਨੀ ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਕੋਲੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ -

ਸ਼੍ਰੀ ਮ੍ਰਤਿ ਸਿਮਰਨ ਰਤਿ ਗੁਰੂ ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਸ਼ੁਭ ਨਾਮ।
ਬਿੱਦਿਆ ਜਿਨ ਤੇ ਮੈਂ ਪੜ੍ਹੀ ਤਿਨ ਪਦ ਕਰੋਂ ਪ੍ਰਨਾਮ।

(ਅੰਕ ੧੦੧, ਅਧਿਆਏ ੫੭, ਉਤਰਾਰਧ)

ਗਿਆਨੀ ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਬ੍ਰਿਜ-ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਨੇ 'ਬਾਲਮੀਕੀ ਰਮਾਇਣ' ਅਤੇ 'ਆਤਮ ਪੁਰਾਣ'

ਦਾ ਟੀਕਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ 'ਅਮਰ ਕੋਸ਼' ਲਿਖਿਆ।....... ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ, ਸਰਹਿੰਦ 'ਤੇ ਆਖਰੀ ਹਮਲਾ ੧੭੬੪ ਈ. ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਹਮਲੇ ਵਿੱਚ ਅਹਿਮਦਸ਼ਾਹ ਅਬਦਾਲੀ ਦਾ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਵਰਨਰ, ਜੈਨ ਖ਼ਾਂ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ। ਸਰਹਿੰਦ ਸ਼ਹਿਰ ਉੱਜੜ ਗਿਆ। ਸਰਹਿੰਦ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਸਿੱਖ-ਮਿਸਲਦਾਰਾਂ ਨੇ ਆਪੋ-ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਲਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੀ, ਜਮਨਾ ਦੇ ਕੰਢੇ 'ਤੇ ਬੂੜੀਆ ਰਿਆਸਤ ਦਾ ਮੁੱਢ ਬੱਝਾ। ਬੂੜੀਆ ਨਗਰ ਜਗਾਧਰੀ ਰੇਲਵੇ-ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਪੰਜ ਮੀਲ ਪੂਰਬ ਵੱਲ ਹੈ।.... ੧੭੬੪ ਈਸਵੀ ਵਿੱਚ ਸਰਹਿੰਦ ਜਿੱਤਣ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਝਬਾਲ (ਤਹਿਸੀਲ ਤਰਨ-ਤਾਰਨ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਦੇ ਸਰਦਾਰ ਨਾਨੂੰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬੂੜੀਏ ਰਿਆਸਤ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰੱਖੀ। ਇਹ 'ਭੰਗੀ ਮਿਸਲ' ਵਿਚੋਂ ਸੀ। ਨਾਨੂੰ ਸਿੰਘ ਔਰੰਗਾਬਾਦ ਦੇ ਪਠਾਣਾਂ ਹੱਥੋਂ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ। ਉਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪਠਾਣਾਂ ਨੂੰ ਹਰਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡ ਜਿੱਤ ਲਏ। ੧੭੮੫ ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦਿਹਾਂਤ ਪਿੱਛੋਂ ਉਸ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਬੂੜੀਏ ਦਾ ਮਾਲਕ ਬਣਿਆ। ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ੧੮੦੪ ਵਿੱਚ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ। ਉਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ, ਬੂੜੀਏ ਦਾ ਸਰਦਾਰ ਬਣਿਆ। ਨਾਨੂੰ ਸਿੰਘ ਜੋ ਬੂੜੀਆ ਰਿਆਸਤ ਦਾ ਬਾਨੀ ਸੀ, ਦਾ ਇੱਕ ਸਾਥੀ, ਰਾਏ ਸਿੰਘ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ੮੪ ਪਿੰਡ ਦਇਆਲਗੜ੍ਹ ਅਤੇ ਜਗਾਧਰੀ ਸਣੇ ਆਏ। ਇਸ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਦਇਆਲਗੜ੍ਹ ਸੀ। ਰਾਏ ਸਿੰਘ ਪਿੱਛੋਂ ਉਸ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ ਦਇਆਲਗੜ੍ਹ ਦਾ ਸਰਦਾਰ ਬਣਿਆ। ਰਾਏ ਸਿੰਘ ਦਾ ਇੱਕ ਜੋਧਾ ਜਰਨੈਲ, ਦਇਆਲ ਸਿੰਘ ਸੀ, ਜੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ, ਕਰਤਾ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਦੀ ਬਰਾਦਰੀ ਦਾ ਹੀ ਸੀ। ਭਾਈ ਦੇਵਾ ਸਿੰਘ, ਜੋ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪਿਤਾ ਸਨ, ਨਾਲ ਇਸ ਦੇ ਚੰਗੇ ਸੰਬੰਧ ਸਨ। ਸੋ, ਉਹ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦਇਆਲਗੜ੍ਹ ਲੈ ਆਇਆ, ਜੋ ਬੂੜੀਆ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਕੁੱਝ ਸਮਾਂ ਇਥੋਂ ਰਹਿ ਕੇ, ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਬੂੜੀਆ ਆ ਗਏ। ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬੂੜੀਆ ਅਸਥਾਨ 'ਤੇ 'ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਲਿਖਿਆ ਤੇ ਇਥੇ ਹੀ ਸਮਾਪਤ ਕੀਤਾ" (ਡਾ. ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ:ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਫ਼ੇ ੧੪-੧੫)।

"ਦੇਵਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਛੀਂਬਾ ਜਾਤਿ ਤੋਂ ਖ਼ਾਲਸਾ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਆਏ ਸਨ। **ਭਾਈ ਦੇਵਾ ਸਿੰਘ ਬੂੜੀਆ (ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਬਾਲਾ) ਨਿਵਾਸੀ, ਸਤਿਸੰਗੀ ਪੁਰਖ ਸਨ। ਇਹ ਸੰਤ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਨਿਰਮਲੇ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਕਰ ਕੇ ਵੇਦਾਂਤ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਗਯਾਤਾ ਹੋਏ।** ਵਿੱਦਿਆ ਦੀ ਰੁਚੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜੀ ਲੈ ਆਈ। ਉਸੇ ਥਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਸੰਮਤ ੧੮੪੫ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ।..... ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਾਵਯ ਦੇ ਪੂਰਨ ਪੰਡਿਤ ਅਤੇ ਕਵਿਤਾ ਰਚਣ ਦੀ ਅਲੌਕਿਕ ਸ਼ਕਤਿ ਰਖਦੇ ਸਨ। ਆਪ ਨੇ ਬੂੜੀਏ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਕੇ 'ਅਮਰ ਕੋਸ਼' ਦਾ ਉਲਥਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸੰਮਤ ੧੮੮੦ ਵਿੱਚ 'ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਪੁਸਤਕ ਰਚਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਇਹ ਮਹਾਰਾਜਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸ ਪਟਿਆਲੇ ਜਾ ਨੌਕਰ ਹੋਏ। ਸੰਮਤ ੧੮੮੨ ਵਿੱਚ ਕੈਥਲਪਤਿ ਭਾਈ ਉਦਯ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਪਟਿਆਲਾ ਤੋਂ ਮੰਗ ਕੇ ਲੈ ਲਿਆ ਅਤੇ ਬੜੇ ਸਨਮਾਨ ਨਾਲ ਅਪਣੇ ਪਾਸ ਰੱਖਿਆ। **ਕੈਥਲ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਕੇ ਭਾਈ**

ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸੰਮਤ ੧੮੯੬ ਵਿੱਚ ਜਪੁ ਜੀ ਦਾ ਟੀਕਾ 'ਗਰਬ-ਗੰਜਨੀ' ਰਚਿਆ ਅਤੇ ਭਾਈ ਉਦਯ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਨੌਕਰ ਪੰਡਿਤਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਕਵੀ ਜੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਪੁਸਤਕ ਹਿੰਦੀ ਰਲੀ-ਮਿਲੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਬਣਾਏ ਅਤੇ ਨੌ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਜੀਵਨ ਕਥਾ 'ਗੁਰਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਯ" ਨਾਮਕ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿੱਚ ਲਿਖੀ, ਜੋ ਸੰਮਤ ੧੯੦੦ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਸਮਾਪਤ ਹੋਇਆ। ਇਸੇ ਸਾਲ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੈਥਲ ਵਿੱਚ ਗੁਰਪੁਰਿ ਪਧਾਰੇ।----- ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਸ਼ਰਧਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਸੀ, ਪਰ **ਪੰਡਿਤਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦੁਆਰਾ ਕਿ, "ਜੇ ਆਪ ਗੁਰੂਆਂ ਦੀ ਕਥਾ ਨੂੰ ਪੁਰਾਣ-ਰੀਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਅਵਤਾਰਾਂ ਜੇਹੀ ਲਿਖੋਗੇ ਅਤੇ ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ (ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਧਾਰਮਕ ਗ੍ਰੰਥਾਂ) ਤੋਂ ਵਿਰੁੱਧ ਆਪ ਦੇ ਪੁਸਤਕ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹੋਊ ਅਤੇ ਸਭ ਆਪ ਦੀ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਆਦਰ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਨਗੇ"**, ਕਈ ਥਾਂਈਂ ਟਪਲਾ ਖਾ ਗਏ ਹਨ। (ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ, ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਪੰਨਾ ੨੪੪)।

'ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਵਿੱਚ ਗੁਰਮਤਿ-ਵਿਰੋਧੀ ਸਮੱਗਰੀ ਕਿਵੇਂ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋ ਗਈ ?

ਇਸ ਸਵਾਲ ਦਾ ਅੰਸ਼ਕ ਉੱਤਰ, ਉੱਪਰ ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਜੀ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਵਿੱਚ ਆ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਯਾਨੀ ਕਿ, ਇਸ ਗੁਰਮਤਿ-ਵਿਰੋਧੀ ਕੁ-ਕਰਮ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕੈਥਲਪਤਿ ਭਾਈ ਉਦਯ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨੌਕਰ ਪੰਡਿਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਮਿਲੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਪੰਡਿਤ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਦੀ, ਲਿਖਾ-ਪੜ੍ਹੀ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ, ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। **ਦੂਜਾ ਕਾਰਨ** ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਖ਼ੁਦ ਵੀ, ਬਿੱਪਰਵਾਦੀ (ਨਿਰਮਲਾ) ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਤੋਂ ਡੂੰਘੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਸਨ। **ਤੀਜਾ ਕਾਰਨ** ਇਹ ਨਜ਼ਰੀਂ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਗੁਰਮਤਿ ਫ਼ਲਸਫ਼ੇ ਬਾਰੇ ਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। **ਚੌਥਾ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਹੱਤਵ-ਪੂਰਨ** ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸੰਪੂਰਨ ਕਰ ਕੇ, ਇਸ ਦੀ ਪਰੂਫ਼-ਰੀਡਿੰਗ ਕਰ ਕੇ ਸੁਧਾਈ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਮਹਾਂ-ਕਾਵਿ ਦੀ ਪੁਸਤਕ-ਲੜੀ ਮੁਕੰਮਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਕੁੱਝ ਅਰਸੇ ਬਾਅਦ ਹੀ ਉਹ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਏ ਅਤੇ **ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਹਾਇਕ ਗੁਰਮਤਿ-ਵਿਰੋਧੀ ਸ਼ਾਤਰ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਨ-ਮਰਜ਼ੀ ਕਰ ਕੇ, ਥਾਂ-ਪੁਰ-ਥਾਂ, ਗੁਰਮਤਿ-ਵਿਰੋਧੀ ਸਮੱਗਰੀ ਇਸ ਕਾਵਿ-ਲੜੀ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।** ਇਥੇ ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਖ਼ਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕੁ-ਕਰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਸੀ? ਇਸ ਸਵਾਲ ਦਾ 'ਜੁਆਬ' ਇਹ ਹੈ ਕਿ 'ਦੇਵਤਾ ਬਣਿਆ ਬ੍ਰਾਹਮਣ' ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ, ਸਰਬੱਤ ਦੇ ਭਲੇ ਦੇ ਜ਼ਾਮਨ, ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਬਰਾਬਰਤਾ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਊਚ-ਨੀਚ, ਜਾਤ-ਪਾਤ, ਕਰਮ-ਕਾਂਡਾਂ, ਮੂਰਤੀ-ਪੂਜਾ, ਵਹਿਮ-ਭਰਮ, ਸੁੱਚ-ਭਿੱਟ ਅਤੇ ਅਵਤਾਰਵਾਦ ਆਦਿ ਦੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦੀ

ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੂੰ ਅਕੱਟ ਦਲੀਲਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਰੱਦ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਆਲਮਗ਼ੀਰੀ ਗੁਰਮਤਿ ਫ਼ਲਸਫ਼ੇ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਦੁਸ਼ਮਣ ਬਣਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ **ਇਸ ਫ਼ਲਸਫ਼ੇ ਨੇ 'ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇਵਤਾ' ਦੀ 'ਜਗਤ-ਗੁਰੂ' ਦੀ ਨਕਲੀ ਪਦਵੀ, ਸਮਾਜਕ ਸਰਬ-ਉੱਚਤਾ ਤੇ ਰੁਹਬ ਨੂੰ ਚਣੌਤੀ ਦੇ ਕੇ ਇਸ ਪ੍ਰਜੀਵੀ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਰੋਜ਼ੀ-ਰੋਟੀ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਅਤੇ ਵਕਾਰ 'ਤੇ ਕਰਾਰੀ ਸੱਟ ਮਾਰੀ ਸੀ।** ਇਸ ਦਲੀਲ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਹਿੱਤ ਬਿੱਪਰਵਾਦ ਦਾ ਇੱਕ ਅਹਿਮ ਅਸੂਲ ਇਥੇ ਦਰਜ ਕਰਨਾ ਪ੍ਰਸੰਗਕ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਅਸੂਲ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ -

"ਜਾਤ-ਪਾਤੀ ਸਿਸਟਮ (ਵਰਨ-ਆਸ਼ਰਮ ਸਮਾਜਕ ਪ੍ਰਬੰਧ) ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦੇਣ ਵਾਲੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਜਾਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਘੂਰ ਕੇ ਤਾੜਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਹਰ ਯੋਗ ਅਤੇ ਅਯੋਗ ਢੰਗ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ, ਹਰ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਧਾਰਮਕ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤਕ ਪੁਸਤਕਾਂ (ਸਮੇਤ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ) ਵਿੱਚ ਭੰਨ-ਤੋੜ ਕਰ ਕੇ ਭੰਬਲਭੂਸੇ ਵਿੱਚ ਪਾਇਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਮਨੂੰਵਾਦ ਵਿੱਚ ਸਮੋਇਆ ਜਾਵੇ। ਜੇਕਰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸਫ਼ਲਤਾ ਨਾ ਮਿਲੇ ਤਾਂ, ਯੋਗ ਸਮੇਂ 'ਤੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਜ਼ਾਦ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਖ਼ਤੀ ਨਾਲ ਕੁਚਲ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ।"

ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਦੀ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ

"ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਲਿਖਵਾਈ। ਭਾਈ ਬਾਲਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮਹਾਨ ਸਫ਼ਰਾਂ ਵਿੱਚ, ਸਾਥੀ ਦੱਸਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਹਾਲ ਦਸਦਾ ਗਿਆ ਤੇ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਦਾ 'ਪੈੜਾ' ਜਾਤ ਦਾ ਮੋਖਾ ਖੱਤਰੀ ਲਿਖਦਾ ਗਿਆ। ਜੇਕਰ ਇਸ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਸੱਚ ਮੰਨ ਲਈਏ ਤਾਂ ਇਹ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਸੱਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਸਬੰਧੀ ਪੁਰਾਣੀ ਪਰੰਪਰਾ ਦੀ ਪਰਤੀਕ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ, ਇਸ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਸਿੱਧ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਮੌਜੂਦਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ (ਪਾਕਿਸਤਾਨ) ਵਿੱਚ ਏਮਨਾਬਾਦ ਅਸਥਾਨ ਦਾ ਨਾਂ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ਗਜ਼ੇਟੀਅਰ ਅਨੁਸਾਰ, ਅਕਬਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਸਮੇਂ, ਅਮੀਨ ਬੇਗ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਾਂ ਤੇ ਰੱਖਿਆ (ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਗਜ਼ੇਟੀਅਰ ੧੯੩੫ ਪੰਨਾ ੩੪੫)।

ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਏਮਨਾਬਾਦ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਪਰ, ਵਲਾਇਤ ਵਾਲੀ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਨੇ ਇਸੇ ਨਗਰ ਨੂੰ 'ਸੈਦਪੁਰ' ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਮੇਂ ਇਸ ਨਗਰ ਦਾ ਨਾਂ 'ਤੋਜ਼ਕੇ-ਬਾਬਰੀ' ਵਿੱਚ 'ਸੱਯਦਪੁਰ' ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਸੋ, ਸੈਦਪੁਰ ਜਾਂ ਸਯੱਦਪੁਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਠੀਕ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਸਿਵਾਏ, ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਬਣਤਰ ਅਤੇ ਬੋਲੀ ਤੋਂ ਵੀ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਦੀ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਵਲਾਇਤ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਾਲੀ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਲਿਖੀ ਪਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। **ਇਹ ਗੱਲ ਸੋਚਣ ਵਾਲੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ**

ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕੀਤੀ ਕਿਉਂਕਿ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ -

"ਤਿਤੁ ਮਹਿਲ ਜੋ ਸਬਦ ਹੋਆ ਸੋ ਪੋਥੀ ਜ਼ਬਾਨਿ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੋਗ ਮਿਲੀ" (ਪਰਾਤਨ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ, ਦਿੱਲੀ ੧੯੯੯ , ਸਾਖੀ ਨੰਬਰ ੫੭, ਪੰਨਾ ੨੦੭)। ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀਆਂ ਰਵਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇਗਾ।

ਸਾਡਾ ਨਿਸਚਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਪਾਸੇ ਵੀ ਉਪਰਾਲੇ ਕੀਤੇ ਹੋਣਗੇ। ਜਿਸ ਕਰ ਕੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਲਿਖਵਾਉਣ ਦੀ ਰਵਾਇਤ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਹੋਈ। ਸ਼ਾਇਦ ਉਸੇ ਪੋਥੀ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਹੀ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੀ 'ਵਾਰ ਪਹਿਲੀ' ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੋਈ। ਸਾਡੀ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪੋਥੀ ਸਾਡੇ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜੀ। ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ, ਉਸ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਕੇ ਹਿੰਦਾਲੀਆਂ ਨੇ ਹੋਰ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ, ਉਹ ਆਪ ਲਿਖਦੇ ਹਨ -

"ਭਯੋ ਰਾਹੁ ਹਿੰਦਾਲੇ ਜਾਯਾ। ਜਿਨ ਪੁਸਤਕ ਬਿਪਰੀਤ ਬਨਾਯਾ।
ਜਸ ਰਾਕਸ਼ਿਸ਼ ਗ੍ਰਸਨਹਿ ਕੀਨਾ।
ਮੂਰਖ ਮਤਿ ਕਲਿ ਮਲਨ ਮਲੀਨਾ। (ਅੰਕ ੪, ਅਧਿਆਏ ੩੭, ਪੂਰਬਾਰਧ)

ਭਾਵ: ਹਿੰਦਾਲ ਦੇ ਇੱਕ ਸਿੱਖ ਨੇ 'ਰਾਹੂ ' ਦਾ ਰੂਪ ਹੀ ਧਾਰਿਆ, ਜਿਸ ਨੇ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਦੀ ਬਿਲਕੁਲ ਉਲਟ ਪੋਥੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਜਸ-ਰੂਪੀ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਦੇ ਚੰਨ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਲਾ ਕੇ ਮਲੀਨ ਕੀਤਾ।

ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਤੋਂ ਭਲੀ-ਭਾਂਤ ਜਾਣੂ ਸਨ ਤੇ ਉਹ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ -

'ਗੁਰ ਅੰਗਦ ਜੀ ਜੋ ਲਿਖਵਾਈ। ਬਹੁ ਨਹਿ ਲਿਖੀ ਰਹੀ ਇਕ ਥਾਈ।
ਇਕ ਕਬੀਰ ਬੰਸੀ ਮਿਲਿ ਤਾਹੀ। ਸੋ ਪੋਥੀ ਪਢਿ ਗੁਨ ਮਨ ਮਾਹੀ।੨੨।

ਕਰਿ ਕੁਕਰਮ ਕਰ ਅਨਸੋਧ ਬਨਾਈ। ਆਪਨ ਬਡਨ ਕੀ ਕੀਰਤ ਪਾਈ।
ਬਚਨ ਅਨੁਚਿਤ ਲਿਖੇ ਸਮਦਾਏ। ਜਿਨ ਕੇ ਪਢਨ ਸੁਨਨਿ ਅਘ ਪਾਏ।੨੩।

ਆਪਨਾ ਵਡਾ ਜਾਨ ਹਿੰਦਾਲੂ। ਤਿਹ ਕੀ ਕੀਰਤ ਲਿਖੀ ਬਿਸਾਲੂ।
ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਤੇ ਵਡੀ ਬਨਾਇ। ਮਹਿਮਾ ਲਿਖਤ ਭਯੋ ਬਹੁ ਭਾਇ।੨੪।'
(ਅਧਿਆਏ ੩੭, ਪੂਰਬਾਰਧ)

ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਦੀ ਬਣਤਰ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਸਨ ਤੇ ਉਹ ਲਿਖਦੇ ਹਨ, 'ਜੋ ਅਸਲ ਪੋਥੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਲਿਖਵਾਈ ਸੀ,

ਉਹ ਬਿਆਸ ਦਰਿਆ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੀ'-

ਪੂਰਬ ਪੋਥੀ ਹੁਤੀ ਜੁ ਸੋਈ। ਦਈ ਬਿਪਾਸ ਬੀਚ ਡਬੋਈ।੨੭।
ਪੰਨੇ ਛਦੇ ਦਏ ਬਹਾਈ। ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਅੰਗਦ ਲਿਖਵਾਈ।

ਤਿਹ ਕੋ ਤਾਤਪਰਜ ਸਭ ਚੀਨੇ। ਅਧਿਕ ਬਚਨ ਅਪਨੇ ਲਿਖ ਦੀਨੇ।੨੮।
(ਅਧਿਆਏ ੩੭, ਪੂਰਬਾਰਧ)

ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਵਾਰ ਪਹਿਲੀ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਹਾਲ ਹੈ। ਆਪ ਲਿਖਦੇ ਹਨ -

'ਪੁਨ ਗੁਰਦਾਸ ਭਯੋ ਜੋ ਭਾਈ। ਕਛੁਅਕ ਕੀਨ ਜਿ ਗੁਰ ਵਡਾਈ।'
(ਅੰਕ ੬੮, ਅਧਿਆਏ ੩੭, ਪੂਰਬਾਰਧ)

ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਜੀ ਦੀ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਅਪਣਾਇਆ ?

"ਇਹ ਗੱਲ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਥੋੜਾ ਹਾਲ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸਦਾ ਹੀ ਲਾਲਸਾ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਹਾਲ ਵਧੇਰੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਏ। ਵਲਾਇਤ ਵਾਲੀ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਦਾ ਆਕਾਰ ਵੀ ਛੋਟਾ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਬਹੁਤ ਥੋੜੇ ਉਤਾਰੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। **ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਦੀ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਦਾ ਆਕਾਰ ਬਹੁਤ ਵਡੇਰਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਹੋਈ।** ਇਸ ਦੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਉਤਾਰੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਹਰ ਉਤਾਰੇ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਗਿਆ। ੧੬੫੮ ਈਸਵੀ ਦੇ ਉਤਾਰੇ ਵਿੱਚ, ਜੋ ਕਿ ਸਭ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣਾ ਹੈ, ੭੫ ਸਾਖੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਜਦੋਂ ੧੮੨੦ ਈ. ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਜੀਵਨ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤਾ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਦੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿੱਚ ੧੩੦ ਸਾਖੀਆਂ ਸਨ (ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਦਾ ਪਾਠ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕਰਨ ਅਤੇ ਅਲੋਚਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ: ਡਾ. ਗੁਰਚਰਨ ਕੌਰ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ੧੯੮੭, ਪੰਨਾ ੧੧੧)।

ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਦੀ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਾਖੀਆਂ ਪੁਰਾਤਨ ਜਾਂ ਵਲਾਇਤ ਵਾਲੀ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ 'ਚੋਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਸਾਖੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੱਡੀ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਵਧ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹਰ ਕੋਈ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਨੂੰ ਨਕਲ ਕਰ ਕੇ ਕੁੱਝ ਨਾ ਕੁੱਝ ਵਾਧਾ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਦਾ, ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਵਾਧਾ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਵਿੱਚੋਂ ਹੋਵੇ, ਭਾਵੇਂ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ 'ਚੋਂ ਜਾਂ 'ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਵਿੱਚੋਂ ਹੋਵੇ। **ਵਡੇਰੀ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ, ਭਾਈ ਬਾਲਾ**

ਜੀ ਦੀ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਵਿਰਤਾਂਤ ਲਿਖਣ ਲਈ ਅਪਣਾਇਆ।

ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਦੀ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਵਿੱਚ, ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਗੁਰ-ਨਿੰਦਾ ਨੂੰ ਦੁੱਧ ਵਿੱਚ ਮੱਖੀ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਜਿੱਥੇ ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੱਸ ਆਏ ਹਾਂ ਕਿ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਾਲੇ ਦੀ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਵਿੱਚੋਂ ਗੁਰੂ-ਨਿੰਦਾ ਕੱਢ ਕੇ ਗੁਰ-ਮਹਿਮਾ ਪਾਈ ਤੇ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਗੁਰ-ਮਹਿਮਾ ਨਾਲ ਅਮਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਸਬੰਧੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸੰਧੂ ਜਾਤ ਦਾ ਜੱਟ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦਾ ਬਚਪਨ ਦਾ ਸਾਥੀ ਸੀ। **ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ 'ਵਾਰ ਪਹਿਲੀ' ਵਿੱਚ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਥੀ ਮਰਦਾਨੇ ਦਾ ਕਥਨ ਤਾਂ ਹੈ ਪਰ ਬਾਲੇ ਦਾ ਨਹੀਂ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਗਿਆਰਵੀਂ ਵਾਰ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੇ ਛੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਦੱਸੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਦਾ ਨਾਂ ਨਹੀਂ। ਵਲਾਇਤ ਵਾਲੀ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਤੇ ਭਾਈ ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਾਲੀ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਦਾ ਕਥਨ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਇਹ ਸਭ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਕੋਲ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਤੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੱਤ-ਅੱਠ ਸਾਲ ਰਹੇ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਭ ਪਰਸਿੱਧ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹੋਣਗੇ। ਪਰ, ਇਹ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਦੀ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਦੇ ਅਰੰਭਕ ਸ਼ਬਦ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ -**

'ਬਾਲੇ ਸੰਧੂ ਨੂੰ ਇਹ ਚਾਹ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਗੁਰੂ ਪਰਗਟ ਹੋਵੈ ਤਾਂ ਦਰਸਨਿ ਜਾਈਐ। ਬਾਲੇ ਸੰਧੂ ਸੁਣਿਆ ਜੋ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ, ਇੱਕ ਖਤਰੇਟਾ ਅੰਗਦ ਹੈ, ਉਸ ਨੋ ਥਾਪਿ ਚੱਲਿਆ ਹੈ। ਜਾਤ ਤਿਰੁਹਨ ਹੈ। ਪਰ ਜਾਣੀਦਾ ਨਾਹੀ ਕੇਹੜੇ ਥਾਉਂ ਛਪਿ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਖ਼ਬਰ ਸੁਣੀ ਪਹੂਰ ਖਹਿਰਿਆਂ ਦੀ ਵਿਚਿ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਏਹੁ ਸੁਣ ਕੈ ਬਾਲਾ ਸੰਧੂ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੈ ਦਰਸਨਿ ਆਇਆ। ਜੋ ਕਿਛੁ ਸਕਤਿ ਆਹੀ, ਸੋ ਭੇਟ ਲੈ ਆਇਆ, ਢੂੰਢ ਲਧੋਸੁ। ਅਗੈ ਦੇਖੈ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਬੈਠਾ ਬਾਣੁ ਵਟਦਾ ਹੈ। ਬਾਲੇ ਸੰਧੂ ਜਾਇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ। ਅਗੋਂ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਬੋਲਿਆ, ਆਉ ਭਾਈ ਸਤਿ ਕਰਤਾਰ, ਬੈਠੋ ਜੀ। ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਵਾਣੁ ਵੱਟਣੇ ਰਹਿ ਗਇਆ। ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਬਾਲੇ ਨੂੰ ਪੁਛਣਾ ਕੀਤਾ, ਭਾਈ ਸਿੱਖ ਕਿੱਥੋਂ ਆਇਓ। ਕਿਉਂ ਕਰਿ ਆਵਣ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕਉਣ ਹੋਂਦੇ ਹੋ। ਤਾਂ ਬਾਲੇ ਸੰਧੂ ਹਥਿ ਜੋੜੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਹੋਂਦਾ ਹਾਂ ਜਟੇਟਾ, ਨਾਉਂ ਹੈ ਬਾਲਾ, ਗੋਤ ਸੰਧੂ, ਵਤਨ ਰਾਇ ਭੋਇ ਦੀ ਤਲਵੰਡੀ ਹੈ। [(ਪਿਆਰੇ ਲਾਲ ਕਪੂਰ ਵਾਲੀ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ, ੧੬੫੮ ਈ., ਪੱਤਰਾ ੨) ਅੰਤਕਾ, ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਪਰੰਪਰਾ, ਡਾ.ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਪਟਿਆਲਾ ਦੂਜੀ ਛਾਪ ੧੯੯੦, ਪੰਨਾ ੨੨੧'।]

ਡਾ. ਟਰੰਪ ਨੇ ਜਦੋਂ ਇੰਡੀਆ ਆਫ਼ਿਸ, ਲੰਡਨ ਵਿੱਚ ੧੮੭੨ ਈ. ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਦਾ ਪੁਰਾਤਨ ਜਾਂ ਵਲਾਇਤ ਵਾਲੀ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਨਾਲ

ਟਾਕਰਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਲਿਖਿਆ -

'ਪਿਛਲੇਰੀਆਂ ਰਵਾਇਤਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜੀਵਨ ਸਬੰਧੀ ਸਭ ਵਿਸਥਾਰ ਦਾ ਪਤਾ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਹੈ, ਇਸ ਗੱਲ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋਈਆਂ ਕਿ ਆਪਣੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਤੇ ਕਥਾਵਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੋੜਤਾ ਲਈ, ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਉਣ। ਇਹ ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬਚਪਨ ਦੇ ਸਾਥੀ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ। ਜੇਕਰ ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦਾ, ਸਦਾ ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸਾਥੀ ਤੇ ਸਲਾਹਕਾਰ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਬਿਲਕੁਲ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਪੁਰਾਤਨ ਪਰੰਪਰਾ 'ਤੇ ਆਧਾਰਤ ਜਨਮ-ਸਾਖੀਆਂ ਵਿੱਚ ਉਸ ਸਬੰਧੀ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਵੀ ਸੰਕੇਤ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ।' (ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਪਰੰਪਰਾ, ਡਾ. ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਪੰਨਾ ੧੯, ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ, ਡਾ. ਟਰੰਪ ੧੮੭੭, ਭੂਮਿਕਾ ਪੰਨਾ ੫)।

ਬੜੀ ਖ਼ੁਸ਼ਕਿਸਮਤੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਜੀ ਦੀ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਇੱਕ ਸਤਾਰਵੀਂ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਈਸਵੀ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਏ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਦੀ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਦਾ ਖਰੜਾ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਖਰੜੇ ਨੂੰ ਸੰਮਤ ੧੭੧੫ ਬਿਕਰਮੀ ਭਾਵ ੧੬੫੮ ਈ. ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਨੇ ਨਕਲ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਖਰੜਾ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ, ਸ੍ਰੀ ਪਿਆਰੇ ਲਾਲ ਕਪੂਰ ਕੋਲ ਪਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਫ਼ੋਟੋ-ਕਾਪੀ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਇਤਿਹਾਸ ਅਧਿਐਨ ਵਿਭਾਗ ਪਾਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਪਿਆਰੇ ਲਾਲ ਕਪੂਰ ਦੇ ਵੱਡ-ਵਡੇਰੇ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਨ ਜੋ ਅਠਾਰਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਅਖ਼ੀਰ ਵਿਚ ਦਿੱਲੀ ਜਾ ਕੇ ਆਬਾਦ ਹੋਏ। ...... ਇਸ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੇ ਸਾਬਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ੧੬੫੮ ਈ. ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਦੀ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਮੌਜੂਦ ਸੀ। ਪਰ, ਇਹ ਗੱਲ ਇਥੇ ਮੁਕਦੀ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਵੇਖਣਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਦੀ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ 'ਬਾਬਾ ਹੰਦਾਲ ਦੀ ਪਰਚੀ' ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਲਿਖੀ ਗਈ। 'ਗੁਰੂ ਹੰਦਾਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਅਨੁਸਾਰ, ਬਾਬੇ ਹੰਦਾਲ ਦਾ ਜਨਮ ੧੫੭੩ ਈ. ਵਿੱਚ ਤੇ ਦਿਹਾਂਤ ੧੬੪੮ ਈ. ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ (ਗੁਰੂ ਹੰਦਾਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਮਸੰਦ ਮਾਈ ਦਾਸ ਉਰਫ਼ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ੧੯੫੪, ਪੰਨਾ ੧੬੧)। ਹੰਦਾਲ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਦਾ ਦਿਹਾਂਤ ੧੬੫੮ ਈ. ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਤੇ ਇਸੇ ਸਾਲ ਹੀ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਦੀ ਕਾਪੀ ਲਿਖੀ ਗਈ। ਕਰਮ ਸਿੰਘ (ਹਿਸਟੋਰੀਅਨ) ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ, ਜਿਸ ਲਿਖਤ ਤੋਂ ਇਹ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੋਈ ਹੈ, ਉਹ 'ਪਰਚੀ ਬਾਬਾ ਹੰਦਾਲ' ਹੈ। 'ਪਰਚੀ ਬਾਬਾ ਹੰਦਾਲ' ਵਿੱਚ, ਹੰਦਾਲ ਦਾ ਜੀਵਨ ਹੈ। ਇਹ ਪਰਚੀ ੧੬੫੫ ਈ. ਵਿੱਚ ਲਿਖੀ ਗਈ। (ਕਤੱਕ ਕਿ ਵਿਸਾਖ : ਕਰਮ ਸਿੰਘ, ਪੰਨਾ ੨੪੦)।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਇਹ ੧੬੫੮ ਈ. ਵਾਲੀ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ, ਬਾਲੇ ਦੀ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਜਾਂ ਦੂਜਾ ਉਤਾਰਾ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਸਿਧਾਂਤ, ਜੋ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦਾ

ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਹੰਦਾਲੀਆਂ ਨੇ ਲਿਖਵਾਈ ਹੈ, ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਂ ਸਾਖੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹੰਦਾਲ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਣਾ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮੂਹੋਂ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਪੰਜ ਸਾਖੀਆਂ ਇਹ ਹਨ -

1. ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਭਗਤ ਵਾਲੀ ਸਾਖੀ।
2. ਧ੍ਰੂ ਭਗਤ ਵਾਲੀ ਸਾਖੀ
3. ਸਿੱਧਾਂ ਵਾਲੀ ਸਾਖੀ।
4. ਪੰਡਤ ਦੀਨਾ ਨਾਥ ਵਾਲੀ ਸਾਖੀ।
5. ਘੋਹੇ ਜੱਟ ਵਾਲੀ ਸਾਖੀ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਂ ਸਾਖੀਆਂ ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਹੰਦਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰਤਾਪ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲਿਖਣ ਵਾਲਾ, ਕੋਈ ਹੰਦਾਲ ਦਾ ਚੇਲਾ ਹੈ ਜੋ ਕਈ ਵਾਰ ਇੱਕੋ ਗੱਲ ਨੂੰ ਲਿਖ ਕੇ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੰਦਾਲ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ, ਹੰਦਾਲ ਦੇ ਚੇਲੇ ਦਾ ਇਸ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਨੂੰ ਲਿਖਣਾ, ਇਸੇ ਗੱਲ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੧੬੫੮ ਈ. ਦੀ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਦੀ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਤੋਂ ਅਰੰਭ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਈ ਬਾਲੇ 'ਤੇ ਹੀ ਸਮਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਨਿਮਨ-ਲਿਖਤ ਤੁਕਾਂ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ-

'੧ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ। ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ॥ ਸੰਮਤ ੧੫੮੨ ਪੰਦ੍ਰਹ ਸੈ ਬਿਆਸੀਆ ਮਿਤੀ ਵੈਸਾਖ ਸੁਦੀ ਪੰਚਮੀ "ਪੋਥੀ ਲਿਖੀ ਪੈੜੇ ਮੋਖੇ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਕੇ ਖਤਰੀ" ਗੁਰੂ ਅੰਗਦਿ ਲਿਖਵਾਈ। ਪੈੜਾ ਮੋਖਾ ਬਾਲੇ ਸੰਧੂ ਜਟੇਟੇ ਨਾਲ ਰਾਇ ਭੋਏਂ ਦੀ ਤਲਵੰਡੀ ਆਇਆ ਆਹਾ। ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਨੌ ਢੂਢਿ ਕੈ ਲੱਧਾ ਆਹਾ। ਦੁਇ ਮਹੀਨੇ ਸਤਾਰਹ ਦਿਨ ਲਿਖਦਿਆਂ ਲੱਗੇ ਆਹੇ। ਜੋ ਹਕੀਕਤ ਆਹੀ ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ ਫਿਰੇ ਆਹੈ ਤਿਥੋਂ ਤਿਥੋਂ ਦੀ ਹਕੀਕਤ ਸਹਜਿ ਨਾਲ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਲਿਖਾਈ। ਬਾਲੇ ਉਪਰਿ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦੁ ਬੁਹਤੁ ਖੁਸੀ ਹੋਇਆ। ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਅਤੇ ਮਰਦਾਨਾ ਰਬਾਬੀ ਨਾਲਿ ਫਿਰੇ ਆਹਾ ਮੋਦੀਖਾਨੇ ਦੇ ਵਖਤ, ਬਾਲਾ ਨਾਲੇ ਆਹਾ"।

ਇਹ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਸਾਖੀ ਦਾ ਅਰੰਭ ਹੈ। ਇਸ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਦਾ ਅੰਤ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਦੇ ਦਿਹਾਂਤ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ:-

"ਤਾਂ ਬਾਲੇ ਆਖਿਆ, ਜੀ ਹੁਣਿ ਦੇਹ ਛੁਟੇ ਵਡੀ ਹੋਈ ਹੈ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਆਖਿਆ, ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਦੁਇ ਮਹੀਨੇ ਤੁਸਾਡੇ ਦੇਹ ਛੁਟਣ ਵਿਚਿ ਰਹੰਦੇ ਹੈਨਿ ਪਰ ਦੁਇ ਮਹੀਨੇ ਤੁਸੀਂ ਅਸਾਂ ਥੇ ਰਹੋ ਤਾਂ ਬਾਲੇ ਆਖਿਆ, ਭਲਾ ਜੀ। ਤਾਂ ਬਾਲਾ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਪਾਸਿ ਰਹਿਆ। ਜਾਂ ਦੁਇ ਮਹੀਨੇ ਪੂਰੇ ਹੋਏ ਤਾਂ ਬਾਲੇ ਦੀ ਦੇਹ ਛੁਟੀ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਹਥ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ

ਜੀ ਲੰਬੂ ਦਿੱਤਾ ਹੋਰ ਸਿਖ ਹਥ ਪਕੜਿ ਰਹੇ। ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਆਖੇ ਭਾਈ ਸਿਖੋ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਵਿਚਿ ਭੇਦ ਕੋਈ ਨਾ ਆਹਾ। ਇਹੋ ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਸਿਖ ਦਾ ਭੇਦ ਆਹਾ। ਬੋਲਹੁ ਸਤਿ ਕਰਤਾਰ। ਬੋਲਹੁ ਸਤਿ ਕਰਤਾਰ"। (ਅੰਤਕਾ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਪਰੰਪਰਾ, ਡਾ. ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਪੰਨਾ ੨੨੧ ਅਤੇ ੩੨੮)।

ਹਿੰਦਾਲੀਆਂ ਦੀ ਪਰਪਾਟੀ ਤੋਂ ਸਿਵਾ, ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਦੀ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਦਾ ਉਤਾਰਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਪਰਪਾਟੀ ਚੱਲੀ। ਉਸ ਪਰਪਾਟੀ ਦੇ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਨੇ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਦੀ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੀ ਲਿਖਵਾਈ ਸਮਝ ਕੇ, ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਗੁਰੂ-ਨਿੰਦਾ ਵਾਲੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤੀਆਂ ਅਤੇ ਇਸ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਨੂੰ ਸੰਵਾਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਪਰਪਾਟੀ ਦੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਲਿਖਾਰੀ, ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹਨ।

ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਦੀ ਇੱਕ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਲਿਖੇ ਜਾਣ ਦੀ ਮਿਤੀ ੧੭੯੯ ਈ. ਹੈ (ਪੰਜਾਬੀ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਨੰਬਰ ੪੨੦, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, ਪਟਿਆਲਾ)। ਇਸ ਦੀਆਂ ਅੰਤਲੀਆ ਸਾਖੀਆਂ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੇ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਨੂੰ, ਅਖ਼ੀਰ ਉਮਰ ਵਿੱਚ, ਤਲਵੰਡੀ ਲੈ ਜਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਤੋਂ ਵਿਦਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਇਸ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਠੀਕ ਮੰਨ ਲਈਏ ਤਾਂ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਦਾ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਉਣ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਥੋੜਾ ਸਮਾਂ ਮਿਲਣਾ ਨਿਸਚਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਕਿਉਂਕਿ ਮਿਹਰਬਾਨ ਰਚਿਤ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਅਨੁਸਾਰ, ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੋਲ, ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਰਹੇ, ਜੋ ਠੀਕ ਜਾਪਦਾ ਹੈ"। (ਡਾ. ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਸੰਪਾਦਤ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਫ਼ੇ ੨੦-੨੬

ਨੋਟ : ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰੇ ਹਵਾਲੇ, ਹੂ-ਬ-ਹੂ, ਡਾ.ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਸੰਪਾਦਤ 'ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਦੇ ਸਫ਼ੇ ੨੦-੨੬ ਤੋਂ ਲਏ ਗਏ ਹਨ।

ਡਾ. ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ (ਉੱਪਰ ਵਰਣਨ ਕੀਤੀ) ਖ਼ੋਜ 'ਚੋਂ ਇਹ ਤੱਥ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਾਫ਼ ਹੋ ਰਿਹਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਬਾਲਾ (ਸੰਧੂ ਜੱਟ) ਇੱਕ ਮਨੋ-ਕਲਪਤ (ਨਕਲੀ) ਪਾਤਰ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਹੰਦਾਲੀਆਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਚ੍ਰਿੱਤਰਘਾਤ ਕਰ ਕੇ, ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ-ਵਡੇਰੇ 'ਬਾਬਾ ਹੰਦਾਲ' ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਪਰਤਾਪ ਵਾਲਾ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਲਈ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਜਾਪਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਜੇ ਤੱਕ ਕਿਸੇ ਮਾਤਾ ਨੇ 'ਬਾਲਾ ਸੰਧੂ' ਨੂੰ ਜਨਮ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। **ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੋਤਿ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਫ਼ਲਸਫ਼ੇ ਨਾਲ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਦੀ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਹੱਦ ਤੱਕ ਈਰਖਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਧਿਰਾਂ ਨੇ ਗੁਰ-ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਸੋਚੀ ਸਮਝੀ ਤੇ ਅਤਿ ਕੋਝੀ ਸਾਜਿਸ਼ ਅਧੀਨ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਖ਼ੋਟ (ਮੁਲੰਮਾ) ਨੂੰ ਦਾਖਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ.**

ਤਾਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦਾ ਚ੍ਰਿੱਤਰਘਾਤ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦਾ ਘਾਣ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਲਿਖ-ਲਿਖਾ ਕੇ, ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤ, ਗੁਰਮਤਿ ਸਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ-ਰਾਜਨੀਤਕ ਸੁਨੇਹੇ ਨੂੰ ਗੰਧਲਾ ਕਰ ਕੇ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੂੰ ਭੰਬਲਭੂਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪਾ ਕੇ, ਗੁਰਮਤਿ-ਗਾਡੀਰਾਹ ਤੋਂ ਭਟਕਾ ਕੇ, ਦਿਸ਼ਾ-ਹੀਣ ਕਰ ਕੇ, ਨਸ਼ੇੜੀ ਵਿਹਲੜ ਤੇ ਆਚਰਣ-ਹੀਣ ਬਣਾ ਕੇ, ਸਿਹਤ ਤੇ ਸਿਖਿਆ ਦੇ ਪੱਖਾਂ ਤੋਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰ ਕੇ, ਅੰਤ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ।

ਇਹ ਮਾਨਵ-ਵਿਰੋਧੀ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ-ਵਿਰੋਧੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਆਪਣੇ ਨਾਪਾਕ ਇਰਾਦਿਆਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਕਿਤਨੀਆਂ ਕੁ ਸਫ਼ਲ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ, ਇਸ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਇਸ ਹਕੀਕਤ ਤੋਂ ਹੀ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ, ਬਿੱਪਰਵਾਦੀ, (ਸਿੱਖੀ ਸਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ) ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੀਆਂ ਕੇਂਦਰੀ –

(ੳ) ਰਾਜਨੀਤਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ/ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ 'ਤੇ ਕਾਬਜ਼ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ;

(ਅ) ਧਾਰਮਕ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ/ਸੰਸਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਕਾਬਜ਼ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ;

(ੲ) ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਧਾਰਮਕ ਸੰਸਥਾ (ਗੁਰਦਵਾਰਾ) ਬਿੱਪਰਵਾਦੀ ਕਰਮ-ਕਾਂਡਾਂ ਦਾ ਅੱਡਾ ਬਣ ਚੁੱਕੀ ਹੈ;

(ਸ) ਸਿੱਖ ਕੌਮ, ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਫ਼ਲਸਫ਼ੇ ਤੋਂ ਅਮਲੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਟੁੱਟ ਚੁੱਕੀ ਹੈ;

(ਹ) ਸਿੱਖ ਨੌ-ਜਵਾਨੀ ਵਿਹਲੜਪੁਣੇ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਕੇ, ਨਸ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬ ਕੇ ਸਿਹਤ ਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਪੱਖਾਂ ਤੋਂ ਨਿੱਘਰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ;

(ਕ) ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੀ ਪਨੀਰੀ (ਛੋਟੇ ਬੱਚੇ) ਅਤੇ ਨੌ-ਜਵਾਨੀ ਸਿੱਖੀ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਹੀ ਤਿਲਾਂਜਲੀ ਦੇ ਕੇ ਪਤਿੱਤ ਹੋਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ;

(ਖ) ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦਾ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ, ਕੌਮ ਦੀ ਬੇੜੀ ਦਾ ਮਲਾਹ ਹੋਣ ਦਾ ਭੁਲੇਖਾ ਪਾ ਕੇ ਇਸ ਬੇੜੀ ਨੂੰ ਬਿੱਪਰਵਾਦ ਦੇ ਡੂੰਘੇ, ਮਾਨਵ-ਵਿਰੋਧੀ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿੱਚ ਡੁਬੋਣ ਲਈ, ਬਿੱਪਰਵਾਦੀਆਂ ਦੇ ਕੁਲ੍ਹਾੜੇ ਦੇ ਦਸਤੇ ਦਾ ਰੋਲ ਅਦਾ ਕਰਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ; ਅਤੇ

(ਗ) ਬਿੱਪਰਵਾਦੀਆ ਦੀ ਸਾਜਿਸ਼ ਅਧੀਨ (ਬਿੱਪਰਵਾਦੀਆਂ ਦੇ ਹੱਥ-ਠੋਕੇ ਅਖੌਤੀ ਸਿੱਖ ਰਾਜਨੀਤਕ ਲੀਡਰਾਂ ਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਅਧੀਨ) ਨਕਲੀ ਸੰਤ-ਬਾਬੇ, ਡੇਰਿਆਂ, ਟਕਸਾਲਾਂ ਤੇ ਸੰਪਰਦਾਵਾਂ ਦੇ ਸੰਚਾਲਕ, ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ-ਗਾਡੀਰਾਹ ਤੋਂ ਭਟਕਾ ਕੇ (ਸ਼ਬਦ-ਗੁਰੂ ਨਾਲੋਂ ਤੋੜ ਕੇ) ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ।

✲✲✲

੨. ਪ੍ਰਚਾਰ ਫੇਰੀਆਂ (ਉਦਾਸੀਆਂ) ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਬਿਰਤਾਂਤ (੧੪੬੯ ਤੋਂ ੧੫੦੭)

ਕਵਿ ਚੂੜਾਮਣਿ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰਚਿਤ 'ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' (ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ ਤੇ ਭਾਗ ਦੂਜਾ) ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਸਮੱਗਰੀ (ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ) ਨੂੰ, ਪ੍ਰਭੂ-ਪਿਤਾ ਵੱਲੋਂ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਸੋਝੀ ਅਨੁਸਾਰ, ਪਰਖ ਕੇ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰਨ ਦਾ ਇੱਕ ਨਿਮਾਣਾ ਜਿਹਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਇਸ ਯਤਨ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਊਣਤਾਈਆਂ ਤੇ ਉਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਹਿੱਤ, ਸੁਹਿਰਦ ਵਿਦਵਾਨ ਸੱਜਣਾਂ ਵੱਲੋਂ ਮਿਲਣ ਵਾਲੇ ਸੁਝਾਵਾਂ ਨੂੰ ਜੀ-ਆਇਆਂ ਆਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਉੱਥੇ ਪੰਥ-ਦਰਦੀ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕੌਮੀ-ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਬਣਦਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਂਣ ਲਈ ਅੱਗੇ ਆਉਣ।

ਅਧਿਆਏ ੩ - ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ 'ਅਵਤਾਰ' ਧਾਰਨਾ

(ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੁ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪੂਰਬਾਰਧ (ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ) ਦੇ ਤੀਸਰੇ ਅਧਿਆਏ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ 'ਅਵਤਾਰ' ਧਾਰਨ ਬਾਰੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ-

'ਕਲਜੁਗ ਪਾਇ ਅਕਾਲ ਪ੍ਰਜੋਰਾ। ਪ੍ਰਗਟ ਭਏ ਅਘ ਓਘ ਪ੍ਰਘੋਰਾ'।੪।

ਭਾਵ: ਕਲਜੁਗ ਨੇ ਬੁਰੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਬਹੁਤ ਜਿਆਦਾ ਭਿਆਨਕ ਪਾਪ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ।

ਗੁਰਮਤਿ

ਗੁਰਮਤਿ ਫ਼ਲਸਫ਼ਾ ਜੁੱਗਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਮੇਂ ਦੀ ਬਿੱਪਰਵਾਦੀ ਵੰਡ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ। ਯਥਾ:

"ਸੋਈ ਚੰਦੁ ਚੜਹਿ ਸੇ ਤਾਰੇ ਸੋਈ ਦਿਨੀਅਰੁ ਤਪਤ ਰਹੈ ॥
ਸਾ ਧਰਤੀ ਸੋ ਪਉਣੁ ਝੁਲਾਰੇ ਜੁਗ ਜੀਅ ਖੇਲੇ ਥਾਵ ਕੈਸੇ ॥੧॥

ਜੀਵਨ ਤਲਬ ਨਿਵਾਰਿ ॥
ਹੋਵੈ ਪਰਵਾਨਾ ਕਰਹਿ ਧਿਙਾਣਾ ਕਲਿ ਲਖਣ ਵੀਚਾਰਿ" ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥
(ਮ:੧, ੯੦੨)

ਭਾਵ : (ਹੇ ਪੰਡਿਤ! ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿੱਚੋਂ) ਖ਼ੁਦ-ਗ਼ਰਜ਼ੀ ਦੂਰ ਕਰ **(ਇਹ ਖ਼ੁਦ-ਗ਼ਰਜ਼ੀ ਹੀ ਕਲਜੁਗ ਹੈ। ਇਸ ਖ਼ੁਦ-ਗ਼ਰਜ਼ੀ ਦੇ ਅਸਰ ਹੇਠ ਜਰਵਾਣੇ ਲੋਕ ਕਮਜ਼ੋਰਾਂ ਉੱਤੇ)** ਧੱਕਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿੱਚ) ਇਹ ਧੱਕਾ ਜਾਇਜ਼ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। **(ਖ਼ੁਦ-ਗ਼ਰਜ਼ੀ ਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਉਤੇ ਧੱਕਾ-ਹੇ ਪੰਡਿਤ ! ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ) ਕਲਜੁਗ ਦੇ ਲੱਛਣ ਸਮਝ ।੧। ਰਹਾਉ ।**

(ਜਿਸ ਅਸਲ ਕਲਜੁਗ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਅਸਾਂ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਸ) ਕਲਿਜੁਗ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੀ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ (ਖੇਡਾਂ) ਖੇਡਦਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਖੇਡ ਸਕਦਾ (ਕਿਉਂਕਿ ਸਤਜੁਗ, ਤ੍ਰੇਤਾ, ਦੁਆਪੁਰ ਆਦਿਕ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ) ਉਹੀ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਚੜ੍ਹਦਾ ਆਇਆ ਹੈ, ਉਹੀ ਤਾਰੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਹੀ ਸੂਰਜ ਚਮਕਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹੀ ਧਰਤੀ ਹੈ ਤੇ ਉਹੀ ਹਵਾ ਝੁਲਦੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ)।੧।

ਨੋਟ: ਭਾਵ ਕਿ, ਕਲਜੁਗ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਦੀ ਖ਼ੁਦਗਰਜ਼ੀ ਅਤੇ ਦੂਸਰਿਆਂ ਨਾਲ ਧੱਕਾ ਕਰ ਕੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਉਣ ਦੀ ਕੋਝੀ ਬਿਰਤੀ (ਸੁਭਾਅ) ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਕਲਜੁਗ ਹੈ।

'ਸਤਜੁਗ ਮਹਿਂ ਚਾਰੋਂ ਚਰਨ, ਤ੍ਰੇਤੇ ਤੀਨ ਰਹਾਇ।
ਦਵਾਪਰ ਮਹਿਂ ਦੋਊ ਰਹੇ, ਕਲਿ ਇਕ ਚਰਨ ਟਿਕਾਇ'।੧੯।
[(ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ, ਸ਼੍ਰੀ ਗੁ. ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪੂਰਬਾਰਧ (ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ)]

ਭਾਵ: (ਧਰਤੀ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਅੱਗੇ ਅਰਜ਼ੋਈ ਕੀਤੀ, 'ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ!) ਸਤਜੁਗ ਵਿੱਚ (ਮੈਂ) ਚਹੁਆਂ ਪੈਰਾਂ 'ਤੇ (ਇਸਥਿਤ ਸਾਂ), ਤ੍ਰੇਤੇ ਜੁੱਗ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਪੈਰ ਰਹਿ ਗਏ। ਦੁਆਪੁਰ ਵਿੱਚ (ਕੇਵਲ) ਦੋ ਹੀ ਪੈਰਾਂ 'ਤੇ ਰਹਿਣਾ ਪਿਆ। ਹੁਣ ਕਲਜੁਗ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਇੱਕੋ ਹੀ ਪੈਰ 'ਤੇ ਟਿਕਾਇਆ ਹੈ।

ਗੁਰਮਤਿ

ਅਨਮਤੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਅਨੁਸਾਰ, ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਧੌਲੇ ਬਲਦ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਿੰਗਾਂ 'ਤੇ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸਤਜੁਗ ਵਿੱਚ ਇਹ ਬਲਦ ਚਾਰ ਪੈਰਾਂ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤ੍ਰੇਤੇ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਪੈਰਾਂ 'ਤੇ, ਦੁਆਪੁਰ ਵਿੱਚ ਦੋ ਪੈਰਾਂ 'ਤੇ ਅਤੇ ਕਲਜੁਗ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਪੈਰ 'ਤੇ ਹੀ ਖੜ੍ਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰਮਤਿ ਫ਼ਲਸਫ਼ਾ ਇਸ ਗ਼ੈਰ-ਕੁਦਰਤੀ (ਗ਼ੈਰ-ਵਿਗਿਆਨਕ) ਫ਼ਲਸਫ਼ੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮਾਨਤਾ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ ਬਲਕਿ ਬੜੇ ਹੀ ਨਿਵੇਕਲੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਇੰਜ ਸੇਧਾਂ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ

ਹੈ-

"ਸਤਜੁਗਿ ਸਚੁ ਕਹੈ ਸਭੁ ਕੋਈ ॥ ਘਰਿ ਘਰਿ ਭਗਤਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੋਈ ॥
ਸਤਜੁਗਿ ਧਰਮੁ ਪੈਰ ਹੈ ਚਾਰਿ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਬੂਝੈ ਕੋ ਬੀਚਾਰਿ ॥੧॥

ਜੁਗ ਚਾਰੇ ਨਾਮਿ ਵਡਿਆਈ ਹੋਈ ॥
ਜਿ ਨਾਮਿ ਲਾਗੈ ਸੋ ਮੁਕਤਿ ਹੋਵੈ ਗੁਰ ਬਿਨੁ ਨਾਮੁ ਨ ਪਾਵੈ ਕੋਈ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥

ਤ੍ਰੇਤੈ ਇਕ ਕਲ ਕੀਨੀ ਦੂਰਿ ॥ ਪਾਖੰਡੁ ਵਰਤਿਆ ਹਰਿ ਜਾਣਨਿ ਦੂਰਿ ॥
ਗੁਰਮੁਖਿ ਬੂਝੈ ਸੋਝੀ ਹੋਈ ॥ ਅੰਤਰਿ ਨਾਮੁ ਵਸੈ ਸੁਖੁ ਹੋਈ ॥੨॥

ਦੁਆਪੁਰਿ ਦੂਜੈ ਦੁਬਿਧਾ ਹੋਇ ॥ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਨੇ ਜਾਣਹਿ ਦੋਇ ॥
ਦੁਆਪੁਰਿ ਧਰਮਿ ਦੁਇ ਪੈਰ ਰਖਾਏ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੋਵੈ ਤ ਨਾਮੁ ਦ੍ਰਿੜਾਏ ॥੩॥

ਕਲਜੁਗਿ ਧਰਮ ਕਲਾ ਇਕ ਰਹਾਏ ॥ ਇਕ ਪੈਰਿ ਚਲੈ ਮਾਇਆ ਮੋਹੁ ਵਧਾਏ ॥
ਮਾਇਆ ਮੋਹੁ ਅਤਿ ਗੁਬਾਰੁ ॥ ਸਤਗੁਰੁ ਭੇਟੈ ਨਾਮਿ ਉਧਾਰੁ ॥੪॥

ਸਭ ਜੁਗ ਮਹਿ ਸਾਚਾ ਏਕੋ ਸੋਈ ॥ ਸਭ ਮਹਿ ਸਚੁ ਦੂਜਾ ਨਹੀ ਕੋਈ ॥
ਸਾਚੀ ਕੀਰਤਿ ਸਚੁ ਸੁਖੁ ਹੋਈ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਮੁ ਵਖਾਣੈ ਕੋਈ ॥੫॥

ਸਭ ਜੁਗ ਮਹਿ ਨਾਮੁ ਊਤਮੁ ਹੋਈ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਵਿਰਲਾ ਬੂਝੈ ਕੋਈ ॥
ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਏ ਭਗਤੁ ਜਨੁ ਸੋਈ ॥ ਨਾਨਕ ਜੁਗਿ ਜੁਗਿ ਨਾਮਿ ਵਡਿਆਈ ਹੋਈ ॥੬॥" (ਮ.੩, ੮੮੦)

ਭਾਵ : ਹੇ ਭਾਈ ! ਚਹੁੰਆਂ ਹੀ ਜੁਗਾਂ ਵਿੱਚ ਜੀਵ ਨੂੰ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ) ਨਾਮ ਵਿੱਚ ਜੁੜਨ ਕਰਕੇ ਹੀ ਇੱਜ਼ਤ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਜੇਹੜਾ ਭੀ ਮਨੁੱਖ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿੱਚ ਸੁਰਤਿ ਜੋੜਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਖ਼ਲਾਸੀ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। (ਪਰ ਇਹ ਭੀ ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ) ਕੋਈ ਜੀਵ ਵੀ, ਗੁਰੂ (ਸ਼ਬਦ-ਗੁਰੂ) ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ) ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ।੧। ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਇਹ ਆਮ ਪ੍ਰਚਲਤ ਖ਼ਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਸਤਜੁਗ ਵਿੱਚ ਸੱਚ (ਬੋਲਣ ਦੇ ਕਰਮ ਨੂੰ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ) ਹੈ, ਹਰੇਕ ਘਰ ਵਿੱਚ (ਸੱਚ ਬੋਲਣਾ ਹੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੈ), ਅਤੇ ਸਤਜੁਗ ਵਿੱਚ (ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਸਹਾਰਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ) ਧਰਮ (-ਬਲਦ) ਚਾਰ ਪੈਰਾਂ ਵਾਲਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਧਰਮ ਮੁਕੰਮਲ ਸਰੂਪ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ)। (ਪਰ, ਹੇ ਭਾਈ!) ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਮਨੁੱਖ ਸ਼ਬਦ-ਗੁਰੂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਕਿ (ਸਤਜੁਗ ਵਿੱਚ ਵੀ) ਸ਼ਬਦ-ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਪੈ ਕੇ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਭਗਤੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ (ਅਤੇ ਸਤਜੁਗ ਵਿੱਚ ਭੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਹੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਰਮ ਹੈ)।੧।

ਹੇ ਭਾਈ! ਇਹ ਆਮ ਪ੍ਰਚਲਤ ਖ਼ਿਆਲ ਹੈ ਕਿ) ਤ੍ਰੇਤੇ ਜੁਗ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕਲਾ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ (ਧਰਮ-ਬਲਦ ਦਾ ਇੱਕ ਪੈਰ ਨਕਾਰਾ ਹੋ ਗਿਆ)। (ਜਗਤ ਵਿੱਚ) ਪਖੰਡ ਦਾ ਬੋਲ-ਬਾਲਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਲੋਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਕਿਤੇ ਦੂਰ-ਵੱਸਦਾ ਸਮਝਣ ਲੱਗ ਪਏ। (ਪਰ, ਹੇ ਭਾਈ!) ਜੇਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਪੈ ਕੇ (ਜੀਵਨ-ਜੁਗਤਿ ਦਾ) ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਝ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ (ਕਿ ਮਿਥੇ ਹੋਏ ਤ੍ਰੇਤੇ ਵਿੱਚ ਭੀ ਤਦੋਂ ਹੀ) ਸੁਖ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਵੱਸਦਾ ਹੋਵੇ।੨।

ਹੇ ਭਾਈ! ਇਹ ਖ਼ਿਆਲ ਆਮ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੈ ਕਿ) ਦੁਆਪੁਰ ਜੁਗ ਵਿੱਚ ਲੋਕ ਦਵੈਤ ਵਿੱਚ ਫਸ ਗਏ, ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਵਿਤਕਰਾ ਜ਼ੋਰ ਪਾ ਗਿਆ, ਭਟਕਣਾ ਵਿੱਚ ਪੈ ਕੇ ਲੋਕ ਕੁਰਾਹੇ ਪੈ ਗਏ, ਮੇਰ-ਤੇਰ ਨੂੰ ਹੀ (ਚੰਗੀ) ਜਾਣਨ ਲੱਗ ਪਏ, ਦੁਆਪੁਰ ਵਿੱਚ ਧਰਮ (-ਬਲਦ) ਨੇ (ਆਪਣੇ) ਦੋ ਹੀ ਪੈਰ ਟਿਕਾਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤਦੋਂ ਉਹ (ਇਸ ਕੱਚੇ ਖ਼ਿਆਲ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ) ਨਾਮ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਪੱਕਾ ਬਿਠਾਂਦਾ ਹੈ।੩।

ਹੇ ਭਾਈ! ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲੋਕ ਇਹੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਕਲਜੁਗ ਵਿੱਚ ਧਰਮ ਦੀ ਇੱਕੋ ਕਲਾ ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ, (ਧਰਮ-ਬਲਦ) ਇੱਕੋ ਪੈਰ ਦੇ ਭਾਰ ਤੁਰਦਾ ਹੈ, (ਜਗਤ ਵਿੱਚ) ਮਾਇਆ (ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ) ਮੋਹ ਵਧਾ ਰਹੀ ਹੈ, (ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ) ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ ਘੁੱਪ ਹਨੇਰਾ ਬਣਿਆ ਪਿਆ ਹੈ। (ਪਰ, ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ) ਗੁਰੂ ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿੱਚ ਜੋੜ ਕੇ (ਕਲਜੁਗ ਵਿੱਚ ਭੀ ਮਾਇਆ ਦੇ ਘੁੱਪ ਹਨੇਰੇ ਤੋਂ) ਬਚਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।੪।

ਹੇ ਭਾਈ! ਸਾਰੇ ਜੁਗਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਵਿੱਚ ਭੀ ਉਹ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ ਵੱਸਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕਿਤੇ ਭੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। (ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ) ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਵਡਿਆਈ ਵੱਸਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਹਰੇਕ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। (ਪਰ, ਹਾਂ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਪੈ ਕੇ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪ ਸਕਦਾ ਹੈ।੫।

ਹੇ ਭਾਈ! ਸਾਰੇ ਜੁਗਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣਾ ਹੀ (ਸਭ ਕਰਮਾਂ ਤੋਂ) ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਕਰਮ ਹੈ-ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਕੋਈ ਉਹ ਵਿਰਲਾ ਮਨੁੱਖ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। (ਜੁੱਗ ਕੋਈ ਭੀ ਹੋਵੇ, ਭਾਵ ਹਰੇਕ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ), ਉਹੀ ਮਨੁੱਖ ਭਗਤ ਹੈ ਜੇਹੜਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਦਾ ਹੈ)। **ਹੇ ਨਾਨਕ ! (ਇਹ ਗੱਲ ਪੱਕੀ ਜਾਣ ਕਿ) ਹਰੇਕ ਜੁੱਗ ਵਿੱਚ (ਹਰੇਕ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ) ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਹੀ ਇੱਜ਼ਤ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।੬।੧।**

'ਕਿਨਹੁਂ ਨਾ ਮਹਿਮਾ ਨਾਮ ਬਿਥਾਰੀ। ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਕੀ ਰੀਤਿ ਨਾ ਡਾਰੀ।
ਜਿਉਂ ਹੋਵਤਿ ਅਵਿਲੰਬਤਿ ਛੋਨੀ। ਇਉਂ ਬਿਚਾਰ ਬੋਲੇ ਜਗ ਜੋਨੀ॥੨੩॥'
(ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ, ਸ਼੍ਰੀ ਗੁ.ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪੂਰਬਾਰਧ (ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ)

ਭਾਵ: (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ) ਨਾਮ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ, (ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ, ਭਾਵ ਪਹਿਲਾਂ ਭੇਜੇ ਪੈਗ਼ੰਬਰ/ਅਵਤਾਰਾਂ 'ਚੋਂ) ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ,ਨਾ ਹੀ ਪ੍ਰੇਮਾ-ਭਗਤੀ ਦੀ ਰੀਤ ਕਿਸੇ ਨੇ ਅਗਾਂਹ ਤੋਰੀ, "ਜਿਸ ਨਾਲ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਆਸਰੇ ਵਾਲੀ ਬਣ ਸਕਦੀ"। ਤੇ ਫਿਰ ਪ੍ਰਭੂ (ਜਗਤ ਦੇ ਕਾਰਨ) ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਬੋਲੇ।

'ਨਾਮ ਕੀਰਤਨ ਬਿਥਰਹੁਂ ਜਬ ਹੀ। ਤੁਝ ਅਵਲੰਬ ਹੋਇ ਹੈ ਤਬ ਹੀ।
ਯਾ ਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੋਂ ਜਗ ਆਇ। ਮੋ ਬਿਨ ਹੋਤਿ ਨ ਆਨ ਉਪਾਇ' ॥੨੪॥

ਭਾਵ: "ਜਦੋਂ ਹੀ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ) ਨਾਮ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣ ਬਾਰੇ ਪਰਸਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ ਹੀ ਤੇ ਤੈਨੂੰ ਸਹਾਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਖ਼ੁਦ (ਆਪ) ਹੀ ਜਗ (ਮਾਤ-ਲੋਕ) ਵਿੱਚ ਆਣ ਕੇ (ਇਹ ਗੱਲ) ਪਰਗਟ ਕਰਾਂਗਾ। ਮੇਰੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ, ਹੋਰ ਕੋਈ ਉਪਾਅ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਣਾ।

ਗੁਰਮਤਿ

ਆਲਮਗੀਰੀ ਗੁਰਮਤਿ ਫ਼ਲਸਫ਼ਾ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਦਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰੱਬ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰ ਕੇ ਜੂਨਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਯਥਾ:

*"ੴ ਸਤਿ ਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ **ਅਜੂਨੀ** ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥"*

ਸਗਲ ਪਰਾਧ, ਦੇਹਿ ਲੋਰੋਨੀ ॥ ਸੋ ਮੁਖੁ ਜਲਉ, ਜਿਤੁ ਕਹਹਿ ਠਾਕੁਰੁ ਜੋਨੀ ॥੩॥
(ਮ.੫, ੧੧੩੬)

ਭਾਵ: ਹੇ ਭਾਈ! ਤੂੰ (ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਮੂਰਤੀ ਨੂੰ) ਲੋਰੀ ਦੇਂਦਾ ਹੈਂ (ਅਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਤੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਲੋਰੀ ਦੇਂਦਾ ਹੈਂ, ਤੇਰਾ ਇਹ ਕੰਮ, ਸਾਰੇ ਅਪ੍ਰਾਧਾਂ (ਦਾ ਮੂਲ ਹੈ)। ਸੜ ਜਾਏ (ਤੇਰਾ) ਉਹ ਮੂੰਹ ਜਿਸ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਤੂੰ ਆਖਦਾ ਹੈਂ ਕਿ ਮਾਲਿਕ-ਪ੍ਰਭੂ ਜੂਨਾਂ ਵਿੱਚ (ਅਵਤਾਰ ਧਾਰ ਕੇ) ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਸੂਦ੍ਰ ਸਭਿਨਿ ਕੀ ਸੇਵ ਕਰੇਈ। *ਨਿਪੁਨ ਕਾਰ ਨਿਜ ਨਿਜ ਮਹਿਂ ਤੇਈ।*
ਨਰ ਅਰੋਗਤਾ ਯੁਤਿ ਕੁਸ਼ਲਾਤਾ। ***ਵੈਦਕ ਪਠਹਿ ਹੇਤੁ ਸਭਿ ਗਯਾਤਾ ॥ ॥੪੫॥***

ਭਾਵ: (ਇਥੋਂ ਦੇ) ਸ਼ੂਦਰ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਕਾਰਜ (ਕਿੱਤਿਆਂ) ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨ ਸਨ (ਇੱਥੋਂ ਦੇ) ਮਨੁੱਖ ਅਰੋਗ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸੰਨ-ਚਿੱਤ ਸਨ। ਵੇਦਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਪਾਠ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸਨ।

ਗੁਰਮਤਿ

ਗੁਰਮਤਿ ਫ਼ਲਸਫ਼ਾ ਜਾਤ-ਪਾਤ (ਜੋ ਕਿ ਮਨੁੱਖਤਾ ਵਿੱਚ ਗ਼ੈਰ-ਕੁਦਰਤੀ ਵੰਡੀਆਂ ਪਾ ਕੇ ਭੇਦ-ਭਾਵ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀ ਹੈ) ਦੇ ਗ਼ੈਰ-

ਕੁਦਰਤੀ ਅਸੂਲ ਦਾ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਖੰਡਨ ਕਰਦਾ ਹੈ-

ਜਾਣਹੁ ਜੋਤਿ, ਨ ਪੂਛਹੁ ਜਾਤੀ, ਆਗੈ ਜਾਤਿ ਨ ਹੇ॥ (ਮ:੧, ੩੪੯)

ਭਾਵ : (ਹੇ ਭਾਈ ਹਰੀ ਦੀਂ) ਜੋਤਿ ਨੂੰ ਪਛਾਣੋ (ਕਿਸੇ ਦੀ) ਜਾਤਿ (ਪਾਤਿ) ਨਾ ਪੁੱਛੋ (ਕਿਉਂਕਿ) ਅੱਗੇ (ਪਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਕੋਈ) ਜਾਤ (ਪਾਤ) ਨਹੀਂ ਹੈ।

"ਜਾਤਿ ਕਾ ਗਰਬੁ ਨ ਕਰਿ ਮੂਰਖ ਗਵਾਰਾ॥
ਇਸੁ ਗਰਬ ਤੇ ਚਲਹਿ ਬਹੁਤੁ ਵਿਕਾਰਾ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥" (ਮ.੩,੧੧੨੮)

ਭਾਵ: ਹੇ ਮੂਰਖ ਗੰਵਾਰ! ਉੱਚੀ ਜਾਤਿ ਦਾ ਮਾਣ ਨਾਹ ਕਰ। ਇਸ ਮਾਣ-(ਅਹੰਕਾਰ) ਤੋਂ ਸਮਾਜਕ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਿੱਚ) ਕਈ ਵਿਗਾੜ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਅਧਿਆਏ ਛੇਵਾਂ - ਗੋਪਾਲ ਪਾਂਧੇ ਪ੍ਰਤੀ ਉਪਦੇਸ਼

ਸਾਖੀ ਦਾ ਸਾਰ

ਵਿੱਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਯੋਗ ਆਯੂ ਜਾਣ ਕੇ, ਕਾਲੂ ਜੀ ਨੇ ਪੁੱਤਰ (ਨਾਨਕ) ਨੂੰ ਲੇਖਾਕਾਰੀ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਦੇਣ ਲਈ ਗੋਪਾਲ ਪਾਂਧੇ ਕੋਲ ਲਿਜਾਉਣ ਦਾ ਮਨ ਬਣਾਇਆ। ਪਰਿਵਾਰਕ ਧੰਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਪਟਵਾਰ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਲਈ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਚਾਵਲਾਂ ਦੀ ਥਾਲੀ ਅਤੇ ਸੁਪਾਰੀ ਦੇ ਸ਼ਗਨ ਨਾਲ ਪਾਂਧੇ ਕੋਲ ਲੈ ਗਏ। ਮਹੂਰਤ ਸੋਧ ਕੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਅਰੰਭ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਸਿਆਣੇ ਤੇ ਹੋਣਹਾਰ 'ਨਾਨਕ ਜੀ' ਨੇ ਪਾਂਧੇ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਪਾਠਾਂ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਯਾਦ ਕਰ, ਜ਼ਬਾਨੀ ਸੁਣਾ ਕੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਅਚੰਭੇ ਵਿੱਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ। ...... ਲੇਖਾਕਾਰੀ ਦਾ ਪਾਠ ਦੇਣ ਲੱਗੇ ਪਾਂਧੇ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਦੁਨੀਆਦਾਰੀ ਵਾਲੇ ਇਸ ਲੇਖੇ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਕੀ ਲਾਭ ਹੈ? ਇਹ ਤਾਂ ਜੀਵ ਨੂੰ ਬੰਧਨਾਂ ਵਿੱਚ ਜਕੜਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਜੀਵ ਨੂੰ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਨਹੀਂ ਕਰਾਉਂਦਾ। ਉਹ ਸੱਚਾ ਲੇਖਾ, ਜੋ ਮੱਨੁਖ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਪਾਰਲੇ ਪੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਸਹਾਈ ਹੋ ਸਕੇ, ਜੇਕਰ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਪਾਂਧਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਵੇ। ..... ਇਹ ਮੁਕਤੀ ਦਿਵਾਉਣ ਵਾਲਾ ਲੇਖਾ ਹੀ ਜੀਵ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦਾ ਤੇ ਲਾਭਦਾਕਿ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਅਮੋਲਕ ਬਚਨਾਂ ਦੇ ਸਦਕਾ ਪਾਂਧੇ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮੁਕਤੀ ਦੇ ਦਾਤਾ ਅਵਤਾਰ ਰੂਪ ਸਮਝ ਕੇ, ਨਿਮਰਤਾ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਲਿਆ ਕੇ, ਗਿਆਨੀਆਂ ਵਾਲੀ ਪਦਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਈ।

ਹੁਇ ਪਾਧਾ ਬਿਸਮੈ ਅਧਭੁਤ ਰਸ ਮੈਂ ਆਨਨ ਬਚਨ ਅਲਾਇ।
"ਸਭਿ ਜਾਨੌਂ ਗਿਨਤੀ, ਅਵਨੀ ਮਿਨਤੀ, ਡੌਢੈ ਗਨਨ ਸਵਾਇ।
ਧੌਂਚੇ ਪੁਨ ਊਂਠੇ ਜੋਰਨ ਕੋਠੇ ਗ੍ਰਾਮ ਕਾਰ ਪਟਵਾਰ।
ਜਿਸ ਕੇ ਅਨੁਸਾਰੀ ਰੋਜੀ ਥਾਰੀ ਪਢਹੁ ਨ ਕਿਉਂ ਹਿਤ ਧਾਰਿ"॥ ੧੩॥

ਭਾਵ : ਪਾਂਧੇ ਨੇ ਹੈਰਾਨ ਜਿਹਾ ਹੋ ਕੇ ਅਨੋਖੇ ਰਸ (ਵਿੱਚ) ਮੁੱਖੋਂ ਆਖਿਆ, "ਮੈਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗਿਣਤੀਆਂ, ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਗਿਣਤੀ, ਡਿਉਢੇ, ਸਵਾਏ ਦੇ ਪਹਾੜੇ, ਸਾਡੇ ਤਿੰਨ

ਦਾ ਪਹਾੜਾ, ਸਾਢੇ ਚਾਰ ਦਾ ਪਹਾੜਾ, ਇਮਾਰਤੀ ਕੰਮ ਤੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਪਟਵਾਰ ਦਾ ਕੰਮ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਜਿਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਤੁਹਾਡੀ ਰੋਜ਼ੀ-ਰੋਟੀ (ਚਲਦੀ) ਹੈ, (ਉਸ ਨੂੰ) ਦਿਲ ਲਗਾ ਕੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦਾ ?

"ਇਨ ਬਿਧਿ ਜੀ ਬਾਧਾ, ਸੁਨਿ ਸ਼ਰੁੱਤ ਪਾਧਾ! ਫਾਹੇ ਪਰਨ ਅਪਾਰ।
ਕਿਹ ਕਾਜ ਨ ਆਵਹਿਂ ਜਬ ਦੁੱਖ ਪਾਵਹਿਂ ਹੋਤ ਨਹੀਂ ਛੁਟਕਾਰ
ਸਭਿ ਬੈਸ ਬਿਹਾਵਹਿਂ, ਪੁਨ ਪਛਤਾਵਹਿਂ, ਜਬ ਜਾਵਹਿਂ ਜਮ ਦਵਾਰ।
ਇਹ ਲੇਖਾ ਗਾਹੈ ਛੁੱਟਯੋ ਜਿ ਚਾਹੈ ਜੌ ਮੈਂ ਕਰੋਂ ਉਚਾਰ" ॥ ੧੪ ॥

ਭਾਵ : (ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ) "ਹੇ ਪਾਂਧਾ ਜੀ ਸੁਣੋ! ਜੀਵ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਕੇ ਹੀ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਸਦਕਾ ਦੁੱਖਾਂ 'ਚ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ (ਪੜ੍ਹਾਈ) ਉਸ ਵਕਤ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ, ਜਦ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ (ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵੀ) ਕੋਈ ਛੁਟਕਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਜਦੋਂ ਜਮ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੀਵ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਬਤੀਤ ਕਰਨ ਬਾਅਦ ਪਛਤਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲੇਖੇ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰੋ, ਜੋ ਮੈਂ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ।"੧੪ ॥

ਜਾਲਿ ਮੋਹੁ ਘਸਿ ਮਸੁ ਕਰਿ ਮਤਿ ਕਾਗਦੁ ਕਰਿ ਸਾਰੁ ॥
ਭਾਉ ਕਲਮ ਕਰਿ ਚਿਤੁ ਲਿਖਾਰੀ ਗੁਰ ਪੁਛਿ ਲਿਖੁ ਬੀਚਾਰੁ ॥
ਲਿਖੁ ਨਾਮੁ, ਸਾਲਾਹ ਲਿਖੁ, ਲਿਖੁ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਰਾਵਾਰੁ ॥੧ ॥
ਬਾਬਾ ਇਹੁ ਲੇਖਾ ਲਿਖਿ ਜਾਣੁ ॥
ਜਿਥੈ ਲੇਖਾ ਮੰਗੀਐ, ਤਿਥੈ ਹੋਇ ਸਚਾ ਨੀਸਾਣੁ ॥੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ (ਮ:੧, ੧੬)

ਭਾਵ : (ਸੰਸਾਰੀ) ਮੋਹ ਨੂੰ ਸਾੜ ਕੇ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪੀਹ ਕੇ ਸਿਆਹੀ ਬਣਾ ਤੇ ਆਪਣੀ ਅਕਲ ਨੂੰ ਵਧੀਆ ਕਾਗਜ਼ ਬਣਾ। ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਲੇਖਣੀ (ਕਲਮ) ਅਤੇ ਮਨ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਲੇਖਕ ਬਣਾ ਅਤੇ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸਲਾਹ ਲੈ ਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਵੀਚਾਰ ਨੂੰ ਲਿਖ। ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਉਸਤਤੀ ਲਿਖ ਅਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਇਹ ਲਿਖ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਅੰਤ ਤੇ ਹੱਦ-ਬੰਨਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਹੇ ਵੀਰ! ਇਸ ਹਿਸਾਬ-ਕਿਤਾਬ ਨੂੰ ਲਿਖਣਾ ਸਿੱਖ, ਤਾਂ ਜੋ ਜਿੱਥੇ (ਵੀ) ਹਿਸਾਬ-ਕਿਤਾਬ ਪੁੱਛਿਆ ਜਾਵੇ, ਉੱਥੇ ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ ਸੱਚੀ ਪਰਵਾਨਗੀ ਦੀ (ਤਸਦੀਕ) ਸਹੀ ਹੋਵੇ (ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਲੇਖਾ ਠੀਕ ਹੈ)।

ਗੁਰਮਤਿ

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪਾਂਧੇ ਗੋਪਾਲ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਗੁਰਮਤਿ ਫਲਸਫ਼ੇ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਸਮਝਾਏ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਪਾਰ-ਉਤਾਰਾ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਸਭ ਕੁੱਝ ਤਾਂ ਠੀਕ ਅਤੇ ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਪਰ, ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਦੁਨਿਆਵੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿੱਚ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਕੋਈ ਰੁਚੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਠੀਕ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਵਾਪਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਵਿਖੇ ਦੌਲਤ ਖ਼ਾਂ ਲੋਧੀ (ਗਵਰਨਰ ਪੰਜਾਬ) ਦੇ ਮੋਦੀਖਾਨੇ ਦਾ ਸਮੁੱਚਾ

ਕਾਰੋਬਾਰ ਵੀ ਕੁਸ਼ਲਤਾਪੂਰਵਕ ਕੀਤਾ। ਮੋਦੀਖਾਨੇ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਨੇ (ਅਗਿਆਨਤਾ-ਵੱਸ) ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਦੁਕਾਨ ਹੀ ਸਮਝ ਲਿਆ ਹੈ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਅਹੁੱਦਾ ਅਜਕਲ ਫਾਈਨੈਂਸ ਸੈਕਟਰੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਅਹੁੱਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਵਕਤ ਸਰਕਾਰੀ ਲਗਾਨ (ਮਾਮਲਾ, ਟੈਕਸ ਆਦਿ), ਬਹੁਤ ਕਰ ਕੇ, ਜਿਨਸ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੀ ਅਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵੀ (ਬਹੁਤਾ ਹਿੱਸਾ) ਜਿਨਸ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੀ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਹਿਸਾਬ-ਕਿਤਾਬ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਰੱਖਣ ਲਈ ਦੁਨਿਆਵੀ ਪੜ੍ਹਾਈ-ਲਿਖਾਈ ਦਾ ਮਾਹਰ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। **ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਦੁਨਿਆਵੀ ਪੜ੍ਹਾਈ-ਲਿਖਾਈ ਦੇ ਪੱਖੋਂ ਅਨਪੜ੍ਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨਾ ਕੋਝੀ ਬਿੱਪਰਵਾਦੀ ਸਾਜਿਸ਼ ਦਾ ਹੀ ਇੱਕ ਅੰਸ਼ ਹੈ।**

ਇਥੇ ਇਹ ਹਕੀਕਤ ਵੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ 'ਗੁਰੂ' ਅਤੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਅੰਤਰ-ਆਤਮੇ ਇੱਕ-ਮਿੱਕ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਗੁਰੂ (ਪ੍ਰਭੂ-ਪਿਤਾ ਦੀ ਗਿਆਨ-ਰੂਪ ਜੋਤਿ) ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਜੀਵਾਂ ਦੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਜਾਣਦੇ ਹਨ -

ਗੁਰ ਮਹਿ ਆਪੁ ਰਖਿਆ ਕਰਤਾਰੇ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਕੋਟਿ ਅਸੰਖ ਉਧਾਰੇ ॥
ਸਰਬ ਜੀਆਂ ਜਗਜੀਵਨੁ ਦਾਤਾ, ਨਿਰਭਉ ਮੈਲੁ ਨ ਕਾਈ ਹੇ ॥ (ਮ: ੧, ੧੦੨੪)

ਭਾਵ : ਕਰਤਾਰ ਨੇ ਆਪਣਾ ਆਪ ਗੁਰੂ ਵਿੱਚ ਲੁਕਾ ਰੱਖਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਜਗਤ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਆਸਰਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਦਾਤਾਂ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਡਰ ਨਹੀਂ, ਉਸ ਨੂੰ (ਮਾਇਆ-ਮੋਹ ਆਦਿਕ ਦੀ) ਕੋਈ ਮੈਲ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਸਕਦੀ। ਉਹ ਕਰਤਾਰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਤੇ ਅਸੰਖਾਂ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ (ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬਣੋਂ) ਬਚਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਿਤਾ ਮਹਿਤਾ ਕਾਲੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਚੰਗੇ ਸਰਦੇ-ਪੁਜਦੇ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਵਿਅਕਤੀ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ, ਸਮੇਂ ਦੇ ਰਿਵਾਜ਼ ਅਨੁਸਾਰ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਦੁਨਿਆਵੀ ਵਿੱਦਿਆ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰ ਆਪਣਾ ਫ਼ਰਜ਼ ਅਦਾ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਯਾਨੀ ਕਿ, ਉਸ ਵਕਤ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਅਤੇ ਗਣਤ-ਵਿਦਿਆ ਆਦਿ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਲਈ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਪਾਂਧੇ, ਪੰਡਿਤ ਅਤੇ ਮੌਲਵੀ ਆਦਿ ਪਾਸ ਅਵੱਸ਼ ਪੜ੍ਹਨ ਭੇਜਿਆ ਹੋਵੇਗਾ।

ਪਰ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਚਾਰ ਫੇਰੀਆਂ (ਉਦਾਸੀਆਂ) ਲਈ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਲਾਂ-ਬੱਧੀ ਪੈਦਲ ਵਿਚਰਦੇ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸੁਭਾਵਕ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਕਰਦੇ ਹੋਣਗੇ। ਇਤਨੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਪਾਸੋਂ ਨਹੀਂ ਸਿੱਖੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਬਲਕਿ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਅੰਤਰ-ਆਤਮੇ ਇੱਕ-ਮਿੱਕ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹੀ ਉਹ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਦੀਆਂ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਤੋਂ ਸੁਤੇ-ਸਿੱਧ ਹੀ ਜਾਣੂ ਸਨ।

ਇਥੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਅਹਿਮ ਨੁਕਤਾ ਵੀ ਵਿਚਾਰਨਯੋਗ ਹੈ। ਗੁਰਮਤਿ ਫ਼ਲਸਫ਼ੇ ਦੇ ਕੱਟੜ ਵਿਰੋਧੀ ਅਤੇ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜ ਦੇ ਬਾਨੀ ਸ਼ਾਤਰ ਗੁਜਰਾਤੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਦਯਾਨੰਦ ਨੇ ਆਪਣੀ ਇੱਕ ਵੱਡ-ਆਕਾਰੀ ਪੁਸਤਕ 'ਸਤਿਆਰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' (ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਝੂਠਿਆਰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼) ਵਿੱਚ ਜਿਥੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਮੱਤਾਂ (ਮਜ਼ਬ੍ਹਾਂ) ਬਾਰੇ ਬੜੀ ਅਸਭਿਅਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਇਤਰਾਜ਼ਯੋਗ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ, ਉਥੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ 'ਅਨਪੜ' ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਉਹੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਗਿਆਨੀ ਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਵਿਚਾਰ-ਗੋਸ਼ਟੀਆਂ ਦੌਰਾਨ ਤਿੰਨ ਵਾਰੀ ਹਰਾ ਕੇ ਐਸੀਆਂ ਭਾਜੜਾਂ ਪਾਈਆਂ ਸਨ ਕਿ ਇਸ ਨੇ ਪੰਜਾਬ 'ਚੋਂ ਭੱਜ ਕੇ ਆਪਣੀ ਜਨਮ-ਭੂਮੀ ਗੁਜਰਾਤ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਹੀ ਦਮ ਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਮੁੜ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਵੱਲ ਮੂੰਹ ਕਰਨ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਜਿਹੜੇ ਵਿਦਵਾਨ ਇਹ ਕਹਿਣ ਲਈ ਬਾਜਿਦ ਹਨ ਕਿ, ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਿਤਾ ਦੀ ਗਿਆਨ-ਜੋਤਿ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੇ, ਦੁਨਿਆਵੀ ਵਿੱਦਿਆ ਹਾਸਿਲ ਕਰਨ ਲਈ ਅਧਿਆਪਕਾਂ (ਪਾਂਧਾ, ਪੰਡਤ ਤੇ ਮੌਲਵੀ) ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਭੇਜਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਯਥਾਰਥ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹਨ।' ਕੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਇਹ ਅਨੁਭਵ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ 'ਰੱਬੀ-ਜੋਤਿ' ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੁਨਿਆਵੀ ਵਿੱਦਿਆ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਭੇਜਣ ਦੀ ਕੋਈ ਜਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ? ਨਹੀਂ। ਮਹਿਤਾ ਕਾਲੂ ਜੀ ਨੂੰ ਇਹ ਅਨੁਭਵ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ, ਸਮੇਂ ਦੇ ਰਿਵਾਜ ਅਨੁਸਾਰ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਦੁਨਿਆਵੀ ਵਿੱਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਜਰੂਰ ਹੀ ਪੜ੍ਹਨ ਭੇਜਿਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹ ਵੱਖਰੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿੱਦਿਆ ਨੂੰ ਬੜੀ ਛੇਤੀ ਹੀ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਅਧਿਆਤਮਕ ਵਿੱਦਿਆ ਪੜ੍ਹਾ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

"1476 ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ 'ਪਾਧੇ', ਕੋਲ ਪੜ੍ਹਨ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ। ਆਪ ਨੇ ਪੰਡਤ ਗੋਪਾਲ ਪਾਸੋਂ ਸਿਧਮ ਭਾਖਾ (ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਦੀ ਲਿਪੀ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਸਿਧੋਙਾਇਆ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ) ਸਿੱਖੀ। ਦੋ ਸਾਲ ਪਿੱਛੋਂ ਪੰਡਤ ਬ੍ਰਿਜ ਨਾਥ ਪਾਸੋਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਪੜ੍ਹੀ। 13 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਆਪ ਨੇ ਮੌਲਵੀ ਕੁਤਬਦੀਨ ਤੋਂ ਫ਼ਾਰਸੀ ਜ਼ਬਾਨ ਵੀ ਸਿੱਖ ਲਈ, ਨਾਲ-ਨਾਲ ਹੀ ਆਪ ਨੇ ਹਿਸਾਬ-ਕਿਤਾਬ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵੀ ਕੀਤੀ। ਆਪ ਨੇ ਫ਼ਿਲਾਸਫੀ ਦੀਆਂ ਤੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵੀ ਪੜ੍ਹੀਆਂ। 14 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਆਪ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਨੌਜਵਾਨ ਸਨ।" (ਡਾ. ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦਿਲਗੀਰ: ਸਿੱਖ ਤਵਾਰੀਖ਼, ਪੰਨਾ 117)

ਅਧਿਆਏ ਨੌਵਾਂ - ਜੰਞੂ ਪਾਉਣਾ

ਸਾਖੀ ਦਾ ਸਾਰ

ਖੱਤਰੀ ਵੰਸ਼ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਅਨੁਸਾਰ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਜੰਞੂ ਪਹਿਨਾਉਣ ਲਈ, ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰੋਹਤ ਪੰਡਿਤ ਹਰਦਿਆਲ ਨੂੰ ਸੱਦਿਆ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ,

ਅੰਨ, ਮਾਸ ਆਦਿਕ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਮੱਗਰੀ ਮੰਗਵਾਈ ਗਈ। ਖੱਤਰੀ-ਵੰਸ਼ੀ ਸਾਰੇ ਸਾਕ-ਸਬੰਧੀ, ਮਿੱਤਰ ਅਤੇ ਨਗਰ ਦੇ ਸਮੂਹ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸੱਦ ਲਏ ਗਏ। ਹਵਨ ਲਈ ਸਾਰੀ ਤਿਆਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਸਾਰੇ ਜਨ-ਸਮੂਹ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ, ਗੋਹੇ ਨਾਲ ਥਾਂ ਲਿੱਪ ਕੇ, ਉਸ ਉੱਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਬਿਠਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਜਦੋਂ ਪੰਡਿਤ ਹਰਦਿਆਲ ਹਵਨ ਦੀਆਂ ਰੀਤਾਂ ਕਰ ਕੇ, ਮੰਤ੍ਰ ਆਦਿ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਜਨੇਊ ਪਾਉਂਣ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਰੋਕ ਕੇ ਜਨੇਊ ਪਾਉਣ ਦੇ ਲਾਭ ਅਤੇ ਨਾ ਪਾਉਂਣ ਨਾਲ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਹਾਨੀਆਂ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ। ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਹਿੰਦੂ-ਮੱਤ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਲਈ ਅਤੇ ਖੱਤਰੀ ਜਾਤ ਵਿੱਚ ਬਣੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਜਨੇਊ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ ਜਰੂਰੀ ਹੈ। ਜਨੇਊ ਨਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ-ਮੱਤ ਅਤੇ ਖੱਤਰੀ ਜਾਤ 'ਚੋਂ ਖਾਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤੇ ਕਿੰਤੂ ਕਰਦਿਆਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਧਰਮ ਜੰਞੂ ਪਾਉਂਣ ਨਾਲ ਬਚਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਸ਼ੁਭ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਕਰਨ ਨਾਲ ? ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ, "ਜੇਕਰ ਜਨੇਊ ਪਹਿਨਣ ਨਾਲ ਹੀ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਸਦੀਵੀ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਬੇ-ਸ਼ੱਕ ਇਹ ਜਨੇਊ ਮੈਨੂੰ ਪਾ ਦਿਓ। ਪਰ ਜੇਕਰ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਣਾ ਤਾਂ, ਇਹ ਰਸਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਹਿਨਣ ਵਾਲੇ ਜਨੇਊ ਦੀ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਫੇਰ ਵੀ ਪੰਡਤਾਂ ਨੇ ਜ਼ੋਰੋ-ਜ਼ੋਰੀ, ਜਨੇਊ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਗੱਲ ਵਿੱਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਭੋਜਨ ਛਕਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹਰਦਿਆਲ ਦਾ ਅਭਿਮਾਨ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਿਆ।

ਨੋਟ : "ਜੰਞੂ ਦੀ ਸਾਖੀ 'ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ' ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨਾਹੀ ਇਹ ਸਾਖੀ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ (1658 ਈ.) ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਖੀ ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਾਲੀ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਅਤੇ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।" (ਡਾ. ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ : ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਪੰਨਾ 285)

ਅਸਬਿਧਿ ਸ਼੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਗਤਿ ਦਾਨੀ। ਉਪਦੇਸ਼ਨਿ ਕੀ ਉਚਰਤਿ ਬਾਨੀ।
ਬਚਨ ਬਦਤਿ ਬਿੱਪ੍ਰਨ ਬਰਿਆਈ। ***ਜੱਗਯੁਪਵੀਤ ਦਿਯੋ ਪਹਿਰਾਈ ॥ ੪੩ ॥***

ਭਾਵ : ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਮੁਕਤੀ ਦਾਤਾ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ) ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਬਚਨ ਉਚਾਰ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ) ਬਚਨ ਕਰਦਿਆਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੇ ਮੱਲੋ-ਮੱਲੀ ਜਨੇਊ (ਗਲ਼) ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਗੁਰਮਤਿ

ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਵੱਲੋਂ ਮੱਲੋ-ਮੱਲੀ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਗਲ਼ ਜਨੇਊ ਪਾ ਦੇਣ ਦੀ ਗੱਲ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਸਮਝੌਤਾ-ਵਾਦੀ ਪਹੁੰਚ ਹਰਗਿਜ਼ ਨਹੀਂ

ਸਨ ਅਪਣਾ ਸਕਦੇ। ਇਹ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਗੰਧਲਾ ਕਰਨ ਦੀ ਬਿੱਪਰਵਾਦੀ ਸਾਜਿਸ਼ ਦੀ ਹੀ ਇੱਕ ਕੜੀ ਹੈ, ਹਕੀਕਤ ਨਹੀਂ।

ਜਨੇਊ ਦੀ ਬਿੱਪਰਵਾਦੀ ਰਸਮ

ਸ਼ਾਤਰ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਮਨੂੰ ਰਿਸ਼ੀ ਨੇ 'ਮਨੂੰ-ਸਿੰਮ੍ਰਿਤੀ' ਨਾਮ ਦੀ ਇੱਕ ਪੁਸਤਕ ਲਿਖੀ ਅਤੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਚਹੁੰਆਂ ਵੇਦਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਸਾਰ-ਅੰਸ਼ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਵੇਦਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਧਾਰਮਕ ਦਰਜਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਉਪਨਿਸ਼ਦਾਂ, ਪੁਰਾਣਾਂ ਅਤੇ ਭਗਵਤ ਗੀਤਾ ਵਿੱਚ ਭੰਨ-ਤੋੜ (ਵਾਧੇ-ਘਾਟੇ) ਕਰ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਨੂੰ ਧਰਮ-ਸ਼ਾਸਤਰ (ਮਨੂੰ-ਸਿੰਮ੍ਰਿਤੀ) ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਤਾਕਿ ਵਰਨ-ਆਸ਼ਰਮ ਸਮਾਜਕ ਪ੍ਰਬੰਧ (ਜਾਤ-ਪਾਤੀ ਸਮਾਜਕ ਪ੍ਰਬੰਧ) ਅਧੀਨ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਸਰਬਉੱਚਤਾ, ਪੱਕੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ।

ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਅਨੁਸਾਰ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ (ਪ੍ਰੋਹਿਤ) ਨੂੰ 'ਗੁਰੂ' ਦੀ ਪਦਵੀ ਹਾਸਿਲ ਹੈ। ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਲਈ 7 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ, ਖੱਤਰੀ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਲਈ 9 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਵੈਸ਼ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਲਈ 11 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਜਨੇਊ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਕਰਨ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜੱਦੀ ਜਾਤ ਘਟਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ - ਯਾਨੀ ਕਿ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਜਾਤ ਘਟਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਖੱਤਰੀ ਜਾਤ ਵਿੱਚ, ਖੱਤਰੀ ਦੀ ਜਾਤ ਘਟਾ ਕੇ ਵੈਸ਼ ਦੀ ਜਾਤ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਵੈਸ਼ ਦੀ ਜਾਤ ਘਟਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸੂਦਰਾਂ ਦੀ ਜਾਤ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਹੀ ਬੱਸ ਨਹੀਂ, ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੀ ਅਲੋਚਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਜਾਤ-ਪਾਤੀ ਸਮਾਜ 'ਚੋਂ ਛੇਕ ਕੇ ਕੁੱਤਿਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਭੈੜਾ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਸ਼ੂਦਰਾਂ ਲਈ ਜਨੇਊ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ ਮਨ੍ਹਾ ਸੀ।

"ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜਾਤੀ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਕਈ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰ ਕੇ, ਜਾਤ-ਪਾਤੀ ਸਿਸਟਮ ਦਾ ਧੁਰਾ ਸਨ। ਉਹ ਇਸ ਦੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਵੀ ਸਨ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰੀ ਧੁਰਾ ਵੀ ਜਿਸ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਸਾਰਾ ਸਿਸਟਮ (ਵਰਨ-ਆਸ਼ਰਮ ਸਿਸਟਮ) ਘੁੰਮਦਾ ਸੀ। ਬੁੱਧ-ਮੱਤ ਨੂੰ ਗੱਦੀ ਤੋਂ ਲਾਹੁਣ ਲਈ ਅਤੇ ਆਰੀਆ ਤੇ ਗ਼ੈਰ-ਆਰੀਆ ਖ਼ੂਨ ਦੇ ਮੇਲ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ, ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਸੁਚੇਤ ਯਤਨ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਇਹ ਸੁਚੇਤ ਯਤਨ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੇ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਵੇਦਿਕ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਾ ਸਾਰਾ ਹੀ ਗ਼ੈਰ-ਕਾਫ਼ਰੀ (ਸਨਾਤਨੀ) ਸਾਹਿਤ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੀ ਘਾੜਤ ਹੈ। ਸਨਾਤਨੀ ਰਵਾਇਤਾਂ ਵੀ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੀ ਘੜੀਆਂ। ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਵੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜੋ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਲੋਚਨਾ ਕਰੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਕਾਫ਼ਰ ਦੱਸ ਕੇ, ਉਸ ਦਾ ਮੂੰਹ ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਕਾਫ਼ਰ ਹੋਣ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਚੰਗੇ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਲਈ ਵੇਦਾਂ ਤੋਂ

ਅਧਿਕਾਰ ਹਾਸਿਲ ਕੀਤਾ ਤੇ ਰਵਾਇਤ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਅਨੁਸਾਰ ਢਾਲਿਆ, ਏਸੇ ਅਮਲ ਕਾਰਨ ਹੀ, ਸਨਾਤਨ-ਮੱਤ ਪਰੰਪਰਾ ਦੇ ਇੱਕ ਲੜੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੋਤੇ ਹੋਣ ਦਾ ਭੁਲੇਖਾ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਢੰਗਾਂ-ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਨਵੀਨ-ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦ ਦੇ ਨਵਿਆਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਵੈਦਿਕ-ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ, ਨਵੀਨ ਰਸਮਾਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਨਾਲ ਜੋੜੀਆਂ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਵੇਦਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਵੇਦਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਮਨ-ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾਅਵਿਆਂ ਤੇ ਰਵਾਇਤਾਂ ਦੀ ਤੋੜ-ਮਰੋੜ ਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਵਿਵੇਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਛਾਣ-ਬੀਣ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੂੰ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ, ਆਪਣਾ ਉੱਲੂ ਸਿੱਧਾ ਕਰਨ ਤੇ ਜਾਤ-ਪਾਤੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਦਾ ਚੰਗਾ, ਸਾਧਨ ਮਿਲ ਗਿਆ।" (ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ: ਸਿੱਖ ਇਨਕਲਾਬ, ਪੰਨਾ 45)

ਇਸਤਰੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਜਨੇਊ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਯਾਨੀ ਕਿ, ਇਸਤਰੀਆਂ ਦਾ ਸਮਾਜਕ ਦਰਜਾ ਸ਼ੂਦਰਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੀ ਸੀ। ਇਥੇ ਹੀ ਬੱਸ ਨਹੀਂ। ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਲਈ ਰੇਸ਼ਮ ਦੇ ਤਿੰਨ ਧਾਗਿਆਂ ਨੂੰ ਵੱਟ ਦੇ ਕੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਨੇਊ, ਖੱਤਰੀ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਲਈ ਸੂਤ ਦੇ ਦੋ ਧਾਗਿਆਂ ਤੋਂ ਬਣਾਇਆ, ਅਤੇ ਵੈਸ਼ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਲਈ ਉੱਨ ਦੇ ਇਕਹਿਰੇ ਧਾਗੇ ਤੋਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਨੇਊ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਗੱਲ ਇਥੇ ਵੀ ਖ਼ਤਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਬਸੰਤ ਰੁੱਤ ਵਿੱਚ, ਖੱਤਰੀ ਨੂੰ ਗਰਮੀ ਦੀ ਰੁੱਤ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਵੈਸ਼ ਨੂੰ ਪੱਤਝੜ ਦੀ ਰੁੱਤ ਵਿੱਚ ਜਨੇਊ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਜਨੇਊ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦਾ (ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਹੀ) 'ਗੁਰੂ' ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਗੁਰਮਤਿ ਇਨਕਲਾਬ ਦਾ ਆਗਾਜ਼

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ, ਨੌਂ ਸਾਲ ਦੀ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਹੀ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਵੱਲੋਂ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਵਿਤਕਰੇ ਤੇ ਵੰਡੀਆਂ ਪਾ ਕੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਸਰਬਉੱਚਤਾ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਕੀਤੀ ਗ਼ੈਰ-ਕੁਦਰਤੀ ਅਤੇ ਮਾਨਵ-ਵਿਰੋਧੀ ਜਨੇਊ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਦੀ ਰਸਮ ਨੂੰ, ਅਕੱਟ ਦਲੀਲਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ, ਭਰੀ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਰੱਦ ਕਰ ਕੇ, ਲਾਸਾਨੀ ਗੁਰਮਤਿ ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਆਗਾਜ਼ ਦਾ ਬਿਗੁਲ ਵਜਾ ਦਿੱਤਾ। ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਇਨਕਲਾਬ ਜਿਸ ਦੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਫ਼ਲਸਫ਼ੇ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ, ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਬਰਾਬਰਤਾ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ, ਵਿਸ਼ਵ-ਪੱਧਰੀ ਸਦੀਵਕਾਲੀ ਰੱਬੀ-ਰਾਜ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਅੰਕਿਤ ਕਰਵਾਈ ਨਿਰੰਕਾਰ-ਸਰੂਪ ਬਾਣੀ, ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਇੰਜ ਸੇਧਾਂ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ -

ਨਾਨਕਿ ਰਾਜੁ ਚਲਾਇਆ, ਸਚੁ ਕੋਟੁ ਸਤਾਣੀ ਨੀਵਦੈ॥

(ਰਾਮਕਲੀ ਦੀ ਵਾਰ, ੯੬੬)

ਭਾਵ : ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ (ਰੱਬੀ-ਰਜ਼ਾ ਅਨੁਸਾਰ) ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ (ਸਿਧਾਂਤ-ਰੂਪੀ) ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਤ ਨੀਂਹ ਰੱਖ ਕੇ ਰੱਬੀ-ਧਰਮ ਦਾ ਰਾਜ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਕੋਊ ਹਰਿ ਸਮਾਨਿ ਨਹੀਂ ਰਾਜਾ॥
ਏ ਭੂਪਤਿ ਸਭ ਦਿਵਸ ਚਾਰਿ ਕੇ, ਝੂਠੇ ਕਰਤ ਦਿਵਾਜਾ॥ (ਕਬੀਰ ਜੀ, ੮੫੬)

ਜਨੇਊ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ

ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦੀ ਜਨੇਊ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਦੀ ਰਸਮ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਲਈ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਫ਼ੁਰਮਾਂਦੇ ਹਨ -

ਦਇਆ ਕਪਾਹ, ਸੰਤੋਖੁ ਸੂਤੁ, ਜਤੁ ਗੰਢੀ, ਸਤੁ ਵਟੁ॥
ਏਹੁ ਜਨੇਊ ਜੀਅ ਕਾ, ਹਈ ਤ ਪਾਡੇ ਘਤੁ॥
ਨਾ ਏਹੁ ਤੁਟੈ, ਨ ਮਲੁ ਲਗੈ, ਨਾ ਇਹੁ ਜਲੈ, ਨ ਜਾਇ॥
ਧੰਨੁ ਸੁ ਮਾਣਸ ਨਾਨਕਾ, ਜੋ ਗਲਿ ਚਲੇ ਪਾਇ॥
ਚਉਕੜਿ ਮੁਲਿ ਅਣਾਇਆ, ਬਹਿ ਚਉਕੈ ਪਾਇਆ॥
ਸਿਖਾ ਕੰਨਿ ਚੜਾਈਆ, ਗੁਰੁ ਬ੍ਰਾਹਮਣੁ ਥਿਆ॥
ਓਹੁ ਮੁਆ, ਓਹੁ ਝੜਿ ਪਇਆ, ਵੇਤਗਾ ਗਇਆ॥ (ਮ: ੧, ੪੭੧)

ਭਾਵ : ਹੇ ਪੰਡਤ! ਜੇ (ਤੇਰੇ ਪਾਸ) ਇਹ ਆਤਮਾ ਦੇ ਕੰਮ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਜਨੇਊ ਹੈ ਤਾਂ (ਮੇਰੇ ਗਲ) ਪਾ ਦੇਹ - ਇਹ ਜਨੇਊ ਜਿਸ ਦੀ ਕਪਾਹ ਦਇਆ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਦਾ ਸੂਤ ਸੰਤੋਖ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਗੰਢਾਂ ਜਤ ਹੋਣ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦਾ ਵੱਟ ਉੱਚਾ ਆਚਰਣ ਹੋਵੇ। (ਹੇ ਪੰਡਤ)! ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਜਨੇਊ ਨਾ ਟੁਟਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਨੂੰ ਮੈਲ ਲਗਦੀ ਹੈ, ਨਾ ਇਹ ਸੜਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਗੁਆਚਦਾ ਹੈ। ਹੇ ਨਾਨਕ! ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਜਨੇਊ ਆਪਣੇ ਗਲ ਪਾਇਆ ਹੈ।

(ਹੇ ਪੰਡਤ! ਇਹ ਜਨੇਊ ਜੋ ਤੂੰ ਪਾਂਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈਂ, ਇਹ ਤਾਂ ਤੂੰ) ਚਾਰ ਕੌਡਾਂ ਮੁੱਲ ਦੇ ਕੇ ਮੰਗਵਾ ਲਿਆ, (ਆਪਣੇ ਜਜਮਾਨ ਦੇ) ਚੌਕੇ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ (ਉਸ ਦੇ ਗਲ) ਪਾ ਦਿੱਤਾ, (ਫੇਰ ਤੂੰ ਉਸ ਦੇ) ਕੰਨ ਵਿੱਚ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ (ਕਿ ਅੱਜ ਤੋਂ ਤੇਰਾ) ਗੁਰੂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹੋ ਗਿਆ। (ਸਮਾਂ ਪੁੱਗਣ 'ਤੇ ਜਦੋਂ) ਉਹ (ਜਜਮਾਨ) ਮਰ ਗਿਆ (ਤਾਂ) ਉਹ (ਜਨੇਊ ਉਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਤੋਂ) ਢਹਿ ਪਿਆ (ਭਾਵ ਸੜ ਗਿਆ ਜਾਂ ਡਿੱਗ ਪਿਆ, ਪਰ ਆਤਮਾ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾ ਨਿਭਿਆ, ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਉਹ ਜਜਮਾਨ ਵਿਚਾਰਾ) ਜਨੇਊ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੀ (ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ) ਗਿਆ।

ਮਨੂੰ-ਸਿੰਮ੍ਰਿਤੀ ਬਾਰੇ ਗੁਰਮਤਿ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ

ਬੇਦ ਕੀ ਪੁਤ੍ਰੀ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤਿ ਭਾਈ॥ ਸਾਂਕਲ ਜੇਵਰੀ ਲੈ ਹੈ ਆਈ॥
(ਕਬੀਰ ਜੀ, ੩੨੯)

ਭਾਵ : ਹੇ ਵੀਰ! ਇਹ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤੀ ਜੋ ਵੇਦਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਬਣੀ ਹੈ, (ਏਹ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਵਾਸਤੇ ਵਰਨ-ਆਸ਼ਰਮ ਦੇ, ਮਾਨੋਂ) ਸੰਗਲ ਤੇ (ਕਰਮ-ਕਾਂਡ ਦੀਆਂ) ਰੱਸੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ਆਈ ਹੋਈ ਹੈ।

ਅਧਿਆਏ ਦਸਵਾਂ - ਗਊਆਂ-ਮੱਝਾਂ ਚਾਰਨੀਆਂ

ਸਾਖੀ ਦਾ ਸਾਰ

ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਛੁਪਾਉਂਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ। ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਚਰਚਾ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਈ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਲੱਗ ਗਈ ਹੈ ਜਾਂ ਭੂਤ-ਪ੍ਰੇਤ ਦੀ ਛਾਇਆ ਪੈ ਗਈ ਹੈ। ਲਾਲੂ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਧਿਆਨ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਵੱਲ ਕਰਨ ਲਈ, ਮੱਝਾਂ-ਗਊਆਂ ਚਾਰਨ ਲਈ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ।

ਗੁਰੂ ਜੀ, ਪਿਤਾ ਦਾ ਕਿਹਾ ਮੰਨ ਕੇ, ਗਊਆਂ-ਮੱਝਾਂ ਚਾਰਨ ਲਈ ਲੈ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਏ। **ਜਿਥੇ ਕਿਤੇ ਵੀ ਉਹ ਹਰਿਆਵਲ ਵੇਖਦੇ, ਵਾੜ ਤੋੜ ਕੇ, ਜ਼ੋਰੋ-ਜ਼ੋਰੀ, ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਪਸ਼ੂ ਵਾੜ ਦਿੰਦੇ।** ਇੱਕ ਵਾਰ ਆਪ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਸੌਂ ਗਏ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਵਾੜ ਦਿੱਤੇ, ਖੇਤ ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਨੂੰ, ਸਾਰਾ ਖੇਤ ਉੱਜੜਿਆ ਵੇਖ ਕੇ, ਬਹੁਤ ਦੁੱਖ ਹੋਇਆ ਤੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਪਸ਼ੂ ਹਿੱਕ ਕੇ ਰਾਇ-ਬੁਲਾਰ ਕੋਲ ਲੈ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਨਸਾਫ਼ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ। ਜਦੋਂ ਕਾਲੂ ਜੀ ਨੂੰ ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ ਕੋਲ ਬੁਲਵਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਮੌਕੇ ਤੇ ਖੇਤ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਖੇਤ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਨੌਂ-ਬਰ-ਨੌਂ ਵੇਖਿਆ। ਖੇਤ ਦਾ ਮਾਲਿਕ, ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹੋ ਕੇ, ਆਪਣੇ ਘਰ ਚਲਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ ਕੋਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਾਰੇ ਕਠੋਰ ਸ਼ਬਦ ਬੋਲਣ ਲਈ, ਬਹੁਤ ਪਛਤਾਇਆ।

ਸੰਪਾਦਕ ਵੱਲੋਂ ਫੁੱਟਨੋਟ

'ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ', ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਾਲੀ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ, ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ (1658 ਈ.) ਅਤੇ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦੀ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਵਿੱਚ ਮੱਝਾਂ ਦੇ ਚਰਾਉਂਣ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ। ਪਰ, ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਨੇ, ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਥੱਲੇ, ਮੱਝਾਂ ਨੂੰ ਗਊਆਂ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜੋ ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਫੇਰ ਮੱਝਾਂ ਚਰਾਉਂਣ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ। (ਵੇਖੋ ਛੰਦ ਨੰ. 15 ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਅਖੀਰ 'ਤੇ ਗਊਆਂ (ਸੁਰਭੀ) ਚਾਰਨ ਧਿਆਇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ)।

ਪਿਤਾ ਬੈਨ ਸੁਨਿ ਕਰਿ ਜਗ ਸੁਾਮੀ। ਸੁਰਭੀ ਖੋਲਿ ਭਏ ਅਨੁਗਾਮੀ।
ਜਹਾਂ ਖੇਤ ਸੁੰਦਰ ਹਰਿਆਈ। ਬਾਰ ਬਾਰ ਬਾਰੀ ਬਰਿਆਈ॥੧੯॥

ਭਾਵ : ਜਗਤ ਦੇ ਸੁਆਮੀ (ਗੁਰੂ ਜੀ) ਨੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣ ਕੇ, ਗਊਆਂ ਅਤੇ ਮੱਝਾਂ ਖੋਲ੍ਹੀਆਂ, ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲੱਗ ਤੁਰੇ। ਜਿਹੜੇ ਵੀ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸੁੰਦਰ

ਹਰਿਆਵਲ (ਵੇਖੀ), ਵਾੜ ਤੋੜ ਕੇ (ਉਹ) ਜ਼ੋਰੋ-ਜ਼ੋਰੀ (ਹਿੱਕ ਕੇ ਉਸ ਵਿੱਚ) ਵਾੜ ਦਿੱਤੀਆਂ।

ਗੁਰਮਤਿ

ਸਾਖੀ ਨੂੰ ਸ਼ਾਇਦ, ਦਿਲਚਸਪ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕਰਾਮਾਤੀ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਲਈ, ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਨੇ, ਸ਼ਰਧਾ-ਵੱਸ ਹੋ ਕੇ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ, ਚੋਰੀ-ਚੋਰੀ, ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਫ਼ਸਲਾਂ ਮੱਝਾਂ-ਗਊਆਂ ਨੂੰ ਚਰਾਉਣ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਪਰ, ਅਜਿਹਾ ਕਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਜਿੱਥੇ ਲਾ-ਪਰਵਾਹ ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉੱਥੇ ਚੋਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵੀ ਦਰਸਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। **'ਲਾ-ਪਰਵਾਹੀ' ਅਤੇ 'ਚੋਰੀ' (ਪਰਾਇਆ ਹੱਕ ਮਾਰਨਾ) ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਗੁਰਮਤਿ-ਵਿਰੋਧੀ ਔਗੁਣ ਹਨ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਨਹੀਂ, ਨਿਖੇਧੀ ਕਰਨਾ ਹੈ।**

ਹਕੁ ਪਰਾਇਆ ਨਾਨਕਾ, ਉਸੁ ਸੂਅਰ, ਉਸੁ ਗਾਇ॥
ਗੁਰੁ ਪੀਰੁ ਹਾਮਾ ਤਾਂ ਭਰੇ, ਜਾ ਮੁਰਦਾਰੁ ਨ ਖਾਇ॥ (ਮ:੧, ੧੪੧)

ਭਾਵ : ਹੇ ਨਾਨਕ! ਪਰਾਇਆ ਹੱਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਲਈ ਸੂਰ ਹੈ ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਲਈ ਗਾਂ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਪੈਗ਼ੰਬਰ ਤਾਂ ਹੀ ਸਿਫ਼ਾਰਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਪਰਾਇਆ ਹੱਕ ਨਾ ਵਰਤੇ।

ਚੋਰ ਕੀ ਹਾਮਾ ਭਰੇ ਨ ਕੋਇ॥ ਚੋਰੁ ਕੀਆ ਚੰਗਾ ਕਿਉ ਹੋਇ (?)॥ (ਮ:੧, ੬੬੨)

ਭਾਵ : ਕੋਈ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਕਿਸੇ ਚੋਰ ਦੇ ਚੰਗੇ ਹੋਣ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ। ਜੇਹੜਾ ਮਨੁੱਖ (ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿੱਚ) ਚੋਰ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ (ਉਹ ਹੋਰਨਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ) ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ।

ਸਾਖੀ ਦੇ ਇਹ ਅੰਸ਼ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਪਰਾਇਆ ਹੱਕ ਮਾਰ ਕੇ, ਚੋਰੀ-ਚੋਰੀ, ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਦਾ ਉਜਾੜਾ ਕਰਾ ਕੇ ਫਿਰ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਉਜੱੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਫ਼ਸਲਾਂ ਨੂੰ ਹਰਾ-ਭਰਾ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਸਰਾਸਰ ਝੂਠੀਆਂ ਪਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਜਿਹੇ ਨਾਟਕ-ਚੇਟਕ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਰ ਸਕਦੇ।

"ਡੰਗਰ ਚਾਰਨ ਅਤੇ ਸੱਪ ਦੀ ਛਾਂ ਜਾਂ ਸੱਪਾਂ ਵੱਲੋਂ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ, ਹੋਰ ਧਾਰਮਕ ਆਗੂਆਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਖੀਆਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਅਜ਼ਮਤ ਵਿਖਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਮਗਰੋਂ ਜੋੜ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹੋਣ। ਉਂਵ ਇਹ ਸਾਖੀਆਂ ਕਿਸੇ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਵੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਬਾਬਾ ਕਲਿਆਣ ਚੰਦ ਵਰਗੇ ਅਮੀਰ ਬੰਦੇ ਵੱਲੋਂ ਇੱਕੋ-ਇੱਕ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਨਿੱਕੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਦਿਆਂ ਡੰਗਰ ਚਾਰਨ ਵਾਸਤੇ ਨਹੀਂ ਭੇਜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਤਾਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਨੌਕਰਾਂ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਪਿੱਛੇ ਖੇਤਾਂ ਵੱਲ ਗਏ

ਹੋਣ।" (ਡਾ. ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦਿਲਗੀਰ : ਸਿੱਖ ਤਵਾਰੀਖ, ਪੰਨਾ 119)।

ਅਧਿਆਏ ਚੌਧਵਾਂ - ਖਰਾ ਸੌਦਾ

ਸਾਖੀ ਦਾ ਸਾਰ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਜਦ ਜਵਾਨ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਕਾਲੂ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਰੁਚੀ ਨਾ ਲੈਂਦੇ ਹੋਏ ਵੇਖ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਇੱਕੋ-ਇੱਕ ਪੁੱਤਰ ਹੈਂ, ਮੇਰੇ ਪਿੱਛੋਂ ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਕੰਮ ਸੰਭਾਲ ਲਵੇਂ ਤਾਂ ਸੋਭਾ ਬਣੇਗੀ। ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ ਕੋਈ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਕਰ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਿਤਾ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨਾ ਮੰਨ ਗਏ ਤਾਂ ਕਾਲੂ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 20 ਰੁਪਏ ਦੇ ਕੇ ਕੋਈ ਫ਼ਾਇਦੇਮੰਦ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਭੇਜਿਆ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਤੁਰੇ ਜਾਂਦਿਆਂ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਸਾਧੂਆਂ ਦਾ ਆਸ਼ਰਮ ਵੇਖ ਕੇ, ਉਥੇ ਤਪ ਸਾਧ ਰਹੇ ਤਪੀਸ਼ਰਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਤਮ ਤੇ ਲਾਭਦਾਇਕ ਸੌਦਾ ਜਾਣਿਆ। ਸੋ 20 ਰੁਪਿਆਂ ਦੀ ਭੋਜਨ-ਸਮੱਗਰੀ ਸ਼ਹਿਰੋਂ ਲਿਆ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਰਪਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਅਸੀਸਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ।

ਸੰਪਾਦਕੀ ਫੁੱਟ ਨੋਟ

1. ਸੱਚੇ ਸੌਦੇ ਵਾਲੀ ਸਾਖੀ, ਸਿਵਾਏ ਬਾਲੇ ਦੀ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਦੇ, ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ।
2. ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ, ਸਾਧੂਆਂ ਦੇ ਹਠੀ-ਸਾਧਨਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਨਹੀਂ ਸਨ ਹੋਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੁੱਖੇ ਵੇਖ ਕੇ ਭੋਜਨ ਛਕਾਇਆ।
3. ਸੱਚਾ ਸੌਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਘਟਨਾ 'ਤੇ ਆਧਾਰਤ ਚੂਹੜਕਾਣਾ (ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸ਼ੇਖ਼ੂਪੁਰਾ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ) ਸਥਿਤ 'ਸੱਚਾ ਸੌਦਾ ਗੁਰਦਵਾਰਾ' ਬਣਿਆ ਹੈ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਰਾਜ ਦੌਰਾਨ ਸੌ ਏਕੜ ਦੇ ਕਰੀਬ ਜ਼ਮੀਨ ਇਸ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਦੇ ਨਾਮ ਲਗਾਈ ਗਈ ਸੀ (ਐਨਸਾਈਕਲੋਪੀਡੀਆ ਆਫ਼ ਸਿੱਖਇਜ਼ਮ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ)।

ਟਿੱਪਣੀ

ਅੱਜ ਤੋਂ ਤਕਰੀਬਨ ਪੰਜ ਸੌ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ, ਜਦੋਂ ਦੀ ਇਹ ਸਾਖੀ ਹੈ, 20 ਰੁਪਏ ਦਾ ਭੋਜਨ ਕੁੱਝ ਕੁ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਸਾਧੂ ਇੱਕ ਦਿਨ ਵਿੱਚ (ਜਾਂ ਕੁੱਝ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚ) ਨਹੀਂ ਖਾ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਨੌਜਵਾਨ ਸਨ, ਵਾਪਾਰ ਆਦਿ ਦਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਕੁ ਰੁਪਿਆਂ ਦਾ, ਭੁੱਖੇ ਸਾਧੂਆਂ ਨੂੰ, ਭੋਜਨ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰ ਛਕਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇਗਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ।

"ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ (ਉਂਞ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ 20 ਰੁਪਈਆਂ ਨਾਲ ਕੁੱਝ ਕੁ ਸਾਧੂ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਬੰਦੇ ਰੋਟੀ ਖਾ ਸਕਦੇ ਸਨ)। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਵਿਹਲੜਾਂ ਵਾਸਤੇ ਪੈਸੇ ਖਰਚ ਕਰਨ ਦਾ ਫ਼ਲਸਫ਼ਾ ਨਹੀਂ ਸਨ ਪ੍ਰਚਾਰ ਸਕਦੇ। ਹਾਂ, ਇਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਨੇ ਉਸ ਰਕਮ ਨਾਲ ਵਾਪਾਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਹੋਇਆ, ਉਸ ਦੇ ਦਸਵੰਧ ਨੂੰ ਦਰਵੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਖਾਣਾ ਖੁਆਉਂਣ 'ਤੇ ਖਰਚ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ। ਉਦੋਂ ਵਿਦਵਾਨ ਲੋਕ, ਮੁਗ਼ਲ ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਵਾਸਤੇ, ਤਲਵੰਡੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਸਾਂਦਲ ਬਾਰ ਦੇ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਰਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਅਜਿਹੇ ਆਲਮ-ਫ਼ਾਜ਼ਲਾਂ ਦੇ ਚੰਗੇ ਜਾਣੂ ਸਨ ਤੇ ਉਹ ਅਕਸਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਫ਼ਲਸਫ਼ੇ ਦੇ ਨੁਕਤਿਆਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਆਪਣੀ ਆਮਦਨ ਦੇ ਦਸਵੰਧ 'ਚੋਂ ਕਈ ਵਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਖੁਆਈ ਹੋਵੇਗੀ। ਆਪ ਦੇ ਪਿਤਾ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਨਾਰਾਜ਼ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੀ ਕਮਾਈ ਦੇ ਦਸਵੰਧ ਨੂੰ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਅਤੇ ਲੋੜਵੰਦ ਲੋਕਾਂ ਵਾਸਤੇ ਖਰਚ ਕਰਨ ਨੂੰ 'ਸੱਚਾ ਸੌਦਾ' ਸਮਝਦੇ ਸਨ। 'ਸਚਿਆਰ' ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜੀਣਾ ਹੀ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਅਸਲ ਮਕਸਦ ਹੈ।" (ਡਾ. ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦਿਲਗੀਰ : ਸਿੱਖ ਤਵਾਰੀਖ਼, ਪੰਨਾ 119)।

ਅਧਿਆਏ ਸਤਾਰ੍ਹਵਾਂ ਤੋਂ ਅਧਿਆਏ ਚੌਵੀਵਾਂ ਤੱਕ

ਸਾਖੀਆਂ ਦਾ ਸਾਰ

ਅਧਿਆਏ 16 ਦੀ ਸਾਖੀ ਦਾ ਸਾਰ

ਇੱਕ ਦਿਨ ਇੱਕ ਸਾਧੂ ਤਲਵੰਡੀ ਦੇ ਬਾਹਰ ਆਣ ਬੈਠਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੁਰਦੇ-ਫਿਰਦੇ ਉਸ ਪਾਸ ਜਾ ਪਹੁੰਚੇ। ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਜਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਲੋਟਾ ਤੇ ਸੋਨੇ ਦੀ ਮੁੰਦਰੀ ਸਾਧੂ ਨੂੰ ਭੇਟ ਕਰ ਕੇ ਘਰ ਪਰਤੇ ਤਾਂ ਕਾਲੂ ਜੀ ਬਹੁਤ ਗੁੱਸੇ ਹੋਏ, ਘਰ ਵਿੱਚ ਕਲੇਸ਼ ਵਧ ਗਿਆ, ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ ਨੇ ਵਿੱਚ ਪੈ ਕੇ ਮਾਹੌਲ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਫਿਰ ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ ਨੇ ਕਾਲੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਕਿ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਭੈਣ ਨਾਨਕੀ ਤੇ ਭਣੋਈਏ ਜੈ ਰਾਮ ਪਾਸ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਭੇਜ ਦੇਵੋ। ਇਸ ਨਾਲ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਹੀ ਘਰ ਦਾ ਕਲੇਸ਼ ਮਿਟ ਜਾਵੇਗਾ ਤੇ ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ ਜੀ ਨੇ ਇੱਕ ਚਿੱਠੀ ਜੈ ਰਾਮ ਜੀ ਨੂੰ ਲਿਖ, ਬਾਲੇ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਅਧਿਆਏ 17 ਦੀ ਸਾਖੀ ਦਾ ਸਾਰ

ਜੈ ਰਾਮ ਜੀ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਲੋਧੀ ਦੇ ਨਵਾਬ ਦੌਲਤ ਖ਼ਾਂ ਲੋਧੀ ਦੇ ਇੱਕ ਉੱਚੇ ਅਹੁਦੇ 'ਤੇ ਤਾਇਨਾਤ ਆਫ਼ੀਸਰ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਵਾਬ ਨੂੰ ਕਹਿ ਕੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੂੰ ਨਵਾਬ ਦੇ ਮੋਦੀਖਾਨੇ ਦਾ ਮੋਦੀ ਲਗਵਾ ਦਿੱਤਾ। ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਕੰਮ 'ਤੇ ਲੱਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੋਚ ਕੇ ਕਾਲੂ ਜੀ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ, ਕਮਾ ਕੇ ਜੋੜਿਆ ਹੋਇਆ, ਧਨ ਲੈਣ ਲਈ

ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਆਏ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਵੱਲੋਂ, ਕੋਈ ਵੀ ਪੈਸਾ ਨਾ ਜੋੜਿਆ ਹੋਣ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਕਾਲੂ ਜੀ ਬਹੁਤ ਕਰੋਧਤ ਹੋਏ ਅਤੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਛੱਡ ਕੇ ਸਿਆਣਾ ਬਣ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਸਮਝਾਇਆ।

ਸੰਪਾਦਕੀ ਫ਼ੁਟਨੋਟ

ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੋਦੀਖਾਨੇ ਨੂੰ ਦੁਕਾਨ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦਾ... ਮੋਦੀਖਾਨਾ ਉਹ ਥਾਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਅਨਾਜ ਦਾ ਮਾਲੀਆ, ਜਿਨਸ ਵਿੱਚ ਵਸੂਲ ਕੇ, ਸਰਕਾਰੀ ਅਤੇ ਅਰਧ-ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ, ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਮਾਤ੍ਰਾ ਵਿੱਚ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵਜੋਂ ਰਾਸ਼ਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। 'ਮੌਦਾ' ਅਰਬੀ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ, 'ਅਦਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ' ਭਾਵ ਉਹ ਥਾਂ, ਜਿੱਥੇ ਮਾਲੀਆ, ਜਿਨਸ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਜਾਦਾ ਸੀ। 'ਮੋਦੀ' 'ਮੌਦਾ' ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਰੂਪ ਹੈ।

ਅਇਆਏ 18 ਦੀ ਸਾਖੀ ਦਾ ਸਾਰ

ਕਾਲੂ ਜੀ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੂੰ ਮੋਦੀਖਾਨੇ ਵਿੱਚ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਬੇਬੇ ਨਾਨਕੀ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚੇ ਤੇ ਜੈ ਰਾਮ ਤੇ ਨਾਨਕੀ ਜੀ ਨੂੰ ਉਲ੍ਹਾਮਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ, ਉਹ ਧਨ ਗਵਾਈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਇਨ੍ਹੀ ਦਿਨੀ ਫਿਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਚੁਗ਼ਲੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਨਾਨਕ ਮੋਦੀਖਾਨੇ ਦਾ ਧਨ ਅਜਾਈਂ ਗੁਆਈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਲੇਖਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ 135 ਰੁਪਏ ਦਾ ਵਾਧਾ ਨਿਕਲਿਆ।

ਅਧਿਆਏ 19 ਦੀ ਸਾਖੀ ਦਾ ਸਾਰ

ਭਾਈ ਜੈ ਰਾਮ ਜੀ ਤੇ ਬੇਬੇ ਨਾਨਕੀ ਜੀ ਨੇ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਲਈ, ਪੰਖੋ ਕੇ ਰੰਧਾਵੇ ਤੋਂ ਮੂਲੇ ਖੱਤਰੀ ਦੀ ਧੀ (ਮਾਤਾ ਸੁਲੱਖਣੀ ਜੀ) ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ, ਕਾਲੂ ਜੀ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਤ੍ਰਿਪਤਾ ਜੀ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਨਾਲ, ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਲਿਆ। ਦਾਦਕਿਆਂ ਅਤੇ ਨਾਨਕਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਅਤੇ ਭਾਈ ਜੈ ਰਾਮ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਬੜੇ ਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ।

ਸੰਪਾਦਕੀ ਫ਼ੁਟਨੋਟ

ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਦੀ ਸਾਖੀ ਤੋਂ ਸਿਵਾਏ, ਬਾਕੀ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਜਨਮ-ਸਾਖੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕੁੜਮਾਈ ਤੇ ਵਿਆਹ ਤਲਵੰਡੀ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਜਿਆਦਾ ਠੀਕ ਜਾਪਦਾ ਹੈ।

ਅਧਿਆਏ 20 ਦੀ ਸਾਖੀ ਦਾ ਸਾਰ

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਉਦਾਰਤਾ, ਦਲੇਰੀ ਅਤੇ ਵਧ ਰਹੀ ਸ਼ੋਭਾ ਤੋਂ ਖ਼ੁਣਸ ਖਾ ਕੇ, ਕਿਸੇ

ਚੁਗਲਖੋਰ ਨੇ ਚੁਗਲੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਮੋਦੀਖਾਨੇ ਨੂੰ ਲੁਟਾਈ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਲੇਖਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ 321 ਰੁਪਏ ਦਾ ਵਾਧਾ ਨਿਕਲਿਆ। ਨਵਾਬ ਨੇ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਤਿੰਨ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਇਨਾਮ ਵਜੋਂ ਦਿੱਤੇ।

ਸੰਪਾਦਕੀ ਫੁੱਟਨੋਟ

ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਦੇ ਅੰਕ 42, 43 ਤੇ 45 ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸਤਰੀ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਨੀਵਾਂ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਜੋ ਆਤਮਕ ਉਨਤੀ ਲਈ ਇੱਕ ਰੁਕਾਵਟ ਹੈ। ਇਹ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਮੱਤ ਅਤੇ ਗੋਰਖ ਪੰਥੀਆਂ ਦੇ ਅਸਰ ਥੱਲੇ ਲਿਖਿਆ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਆਦਰਸ਼ "ਵਿਚੇ ਗ੍ਰਿਸਤ ਉਦਾਸ ਰਹਾਈ"। (ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਪੰਨ 494) ਉੱਤੇ ਦਰਜ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆ ਪੂਰਾ ਸ਼ਬਦ ਇਸਤਰੀ ਜਾਤੀ ਦੀ ਸਮਾਨਤਾ ਬਾਰੇ ਹੈ -

> *ਭੰਡਿ ਜੰਮੀਐ, ਭੰਡਿ ਨਿੰਮੀਐ, ਭੰਡਿ ਮੰਗਣੁ ਵੀਆਹੁ॥ ਭੰਡਹੁ ਹੋਵੈ ਦੋਸਤੀ ਭੰਡਹੁ ਚਲੈ ਰਾਹੁ॥*
> *ਭੰਡੁ ਮੁਆ ਭੰਡੁ ਭਾਲੀਐ, ਭੰਡਿ ਹੋਵੈ ਬੰਧਾਨੁ॥ ਸੋ ਕਿਉਂ ਮੰਦਾ ਆਖੀਐ, ਜਿਤੁ ਜੰਮਹਿ ਰਾਜਾਨ॥ (ਮ: ੧, ੪੭੩)*

ਅਧਿਆਏ 21 ਦੀ ਸਾਖੀ ਦਾ ਸਾਰ

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਮੰਗਣੀ ਹੋਈ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਾਲ ਬਾਅਦ, ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਬਰਾਤ ਬੜੇ ਸ਼ਾਹੀ ਸ਼ਾਨੋ-ਸ਼ੌਕਤ ਅਨੁਸਾਰ ਚੱਲ ਪਈ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਰਾਤਾਂ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਪੜਾਅ ਕਰਦੀ ਹੋਈ, ਮੂਲਾ ਚੋਣਾ ਦੇ ਪਿੰਡ ਜਾ ਪਹੁੰਚੀ।

ਸੰਪਾਦਕੀ ਫੁੱਟਨੋਟ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਤੇ ਨਾਚੀਆਂ ਅਤੇ ਵੇਸਵਾਵਾਂ ਦਾ ਕਥਨ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਕਿਸੇ ਨਾਚ-ਰੰਗ ਦੇ ਸ਼ੌਕੀਨ ਕਵੀ ਨੇ ਆਖੇਪ ਕੀਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਵੀ ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦਾ।

ਅਧਿਆਏ 22 ਦੀ ਸਾਖੀ ਦਾ ਸਾਰ

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਬੜੇ ਸ਼ਾਹੀ ਠਾਠ-ਬਾਠ ਨਾਲ ਹੋਇਆ। ਧਨ ਅਤੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਤੇ ਵੰਨ-ਸਵੰਨਾ ਦਾਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਅਧਿਆਏ 23 ਦੀ ਸਾਖੀ ਦਾ ਸਾਰ

ਵਾਜੇ-ਗਾਜਿਆਂ ਦੀ ਘਨਘੋਰ ਵਿੱਚ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਖਲੇਰਦੀ ਜੰਞ, ਵਾਪਸ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ

ਪੁੱਜੀ। ਇਥੇ ਦੋ ਰਾਤਾਂ ਠਹਿਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਜੰਞ ਤਲਵੰਡੀ ਲਈ ਚੱਲ ਪਈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੋਦੀਖਾਨੇ ਦਾ ਕੰਮ ਬਾਲੇ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਅਧਿਆਏ 24 ਦੀ ਸਾਖੀ ਦਾ ਸਾਰ

ਵਿਆਹ ਮਗਰੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਮਹੀਨਾ-ਭਰ ਤਲਵੰਡੀ ਰਹੇ। ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ ਜੀ ਨੂੰ ਵੀ ਮਿਲੇ। ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਮਹਿਲ (ਮਾਤਾ ਸੁਲੱਖਣੀ ਜੀ) ਨੂੰ ਡੋਲੇ ਵਿੱਚ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਆ ਗਏ। ਕੁੱਝ ਸਮਾਂ ਭੈਣ ਨਾਨਕੀ ਜੀ ਨਾਲ ਰਹੇ। ਪਰ, ਫੇਰ ਵੱਖਰਾ ਘਰ ਬਣਾ ਕੇ ਵਸੇਬਾ ਕਰ ਲਿਆ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਦਾ ਸਿਮਰਨ ਅਤੇ ਮੋਦੀਖਾਨੇ ਦੀ ਕਾਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰੁੱਝੇ ਰਹਿੰਦੇ ਤੇ ਪਤਨੀ ਨਾਲ ਕਦੇ ਗੱਲ ਵੀ ਨਾ ਕਰਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਘਰੇ ਤਾਂ ਘੱਟ-ਵੱਧ ਹੀ ਆਉਂਦੇ ਸਨ ਤੇ ਜਿਆਦਾ ਸਮਾਂ ਮੋਦੀਖਾਨੇ ਤੇ ਬਿਤਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਸੁਲੱਖਣੀ ਜੀ ਖਿਝਦੇ ਕਿ ਉਹ ਨਾ ਹੀ ਧਨ ਘਰ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਜੋੜਦੇ ਹਨ, ਸਗੋਂ ਗ਼ਰੀਬਾਂ-ਕੰਗਾਲਾਂ ਨੂੰ ਲੁਟਾਈ ਹੀ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਅੰਤ, ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਨਾਣ ਨੂੰ ਉਲ੍ਹਾਮਾ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਨਾਨਕੀ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ, ਪਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਚੱਲਣ ਦੀ ਨਸੀਹਤ ਦਿੱਤੀ। ਉਲੰਘਣਾ ਨਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਪਤੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀ ਹੋਣ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸੁਖ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਭੇਦ ਦਰਸਾਇਆ ਤੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਿਸ ਚੀਜ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਸੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਲੋੜ ਪੂਰੀ ਕਰਵਾ ਦੇਵੇਗੀ।

ਟਿਪੱਣੀਆਂ

1. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਿਤਾ ਕਲਿਆਣ ਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ, ਕਿਸੇ ਸਾਜਿਸ਼ ਅਧੀਨ, ਬਹੁਤ ਹੀ ਲਾਲਚੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।
2. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਵਿਆਹ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਫ਼ਜ਼ੂਲ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਰਸਮਾਂ (ਨਾਚੀਆਂ ਤੇ ਵੇਸਵਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਚ ਆਦਿ ਸਮੇਤ) ਅਤੇ ਦਹੇਜ਼ ਦਾ ਲੈਣ/ਦੇਣ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬੇ-ਲੋੜੇ ਖਰਚੇ ਤੇ ਵਿਖਾਵੇ ਕੀਤੇ ਦੱਸੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਗੁਰਮਤਿ-ਵਿਰੋਧੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਜੋੜੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ? ਵਿਚਾਰਨ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ। ਕੀ ਅਜਿਹਾ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਅਗੰਮੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੀ ਤੌਹੀਨ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਨਿਰਮਲ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਧੁੰਧਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ?
3. **ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇੱਕ ਲਾ-ਪਰਵਾਹ ਅਤੇ ਗ਼ੈਰ-ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਪਤੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਿਉਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ? ਕੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਲਾਸਾਨੀ ਅਤੇ ਆਦਰਸ਼ਕ ਜੀਵਨ-ਜਾਚ ਵਾਲਾ ਫ਼ਲਸਫ਼ਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਨਿੱਜੀ ਜੀਵਨ ਇਤਨਾ ਘਟੀਆ ਪੱਧਰ ਦਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਨਹੀਂ। ਹਰਗਿਜ਼**

ਨਹੀਂ। ਇਹ, ਨਿਰਸੰਦੇਹ, ਗੁਰ-ਇਤਿਹਾਸ 'ਚ ਜਾਣ-ਬੁੱਝ ਕੇ ਦਾਖ਼ਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਬਿੱਪਰਵਾਦੀ ਮਿਲਾਵਟ ਹੀ ਹੈ।

ਗੁਰਮਤਿ

ਜਾਲਉ ਐਸੀ ਰੀਤਿ, ਜਿਤੁ ਮੈਂ ਪਿਆਰਾ ਵੀਸਰੈ ॥
ਨਾਨਕ ਸਾਈ ਭਲੀ ਪਰੀਤਿ, ਜਿਤੁ ਸਾਹਿਬ ਸੇਤੀ ਪਤਿ ਰਹੈ ॥ (ਮ: ੧, ੫੯੦)

ਭਾਵ : ਮੈਂ ਇਹੋ-ਜਿਹੀ ਰੀਤ ਨੂੰ ਸਾੜ ਦਿਆਂ ਜਿਸ ਕਰ ਕੇ ਪਿਆਰਾ ਪ੍ਰਭੂ ਮੈਨੂੰ ਵਿੱਸਰ ਜਾਏ। ਹੇ ਨਾਨਕ! ਪ੍ਰੇਮ ਉਹੋ ਹੀ ਚੰਗਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਮਾਲਿਕ-ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਇਜ਼ਤ ਬਣੀ ਰਹੇ।

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਨਾਲ ਜੋੜੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਰਸਮਾਂ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਿਤਾ ਦੀ ਯਾਦ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ, ਫ਼ਜ਼ੂਲ ਦੇ ਲੋਕਾਚਾਰੀ ਵਿਖਾਵੇ ਹਨ, ਗੁਰਮਤਿ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਵਿਪਰੀਤ (ਗੁਰਮਤਿ-ਵਿਰੋਧੀ) ਹਨ। ਜਿਹੜੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੌਂ ਸਾਲ ਦੀ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਜਨੇਊ-ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਦੀ ਗੁਰਮਤਿ-ਵਿਰੋਧੀ (ਗ਼ੈਰ-ਕੁਦਰਤੀ) ਰਸਮ ਨੂੰ ਅਕੱਟ ਦਲੀਲਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਰੱਦ ਕਰ ਕੇ ਇੱਕ ਲਾਸਾਨੀ (ਗੁਰਮਤਿ) ਇਨਕਲਾਬ ਦਾ ਆਗਾਜ਼ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਉਹ ਭਲਾ ਆਪਣੇ ਵਿਆਹ ਸਮੇਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਫ਼ਜ਼ੂਲ, ਅਸ਼ਲੀਲ ਤੇ ਗੁਰਮਤਿ-ਵਿਰੋਧੀ ਰਸਮਾਂ ਅਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਵੇਂ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਸਕਦੇ ਸਨ ? ਨਿਰਸੰਦੇਹ, ਅਜਿਹਾ ਕੂੜ-ਕਬਾੜ ਜਾਂ ਤਾਂ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਦੀ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੋਝੀ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਹਿਜੋਗੀ ਪੰਡਤਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਾਰਤ ਕਾਰਨ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ-ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਰੱਦ ਕਰਨਯੋਗ ਅਤੇ ਨਿਖੇਧੀ ਕਰਨ ਯੋਗ ਹੈ। ਦੁਨਿਆਵੀ ਦਹੇਜ ਲੈਣ/ਦੇਣ ਬਾਰੇ ਗੁਰਮਤਿ ਫ਼ਲਸਫ਼ਾ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਤਾੜਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈ -

ਹਰਿ ਪ੍ਰਭ ਮੇਰੇ ਬਾਬੁਲਾ ਹਰਿ ਦੇਵਹੁ ਦਾਨੁ ਮੈਂ ਦਾਜੋ ॥
ਹਰਿ ਕਪੜੋ ਹਰਿ ਸੋਭਾ ਦੇਵਹੁ ਜਿਤੁ ਸਵਰੈ ਮੇਰਾ ਕਾਜੋ ॥...
ਹੋਰਿ ਮਨਮੁਖਿ ਦਾਜੁ ਜਿ ਰਖਿ ਦਿਖਾਲਹਿ ਸੁ ਕੂੜੁ ਅਹੰਕਾਰੁ ਕਚੁ ਪਾਜੋ ॥
(ਮ: ੪, ੭੮)

ਭਾਵ : ਹੇ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ। (ਮੈਂ ਤੈਥੋਂ ਦਾਜ ਮੰਗਦੀ ਹਾਂ) ਮੈਨੂੰ ਹਰੀ-ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਦਾਨ ਦੇਹ, ਮੈਨੂੰ ਇਹੀ ਦਾਜ ਦੇਹ। ਮੈਨੂੰ ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ (ਦਾਜ ਦੇ) ਕੱਪੜੇ ਦੇਹ, ਮੈਨੂੰ ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ (ਦਾਜ ਦੇ ਗਹਿਣੇ ਆਦਿਕ) ਧਨ ਦੇਹੁ, ਇਸੇ ਦਾਜ ਨਾਲ ਮੇਰਾ (ਪ੍ਰਭੂ-ਪਤੀ ਨਾਲ) ਵਿਆਹ ਸੋਹਣਾ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪਏ।

ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲੇ ਹੋਰ ਬੰਦੇ ਜਿਹੜਾ ਦਾਜ ਰੱਖ ਕੇ ਵਿਖਾਲਦੇ ਹਨ (ਵਿਖਾਲਾ ਪਾਂਦੇ ਹਨ) ਉਹ ਝੂਠਾ ਅਹੰਕਾਰ (ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ) ਹੈ, ਉਹ ਕੱਚ

(ਸਮਾਨ) ਹੈ, ਉਹ (ਨਿਰਾ) ਵਿਖਾਵਾ ਹੀ ਹੈ।

"ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ 16 ਸਾਲ ਦੇ ਹੋਏ ਤਾਂ ਆਪ ਦੀ ਕੁੜਮਾਈ ਪਿੰਡ ਪੱਖੋ ਕੇ ਰੰਧਾਵਾ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਮੂਲ ਚੰਦ ਚੌਣਾ ਦੀ ਧੀ ਸੁਲੱਖਣੀ ਜੀ ਨਾਲ ਹੋਈ। ਆਪ ਦਾ ਵਿਆਹ 24 ਸਤੰਬਰ 1487 ਦੇ ਦਿਨ ਬਟਾਲਾ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਦੇ ਘਰ 10 ਅਗੱਸਤ 1494 ਦੇ ਦਿਨ ਸ੍ਰੀਚੰਦ ਅਤੇ 13 ਫ਼ਰਵਰੀ 1497 ਦੇ ਦਿਨ ਲਖਮੀ ਦਾਸ (ਦੋ ਬੇਟੇ) ਪੈਦਾ ਹੋਏ।

ਵਾਪਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਰੂਹਾਨੀ ਸੋਚ ਵਿੱਚ ਮਸਤ ਰਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਆਪ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਆਪ ਨੂੰ ਕੋਈ ਰੋਗ ਲੱਗ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਤੇ ਉਹ ਇੱਕ ਵੈਦ ਬੁਲਾ ਲਿਆਏ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਵੈਦ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਨਬਜ਼ ਵੇਖਣ ਤਾਂ ਦਿੱਤੀ ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਫ਼ਲਸਫ਼ੇ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਕੇ, ਵੈਦ ਨਾਲ ਰੂਹਾਨੀ ਨੁਕਤਿਆਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਵੀ ਕੀਤੀ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ, ਵੈਦ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕੋਈ ਰੋਗ ਨਹੀਂ; ਬਲਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਇੱਕ ਅਜ਼ਮਤ ਵਾਲੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਹਨ।

ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਵਿੱਚ ਮੋਦੀ (ਸੀਨੀਅਰ ਅ.ਫਸਰ) ਲਾਇਆ ਜਾਣਾ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਪਿਛਲੇ 16-17 ਸਾਲ ਤੋਂ ਵਪਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਇੱਕ ਚੰਗੇ ਤਜ਼ਰਬੇਕਾਰ ਵਪਾਰੀ, ਇਮਾਨਦਾਰ ਇਨਸਾਨ, ਭਲੇ ਬੰਦੇ ਅਤੇ ਰੂਹਾਨੀ ਹਸਤੀ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਾਣੇ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ। ਅਜਿਹਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਸੋਅ (ਖ਼ਬਰ) ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ (ਲੋਧੀ) ਦੇ ਹਾਕਮ ਦੀਵਾਨ ਦੌਲਤ ਖ਼ਾਂ ਲੋਧੀ ਤੱਕ ਵੀ ਪੁੱਜੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਹ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਭਣਵੱਈਏ ਭਾਈ ਜੈ ਰਾਮ (ਜੋ ਖ਼ੁਦ ਦੌਲਤ ਖ਼ਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸੀਨੀਅਰ ਅਫਸਰ ਸੀ) ਨੇ ਹੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਸਿਫ਼ਤਾਂ ਦੱਸੀਆਂ ਹੋਣ। ਉਨ੍ਹੀ ਦਿਨੀ ਦੌਲਤ ਖ਼ਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੋਦੀਖਾਨੇ ਵਾਸਤੇ ਇੱਕ ਇਮਾਨਦਾਰ, ਮਿਹਨਤੀ ਅਤੇ ਸੂਝਵਾਨ ਮੋਦੀ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ, ਉਸ ਨੇ ਭਾਈ ਜੈ ਰਾਮ ਰਾਹੀਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਹ ਅਹੁਦਾ ਕਬੂਲ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਸੱਦਾ ਭੇਜਿਆ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਾ ਕੀਤਾ, ਪਰ, ਬੇਬੇ ਨਾਨਕੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਜ਼ੋਰ ਪਾਉਣ 'ਤੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਅਹੁਦਾ ਕਬੂਲ ਕਰਨਾ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਲਿਆ।

ਆਪ 35 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ, ਅਕਤੂਬਰ 1504 ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ, ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਗਏ ਅਤੇ ਮੋਦੀਖਾਨੇ ਦਾ ਚਾਰਜ ਸੰਭਾਲ ਲਿਆ (ਮੋਦੀ ਦਾ ਆਹੁਦਾ ਅੱਜਕਲ ਦੇ ਫ਼ਾਈਨਾਂਸ ਸੈਕਟਰੀ ਵਰਗਾ ਅਹੁਦਾ ਸੀ)। ਆਪ ਦੀ ਤਬੀਅਤ, ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ, ਦਿਆਨਤਦਾਰੀ ਭਰੀ, ਦਾਨਿਸ਼ਮੰਦੀ ਵਾਲੀ, ਫ਼ਕੀਰਾਨਾ ਅਤੇ ਇਨਸਾਨੀ ਹਮਦਰਦੀ ਵਾਲੀ ਸੀ। ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਆਪ ਮੋਦੀਖਾਨੇ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੌਰਾਨ, ਗ਼ਰੀਬਾਂ, ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਅਤੇ

ਕਮਜ਼ੋਰਾਂ ਦੀ ਬੜੀ ਮਦਦ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਕਦੇ-ਕਦੇ ਤਾਂ ਉਹ ਦਸਵੰਧ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਖਰਚ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਸਨ। ਵਿਹਲੇ ਵੇਲੇ ਵਿੱਚ ਆਪ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਰੂਹਾਨੀ ਇਲਮ ਵੀ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਦੂਰ-ਦੂਰ ਤੋਂ ਭਗਤ, ਸੂਫ਼ੀ, ਆਲਮ-ਫ਼ਾਜ਼ਲ ਲੋਕ, ਵਿਚਾਰਾਂ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਕੋਲ ਆਉਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਮੋਦੀ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ, ਆਪ ਕੋਲ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਰਿਆਸਤ ਦੇ ਸੈਂਕੜੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਚੌਧਰੀ, ਨੰਬਰ ਤੇ ਜਗੀਰਦਾਰ ਵੀ ਮਾਲੀਆ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਾਉਣ ਆਉਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਧਰਮ, ਰੂਹਾਨੀਅਤ ਤੇ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਬਾਰੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮੁਰੀਦ ਬਣ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਹਰ ਰੋਜ਼ ਬੇਈਂ ਨਦੀ ਦੇ ਕੰਢੇ (ਜਿਥੇ ਅਜਕਲ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਬੇਰ ਸਾਹਿਬ ਹੈ) ਆਪ ਦੀਵਾਨ ਸਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਗਲਾ ਬੜਾ ਸੁਰੀਲਾ ਸੀ। ਆਪ ਕੀਰਤਨ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਕਰਦੇ ਸਨ।...ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ 'ਚੋਂ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਸਿੱਖ ਬਣ ਗਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਪਿੰਡ ਮਲਸੀਆਂ (ਜਲੰਧਰ) ਦਾ ਚੌਧਰੀ ਭਾਈ ਭਗੀਰਥ ਅਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਚੌਧਰੀ ਵੀ ਸਨ।

ਉਨ੍ਹੀ ਦਿਨੀ ਹੀ, ਤਲਵੰਡੀ ਤੋਂ ਮਹਿਤਾ ਕਲਿਆਣ ਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਭੇਜਿਆ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਬੇਬੇ ਨਾਨਕੀ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਹਾਲ-ਚਾਲ ਪਤਾ ਕਰ ਕੇ ਆਏ।... ਮਰਦਾਨਾ ਉਥੇ ਕਈ ਦਿਨ ਰਿਹਾ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜਦ ਬਾਣੀ ਗਾਉਂਦੇ ਤਾਂ ਮਰਦਾਨਾ ਰਬਾਬ ਵਜਾ ਕੇ ਸਾਥ ਦਿੰਦਾ। ਇੱਕ ਦਿਨ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਆਪਾਂ ਦੋਵੇਂ, ਰੂਹਾਨੀਅਤ ਦਾ ਛੱਟਾ ਮਾਰਨ ਵਾਸਤੇ, ਦੇਸ-ਪਰਦੇਸ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕਰੀਏ। ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਬੇਟੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਸੁਰਖ਼ਰੂ ਹੋ ਕੇ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਜ਼ਰੂਰ ਜਾਵਾਂਗਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਰੁਪਏ-ਪੈਸੇ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਕਮਜ਼ੋਰ ਸੀ, ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬੇਟੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦਾ ਸਾਰਾ ਖਰਚ ਆਪਣੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਲੈ ਲਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਉਹ ਵਿਆਹ ਦੇ ਸਾਮਾਨ ਦੀ ਸੂਚੀ ਤਿਆਰ ਕਰ ਦੇਵੇ। ਉਨ੍ਹੀਂ ਦਿਨੀਂ ਹੀ ਪਿੰਡ ਮਲਸੀਆਂ ਦਾ ਚੌਧਰੀ ਭਾਈ ਭਗੀਰਥ, ਮਾਲੀਆ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਭਗੀਰਥ ਨੇ ਇਸ ਮਗਰੋਂ ਲਾਹੌਰ ਵੀ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨੇ ਦੀ ਧੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦੇ ਸਾਮਾਨ ਦੀ ਸੂਚੀ ਭਾਈ ਭਗੀਰਥ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਉਹ ਸਾਰਾ ਸਾਮਾਨ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਦੀ ਮੰਡੀ 'ਚੋਂ ਜਾਂ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਲਿਆ ਦੇਵੇ।

ਭਾਈ ਭਗੀਰਥ ਨੇ ਕਾਫ਼ੀ ਸਾਮਾਨ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ 'ਚੋਂ ਖਰੀਦ ਲਿਆ ਤੇ ਬਾਕੀ ਸਾਮਾਨ ਵਾਸਤੇ ਉਹ ਲਾਹੌਰ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਮਨਸੁਖ ਦੀ ਦੁਕਾਨ 'ਤੇ ਗਿਆ। ਭਾਈ ਮਨਸੁਖ ਨੇ ਲੋੜੀਂਦਾ ਸਾਜ ਸਾਮਾਨ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਗੱਲਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਮਨਸੁਖ ਨੂੰ ਭਾਈ ਭਗੀਰਥ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਹ ਸਾਮਾਨ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇੱਕ ਦੋਸਤ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਦੀ ਬੇਟੀ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਵਾਸਤੇ ਮੰਗਵਾਇਆਹੈ। ਭਾਈ ਭਗੀਰਥ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਬਾਰੇ ਵੀ ਦੱਸਿਆ। ਭਾਈ ਮਨਸੁਖ ਉੱਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ

ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦਾ ਏਨਾ ਅਸਰ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਹ ਵੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦੀ ਖ਼ਾਹਿਸ਼ ਨਾਲ, ਭਾਈ ਭਗੀਰਥ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਨੂੰ ਚੱਲ ਪਿਆ। ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਮਨਸੁਖ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਕੇ ਸਰੋਬਰ (ਅਨੰਦਤ) ਹੋ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਉਹ ਵੀ, ਭਾਈ ਭਗੀਰਥ ਤੇ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਵਾਂਗ, ਸਦਾ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਹੀ ਹੋ ਗਿਆ।" (ਡਾ. ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦਿਲਗੀਰ : ਸਿੱਖ ਤਵਾਰੀਖ਼ ਪੰਨੇ 119-122)

ਅਧਿਆਏ ਪੱਚੀਵਾਂ - ਮੂਲੇ ਅਤੇ ਚੰਦੋਰਾਣੀ ਦਾ ਆ ਕੇ ਗੁੱਸੇ ਹੋਣਾ

ਸਾਖੀ ਦਾ ਸਾਰ

ਵਿਆਹ ਦੇ ਕੁੱਝ ਸਮੇਂ ਮਗਰੋਂ, ਮੂਲਾ ਆਪਣੀ ਪੁੱਤਰੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਆਇਆ ਤਾਂ ਸੁਲੱਖਣੀ ਨੇ, ਰੋ-ਰੋ ਕੇ, ਦੁੱਖੜੇ ਫੋਲੇ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਨਿਰਮੋਹੀ, ਲਾ-ਪਰਵਾਹ ਤੇ ਰੁੱਖੇ ਬੰਦੇ ਦੇ ਲੜ ਲਾ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਡੋਬ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਉਹ ਤਾਂ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਹੀ ਸਮਾਂ ਬਿਤਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ, ਪਰਦੇਸੀ ਸਮਾਨ, ਰਾਤ ਕੱਟਣ ਲਈ ਹੀ ਘਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਧਨ ਕਮਾ ਕੇ ਲੁਟਾਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਮੰਗਤਿਆਂ ਦਾ ਜੋੜੀਦਾਰ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਰੋਕਦਾ ਸਮਝਾਉਂਦਾ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਦੀ ਰੀਤ ਤੋਂ ਉਲਟ ਚਲਦਾ ਹੈ।

ਮੂਲਾ, ਸੁਣ-ਸੁਣ ਕੇ, ਰੋਇਆ ਤੇ ਪੁੱਤਰੀ ਨੂੰ ਤਸੱਲੀ ਦੇ ਕੇ ਅੱਗ-ਬਗੋਲਾ ਹੋਇਆ, ਜੈ ਰਾਮ ਕੋਲ ਬੜੇ ਦੁਰਬਚਨ ਬੋਲਿਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਵੀ ਉਥੇ ਹੀ ਸਨ, ਜੋ ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਰਹੇ। ਮੂਲੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਤੂੰ ਮੰਗਤਿਆਂ ਦੇ ਸਾਥੀ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਪੁੱਤਰੀ ਮੰਗ ਕੇ ਮੈਥੋਂ ਪਿਛਲੇ ਜਨਮ ਦਾ ਕੋਈ ਬਦਲਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਦੇ ਵੀ ਰਿਸ਼ਤਾ ਨਾ ਕਰਦਾ।

ਜੈ ਰਾਮ ਨੇ ਤਸੱਲੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੁੱਤਰੀ ਨੂੰ ਖਾਣ, ਪਹਿਨਣ, ਹੰਢਾਉਂਣ, ਪਾਉਣ ਆਦਿ ਦੀ ਕੋਈ ਘਾਟ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਉਹ ਸਮਝਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਪੂਰੀ ਕਰਵਾ ਦਿਆਂਗਾ। ਇਸ ਮਿੱਠੀ ਤੇ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਰੂਪ ਗੱਲ ਨੇ ਮੂਲੇ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਪਿੰਡ ਜਾ ਕੇ ਮੂਲੇ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ, ਚੰਦੋਰਾਣੀ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਦੱਸੀ। ਉਹ ਵੀ ਅੱਗ-ਬਗੋਲਾ ਹੋਈ ਤੇ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਜਾ ਕੇ, ਪੁੱਤਰੀ ਦੇ ਗਲ਼ ਲੱਗ ਕੇ ਰੋਈ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਦੁੱਖੜੇ ਸੁਣੇ। ਸੁਲੱਖਣੀ ਨੇ ਫੇਰ ਉਹੋ ਸਾਰੇ ਸ਼ਿਕਵੇ ਮਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸੇ। ਚੰਦੋਰਾਣੀ ਕ੍ਰੋਧਵਾਨ ਹੋ ਕੇ ਬੇਬੇ ਨਾਨਕੀ ਜੀ ਨੂੰ ਜਾ ਟੱਕਰੀ ਕਿ ਤੁਸਾਂ ਹੀ ਰਿਸ਼ਤਾ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ, ਤੇ ਹੁਣ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝਾਉਂਦੇ। ਬੇਬੇ ਨਾਨਕੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਪੁੱਤਰੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਚੀਜ ਦੀ ਘਾਟ ਨਹੀਂ। ਹਾਂ, ਇਹ ਪੇਕਿਆਂ ਦੀ ਲਾਡਲੀ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਜ਼ਿੱਦੀ, ਕਠੋਰ, ਖਰ੍ਹਵੀ ਤੇ ਘੁਮੰਡੀ ਹੈ। ਨਾਨਕ ਜੀ ਨਿਮਰ, ਭਗਤ ਤੇ ਪਰ-ਉਪਕਾਰੀ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਭਰਾ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਰੂਪ ਮੰਨਦੀ ਹਾਂ।

ਨਾਨਕੀ ਜੀ ਨੇ ਫੇਰ ਸੁਲੱਖਣੀ ਜੀ ਨੂੰ ਨਸੀਹਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਤੇਰਾ ਪਤੀ ਪਾਕ-

ਪਵਿੱਤਰ, ਉਦਾਰ, ਧਰਮ ਦਾ ਪੱਕਾ ਤੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਖਾਣ ਹੈ। ਤੂੰ ਨਿਮਰਤਾ ਸਹਿਤ ਉਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਮਾ ਕੇ ਤੇ ਆਗਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਚੱਲ ਕੇ ਸੁੱਖ-ਅਨੰਦ ਮਾਣ ਸਕਦੀ ਹੈਂ।

ਉਪਰੋਕਤ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਬਾਰੇ ਵੰਨਗੀ-ਮਾਤਰ ਹਵਾਲੇ ਇੰਜ ਹਨ -

ਮੋਚਤਿ ਲੋਚਨ ਬੂੰਦਨ ਨੀਰਾ। ਕਹਿਤ ਬਚਨ ਕੋ ਹੋਤਿ ਅਧੀਰਾ।
ਸੁਨਿ ਪਿਤ ਭਲੇ ਸੰਗ ਹੌਂ ਲਾਈ। ਜਿਹ ਨਿਕੇਤ ਕੀ ਚਿੰਤ ਨ ਕਾਈ॥ ੫॥

ਭਾਵ : (ਉਸ ਦੇ) ਨੈਣ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਬੂੰਦਾਂ ਛਡਦੇ (ਕੇਰਦੇ) ਸਨ। ਗੱਲਾਂ ਕਰ-ਕਰ ਕੇ (ਉਹ) ਵਿਆਕੁਲ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। "ਪਿਤਾ ਜੀ ਸੁਣੋ! ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਚੰਗੇ (ਮਨੁੱਖ) ਦੇ ਲੜ ਲਾਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ (ਆਪਣੇ) ਘਰ ਦੀ ਕੋਈ ਚਿੰਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਕਰਿ ਸਨਬੰਧ-ਡੋਬ ਤੁਮ ਦੀਨੀ। ਪੂਰਬ ਜਨਮ ਕਰਮ ਮੈਂ ਹੀਨੀ।
ਮਾਸ ਏਕ ਦੋ ਬਹਿਰ ਬਿਤਾਵਹਿਂ। ਕਬਿ ਨ ਸਦਨ ਮਹਿਂ ਬਦਨ ਦਿਖਾਵਹਿਂ॥੬॥

ਭਾਵ : ਇਸ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਸੰਬੰਧ ਜੋੜ ਕੇ, ਤੁਸਾਂ ਮੈਨੂੰ ਡੋਬ (ਹੀ) ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਪੂਰਬਲੇ ਜਨਮ ਦੇ ਕਿਸੇ ਕਰਮ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੀਣੀ ਹੋਈ ਹੋਵਾਂਗੀ। (ਇਹ) ਇੱਕ-ਦੋ ਮਹੀਨੇ (ਤੋਂ ਸਮਾਂ) ਬਾਹਰ ਹੀ ਗੁਜ਼ਾਰਦੇ ਹਨ, ਕਦੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਮੂੰਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਉਂਦੇ।

ਜਿਉਂ ਨਿਸਿ ਬਸੈ ਆਨ ਪਰਦੇਸੀ। ਉਰ ਨਿਰਮੋਹ ਰੀਤਿ ਤਿਹ ਤੈਸੀ।
ਅਨਗਨ ਧਨ ਆਪਨ ਪਰ ਆਵਹਿਂ। ਸਰਬ ਸਦਨ ਤੇ ਬਹਿਰ ਲੁਟਾਵਹਿਂ॥੭॥

ਭਾਵ : ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਪਰਦੇਸੀ ਆ ਕੇ ਰਾਤ ਕਟਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ (ਵਿੱਚ) ਮਮਤਾ-ਰਹਿਤ ਵਿਵਹਾਰ (ਸੁਭਾਉ) ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੈ। ਮੋਦੀਖਾਨੇ ਤੇ ਅਣਗਿਣਤ ਧਨ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਾਰਾ, ਘਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੀ ਲੁਟਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ।

ਮੇਲੀ ਸਦਾ ਬਿਸ਼ਾਲ ਫ਼ਕੀਰਨ। ਘਰ ਕੀ ਬੂਝਹਿਂ ਪੀਰ ਅਪੀਰ ਨ।
ਨਹਿ ਰੰਚਕ ਭਰ ਮਮ ਸਤਿਕਾਰਾ। ਸਹੌਂ ਰਿਦੈ ਸਦ ਹੀ ਦੁੱਖ ਭਾਰਾ॥੯॥

ਭਾਵ : ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੇਲੀ-ਗੇਲੀ ਤਾਂ ਬਹੁਤੇ ਫ਼ਕੀਰ (ਮੰਗਤੇ) ਹੀ ਹਨ ਤੇ ਘਰ ਦਾ ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਵੀ ਕਦੇ ਪੁਛਦੇ ਨਹੀਂ। ਮੇਰਾ (ਘਰ ਵਿੱਚ) ਥੋੜਾ ਜਿੰਨਾ ਵੀ ਆਦਰ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਸਦਾ ਤੋਂ ਹੀ ਮਨ 'ਤੇ ਭਾਰਾ ਦੁੱਖ ਸਹਿ ਰਹੀ ਹਾਂ।

ਗਯੋ ਜੈਰਾਮ ਪਾਸ ਤਤਕਾਲਾ। ਮੁਖ ਬੋਲਤਿ ਦੁਰਬਾਕ ਬਿਸਾਲਾ।
ਤਿਹ ਛਿਨ ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਜੈਰਾਮਾ। ਬੈਸੇ ਏਕ ਥਾਨ ਅਭਿਰਾਮਾ॥ ੧੨॥

ਭਾਵ : (ਅਤੇ) ਫੌਰਨ ਜੈਰਾਮ ਕੋਲ ਗਿਆ ਤੇ ਮੂਹੋਂ ਬਹੁਤ ਭੈੜੇ ਵਾਕ ਬੋਲਣ ਲੱਗਿਆ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ (ਅਤੇ) ਜੈ ਰਾਮ ਇੱਕ ਸੁੰਦਰ ਥਾਂ 'ਤੇ (ਇਕੱਠੇ) ਬੈਠੇ ਸਨ।

ਪੂਰਬ ਜਨਮ ਸ਼ੱਤਰੁਤਾ ਤੇਰੀ। ਯਾਂ ਤੇ ਦਸ਼ਾ ਕਰੀ ਅਸ ਮੇਰੀ।
ਯਹਿ ਜੋ ਸਦਾ ਫ਼ਕੀਰਨ ਸੰਗੀ। ਤਾਂ ਕੇ ਹੇਤ ਸੁਤਾ ਮੁਰਿ ਮੰਗੀ॥ ੧੪॥

ਭਾਵ : ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਤੇਰੀ ਕੋਈ ਪਿਛਲੇ ਜਨਮ ਦੀ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਸੀ ਜਿਸ ਵਾਸਤੇ (ਤੂੰ) ਮੇਰੀ ਅਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਸਦਾ (ਹੀ) ਮੰਗਤਿਆਂ ਦਾ ਸਾਥੀ ਹੈ, ਇਸ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਪੁੱਤਰੀ (ਦਾ) ਸਾਕ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਗੁਰਮਤਿ

ਇਸ ਸਾਖੀ ਵਿੱਚ, ਜੋਤਿ ਨਿਰੰਜਨੀ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਨਿਰ-ਮੋਹੀ, ਲਾ-ਪਰਵਾਹ, ਆਪਣੀ ਕਿਰਤ-ਕਮਾਈ ਨੂੰ ਅਜਾਈਂ ਲੁਟਾਣ ਵਾਲਾ, ਮੰਗਤਿਆਂ ਦਾ ਜੋੜੀਦਾਰ, ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ (ਮਾਤਾ ਸੁਲੱਖਣੀ) ਨੂੰ ਆਦਰ-ਸਤਿਕਾਰ ਨਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਭਗੌੜਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। **ਕੀ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਿਤਾ ਵੱਲੋਂ ਧੁਰੋਂ ਹੀ ਵਰੋਸਾਅ ਕੇ ਭੇਜੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਸੁਮੱਚੇ ਸੰਸਾਰ 'ਚ ਆਦਰਸ਼ਕ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਕਰ ਕੇ ਵਿਸ਼ਵ-ਵਿਆਪਕ, ਸਦੀਵਕਾਲੀ ਰੱਬੀ-ਰਾਜ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰਨ ਆਏ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਕਿਰਦਾਰ, ਸੱਚ-ਮੁੱਚ ਹੀ, ਅਜਿਹੀ ਘਟੀਆ ਕਿਸਮ ਦਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਭਲਾ ? ਨਹੀਂ। ਹਰਗਿਜ਼ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਗੁਰੂ ਦੋਖੀਆਂ ਦੀ ਕਮੀਣੀ ਸਾਜਿਸ਼ ਹੀ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਚ੍ਰਿੱਤਰਘਾਤ ਕਰਨ ਦੀ।** ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ, ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੁਆਰਾ ਜੋ ਸਰਬੱਤ ਦੇ ਭਲੇ ਦਾ ਜਾਮਨ ਆਲਮਗੀਰੀ ਗੁਰਮਤਿ ਫ਼ਲਸਫ਼ਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪਰਗਟ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਮਲੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਿਉਂ ਕੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਹਾਂ, ਵਿਆਹ ਦੇ ਅਰੰਭਕ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਲਈ, ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ, ਜਜ਼ਬਾਤਾਂ 'ਤੇ ਵਲਵਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਕੁੱਝ ਸਮਾਂ ਲੱਗ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਕੁੱਝ ਕੁ ਮਾਮੂਲੀ ਜਿਹੇ ਗਿਲੇ-ਸ਼ਿਕਵੇ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪਰ, ਕੁੱਝ ਕੁ ਹਫਤੇ ਇਕੱਠੇ ਰਹਿਣ ਨਾਲ ਅਜਿਹੀਆਂ ਮਾਮੂਲੀ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਹੱਲ ਹੋ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਗੱਲ ਹੈ ਆਮ ਸਾਧਾਰਨ ਦੰਪਤੀ ਦੀ। ਪਰ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਹੀ 'ਸਦੀਵੀ ਸੱਚ' ਤੇ ਆਧਾਰਤ ਅਗੁਵਾਈ ਦੇਣ ਲਈ ਆਏ ਸਨ। ਇਹ ਹੋ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਅੰਦਰ ਮਾਮੂਲੀ ਅਰੰਭਕ ਮੱਤ-ਭੇਦਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ ਹੋਣ। ਗੁਰ-ਇਤਿਹਾਸ 'ਚ, ਗੁਰੂ ਦੋਖੀਆਂ ਵੱਲੋਂ, ਕੀਤੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕੋਝੀਆਂ ਮਿਲਾਵਟਾਂ ਦੀ, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਬਿ ਦੇ ਫ਼ਲਸਫ਼ੇ ਦੀ ਲੋਅ 'ਚ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰ ਕੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ, ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ, ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਕੇ ਸੁੱਟਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। **ਨਿਰਸੰਦੇਹ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਇੱਕ ਆਦਰਸ਼ਕ ਪਤੀ ਸਨ, ਸਿਹਤ ਪੱਖੋਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੁੰਦਰ, ਸੁਡੌਲ ਅਤੇ ਮਿੱਠੇ ਸੁਭਾਅ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਅਤੇ ਸਫ਼ਲ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਸਨ।**

ਗੁਰਮਤਿ

ਭੂਲੇ ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਸਮਝਾਏ॥ ਉਝੜਿ ਜਾਂਦੇ ਮਾਰਗਿ ਪਾਏ॥
ਤਿਸੁ ਗੁਰ ਸੇਵ ਸਦਾ ਦਿਨੁ ਰਾਤੀ, ਦੁਖ ਭੰਜਨ ਸੰਗਿ ਸਖਾਤਾ ਹੇ।
(ਮ: ੧, ੧੦੩੧)

ਭਾਵ : ਭੁੱਲੇ ਹੋਏ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਕੇ ਗੁਰੂ (ਸਹੀ ਜੀਵਨ-ਰਾਹ ਦੀ) ਸਮਝ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ, ਕੁਰਾਹੇ ਜਾਂਦੇ ਨੂੰ (ਠੀਕ) ਰਾਹ ਤੇ ਪਾਂਦਾ ਹੈ। (ਹੇ ਭਾਈ! ਤੂੰ ਦਿਨ ਰਾਤ ਉਸ ਗੁਰੂ ਦੀ ਦੱਸੀ ਹੋਈ ਕਾਰ ਕਰ। ਗੁਰੂ ਦੂੱਖਾਂ ਦੇ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਜੋੜ ਕੇ, ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਮਿੱਤ੍ਰਤਾ ਬਣਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ।)

ਹਰਿ ਪਹਿਲੜੀ ਲਾਵ, ਪਰਵਿਰਤੀ ਕਰਮ ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ ਬਲਿ ਰਾਮ ਜੀਉ॥
(ਮ: ੪, ੭੭੩)

ਭਾਵ : ਹੇ ਰਾਮ ਜੀ! ਮੈਂ ਤੈਥੋਂ ਸਦਕੇ ਹਾਂ। (ਤੇਰੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਨੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ) ਹਰਿ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦੇ ਆਹਰ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝਣ ਦਾ ਕੰਮ ਨਿਸਚੇ ਕਰਾਇਆ ਹੈ (ਤਾਕੀਦ ਕੀਤੀ ਹੈ)। ਇਹੀ ਹੈ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਤੀ ਨਾਲ (ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦੀ) ਪਹਿਲੀ ਸੋਹਣੀ ਲਾਂਵ।

ਨੋਟ : ਦੁਨਿਆਵੀ ਵਿਆਹ ਲਈ ਵੀ ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਲਈ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਪ੍ਰਤੀ ਪਰਸਪਰ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਦਾ ਹੋਣਾ ਉਤਨਾ ਹੀ ਜਰੂਰੀ ਹੈ ਜਿਤਨਾ ਕਿ ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ ਲਈ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਤੀ ਨਾਲ ਸਦੀਵੀ ਰਿਸ਼ਤਾ ਜੋੜਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਨਾਮ ਜਪਣਾ। ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਪ੍ਰਤੀ ਲਾ-ਪਰਵਾਹੀ, ਨਿਰਮੋਹੀਪੁਣਾ ਅਤੇ ਆਦਰ-ਸਤਿਕਾਰ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਬਣ ਕੇ, ਪ੍ਰਭੂ-ਪਤੀ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਆਸ ਹਰਗਿਜ਼ ਨਹੀਂ ਰੱਖ ਸਕਦੇ।

ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਾਖੀ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਊਜਾਂ ਝੂਠ ਦਾ ਪੁਲੰਦਾ ਹਨ ਅਤੇ ਨਿੰਦਣਯੋਗ ਹਨ।

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਚੈਪਟਰ ਨੰਬਰ ੨. ਵਿੱਚ ਸੰਕੇਤਕ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਕਿ, ਪ੍ਰਭੂ-ਪਿਤਾ ਨੇ ਸਮੁੱਚੇ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕਰਨ ਲਈ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ, ਧੁਰੋਂ ਹੀ ਵਰੋਸਾਅ ਕੇ, ਵਿਸ਼ਵ-ਵਿਆਪਕ, ਸਦੀਵਕਾਲੀ ਰੱਬੀ-ਰਾਜ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰਨ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਮਾਲਿਕ-ਪ੍ਰਭੂ ਵੱਲੋਂ ਸੌਂਪੀ ਗਈ ਇਸ ਅਤਿ ਕਠਨ ਤੇ ਵਿਲੱਖਣ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਨੇਪਰੇ ਚਾੜ੍ਹਨ ਲਈ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇੰਜ ਪਲਾਨ ਬਣਾ ਕੇ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਂਣ ਲਈ ਸਦੀਵਕਾਲੀ ਗੁਰਮਤਿ ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਆਗਾਜ਼ ਦਾ ਬਿਗੁਲ ਵਜਾ ਦਿੱਤਾ :-

੧. ਆਦਰਸ਼ਕ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਕਰਨਾ

ਤਕਰੀਬਨ ਨੌਂ ਸਾਲ ਦੀ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਆਯੂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਖ਼ੁਦ-ਗਰਜ

ਖ਼ਾਤਰ ਧਿਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੀ ਚੌਧਰ ਅਤੇ ਦਬ-ਦਬਾਅ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖਣ ਲਈ, ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ, ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗ਼ੈਰ-ਕੁਦਰਤੀ ਮਨੌਤਾਂ, ਰੀਤੀ-ਰਿਵਾਜ, ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ, ਰਸਮਾਂ ਅਤੇ ਪਾਖੰਡਾਂ ਨੂੰ ਅਕੱਟ ਦਲੀਲਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਰੱਦ ਕਰ ਕੇ, ਇੱਕ ਆਦਰਸ਼ਕ ਭਾਈਚਾਰਕ ਸਾਂਝਾਂ ਵਾਲੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਕਾਰਜ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਕਾਰਜ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨ ਲਈ 1507 ਈ. ਤੋਂ 1522 ਈ. ਤੱਕ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਵੱਡੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ (ਬਹੁਤਾ ਪੈਦਲ ਚੱਲ ਕੇ ਹੀ) ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਗੁਰਮਤਿ ਇਨਕਲਾਬ ਦੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਤੋਰਨ ਲਈ ਨੌਂ ਹੋਰ ਜਾਮੇਂ ਧਾਰਨ ਕੀਤੇ। ਯਾਨੀ ਕਿ, ਪ੍ਰਭੂ-ਪਿਤਾ ਦੀ ਸਾਜੀ ਕੁਦਰਤਿ ਦੇ ਅਟੱਲ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਸੋਝੀ ਕਰਵਾ ਕੇ, 'ਹੁਕਮਿ ਰਜਾਈ ਚੱਲਣ' ਵਾਲੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਦਾ ਕੰਮ ਅੱਗੇ ਤੋਰਿਆ।

੨. ਆਦਰਸ਼ਕ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਜਥੇਬੰਦ ਕਰਨਾ

ਆਪਣੀਆਂ ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਚਾਰ ਫੇਰੀਆਂ ਦੌਰਾਨ, ਥਾਂ-ਪੁਰ-ਥਾਂ, ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਜਥੇਬੰਦ ਕਰਨ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਸਥਾਨਕ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਸਥਾ 'ਸੰਗਤਿ' (ਮੌਜੂਦਾ ਗੁਰਦਵਾਰਾ) ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ, ਮੰਜੀਆਂ ਅਤੇ ਪੀੜ੍ਹੇ ਕਾਇਮ ਕੀਤੇ। ਵਿਦਿਅਕ ਅਦਾਰੇ, ਘੋੜ-ਸਵਾਰੀ, ਸ਼ਸਤ੍ਰ-ਅਭਿਆਸ ਅਰੰਭ ਹੋਏ। ਸਿੱਖ-ਕਰੈਕਟਰ ਵਾਲੇ ਨਗਰ ਵਸਾਉਂਣੇ ਅਰੰਭ ਕੀਤੇ।

੩. ਜਥੇਬੰਦ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਆਦਰਸ਼ਕ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਸ਼ਸਤ੍ਰਧਾਰੀ ਕਰਨਾ

ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਰਾਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਜਸੀ ਜਦੋ-ਜਹਿਦ ਕਰਨਾ ਅਵੱਸ਼ਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ 1699 ਦੀ ਵੈਸਾਖੀ ਦੇ ਦਿਨ ਇੱਕ ਅਲੌਕਿਕ ਕੌਤਕ ਰਚ ਕੇ ਹੁਕਮਿ ਰਜਾਈ ਚੱਲਣ ਵਾਲੇ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਖੰਡੇ ਦੀ ਪਾਹੁਲ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਅਕਾਲ-ਪੁਰਖ ਦੀ ਫੌਜ (ਖ਼ਾਲਸਾ ਫ਼ੌਜ) ਵਿੱਚ ਭਰਤੀ ਕਰਨ ਦਾ ਕਾਰਜ ਅਰੰਭ ਕੀਤਾ। ਇਸੇ ਅਕਾਲੀ ਫ਼ੌਜ ਨੇ 1710 ਨੂੰ ਮੁਗ਼ਲ ਸਲਤਨਤ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਰਿਆਸਤ ਸਰਹਿੰਦ ਨੂੰ ਤਹਿ-ਤੇਗ਼ ਕਰ ਕੇ ਕਰਨਾਲ ਤੇ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰਲੇ ਛੇ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਰੱਬੀ-ਰਾਜ ਦਾ ਮਾਡਲ ਕਾਇਮ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਰਾਜ ਦਾ ਨਾਨਕਸ਼ਾਹੀ ਸਿੱਕਾ ਤੇ ਮੁਹਰ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ।

ਅਧਿਆਏ ਤੇਤੀਵਾਂ - ਮਾਤਾ ਸੁਲੱਖਣੀ ਜੀ ਦਾ ਪੇਕੇ ਜਾਣਾ

ਸਾਖੀ ਦਾ ਸਾਰ

"ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਜੀ, ਬੇਬੇ ਨਾਨਕੀ ਪਾਸ ਰਹਿ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਮੂਲਾ ਚੌਣਾ ਜੀ ਅਤੇ ਚੰਦੋਰਾਣੀ ਜੀ ਜਦੋਂ ਉਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚੇ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਫ਼ਕੀਰਾਂ ਵਰਗੇ ਭੇਸ ਵਿੱਚ ਵੇਖ ਕੇ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ, "ਇਹ ਕੀ ਤੂੰ ਫ਼ਕੀਰਾਂ ਵਰਗਾ ਭੇਸ ਬਣਾਈ ਬੈਠਾ

ਹੈਂ ? ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਭੇਸ ਦਿਖਾ ਕੇ ਇਹ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈਂ ਕਿ ਮੈਂ ਸਾਧ ਬਣ ਗਿਆ ਹਾਂ। ਪਰ, ਜੋ ਤੇਰੇ ਪੁੱਤਰ ਤੇ ਪਤਨੀ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਕਤ ਕਿਵੇਂ ਲੰਘੇਗਾ ? ਤੂੰ ਤਾਂ ਸੁਖ ਦੇਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਬੇਦੀ ਵਾਲਾ ਤਾਰਾ ਹੀ ਨਿਕਲਿਆ। ਜੇਕਰ ਤੂੰ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਆਸਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦੇਣਾ ਤਾਂ ਵਿਆਹ ਕਿਉਂ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ ? **ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਮੋਦੀਖਾਨੇ ਦਾ ਕੰਮ ਸੀ, ਤੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਫ਼ਕੀਰ ਬਣ ਗਿਆ ਤੇ ਹੁਣ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿੱਚ ਬੁਰੇ-ਹਾਲ ਤੁਰਿਆ ਫਿਰਦਾ ਹੈਂ।"**

ਬੇਬੇ ਨਾਨਕੀ ਦੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਕਿ ਨਾਨਕ ਜੀ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੌਤਕ ਨਿਆਰੇ ਹਨ, ਤੁਸੀ ਮੇਰੇ ਭਰਾ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਗੁੱਸਾ ਨਾ ਕਰੋ, ਪਰ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸੱਸ ਅਤੇ ਸਹੁਰਾ ਨਹੀਂ ਸਨ ਮੰਨੇ ਤੇ ਉਹ ਦੁੱਖੀ ਹੋ ਕੇ ਮਾਤਾ ਸੁਲੱਖਣੀ ਅਤੇ ਲੱਖਮੀ ਦਾਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਗਏ ਸਨ। ਸ੍ਰੀਚੰਦ ਨੂੰ ਬੇਬੇ ਨਾਨਕੀ ਪਾਸ ਹੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।"

ਮੂਲਾ ਜੀ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਚੰਦੋਰਾਣੀ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਪ੍ਰਤੀ ਕਹੇ ਕਠੋਰ ਬਚਨ, ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦੇ। ਇਹ ਤਾਂ ਮੰਨਣ ਵਿੱਚ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਘਰ ਛੱਡ ਕੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਫੇਰੀਆਂ 'ਤੇ ਨਾ ਜਾਣ ਲਈ ਜ਼ੋਰ ਪਾਇਆ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਲੀਲ ਦੇ ਕੇ, ਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਿਤਾ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਸਰਬੱਤ ਦੇ ਭਲੇ ਦੇ ਕਾਰਜ ਲਈ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾ ਕੇ ਰਾਜ਼ੀ ਕਰ ਲਿਆ ਹੋਵੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਈ ਜੈ ਰਾਮ ਅਤੇ ਬੇਬੇ ਨਾਨਕੀ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਕੋਈ ਔਲਾਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਖਸ਼ੀ ਮਾਲਿਕ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ, ਇਸ ਲਈ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਵਿਦਾਇਗੀ ਸਮੇਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀਚੰਦ ਜੀ ਨੂੰ, ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਨਾਲ, ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਰੱਖ ਲਿਆ ਹੋਵੇ।

ਪਰ, ਗੁਰੂ ਦੋਖੀਆਂ ਦੀ ਖੋਟੀ ਨੀਅਤ ਹਰ ਇੱਕ ਛੋਟੀ-ਮੋਟੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਵੀ ਵੱਡੀ ਕਰ ਕੇ ਬਾਤ ਦਾ ਬਤੰਗੜ ਬਣਾ ਕੇ, ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਹੀ ਲਗਦੀ ਹੈ।

ਗੁਰਮਤਿ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰ ਕੇ, ਫ਼ਕੀਰੀ ਲਿਬਾਸ ਪਹਿਨ ਕੇ, ਜੰਗਲਾਂ-ਬੇਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹਰਗਿਜ਼ ਨਹੀਂ ਘੁੰਮ ਸਕਦੇ ਸਨ -

ਭਰਮੇ ਭਾਹਿ ਨ ਵਿਝਵੈ, ਜੇ ਭਵੈ ਦਿਸੰਤਰ ਦੇਸੁ ॥
ਅੰਤਰਿ ਮੈਲੁ ਨ ਉਤਰੈ, ਧ੍ਰਿਗੁ ਜੀਵਣੁ, ਧ੍ਰਿਗੁ ਵੇਸੁ ॥
ਹੋਰੁ ਕਿਤੈ ਭਗਤਿ ਨ ਹੋਵਈ, ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਉਪਦੇਸ ॥ (ਮ:੧, ੨੨)

ਭਾਵ : (ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਛੱਡ ਕੇ) ਜੇ ਮਨੁੱਖ (ਸਨਿਆਸ-ਭੇਖ ਧਾਰ ਕੇ) ਦੇਸ-ਦੇਸ ਵਿੱਚ ਭੌਂਦਾ ਫਿਰੇ, (ਥਾਂ-ਥਾਂ) ਭੌਣ ਨਾਲ (ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀ) ਅੱਗ ਬੁਝ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ, ਅੰਦਰੋ

(ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ) ਮੈਲ ਨਹੀਂ ਲਹਿੰਦੀ, ਅਜਿਹਾ ਜੀਵਨ ਫਿਟਕਾਰਯੋਗ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਅਜਿਹਾ ਭੇਖ ਫਿਟਕਾਰ ਹੀ ਖਾਂਦਾ ਹੈ। (ਇਹ ਗੱਲ ਪੱਕੀ ਜਾਣੋ ਕਿ) ਸਤਿਗੁਰੂ (ਸ਼ਬਦ-ਗੁਰੂ) ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਗ੍ਰਹਣ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਭੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ (ਤੇ ਭਗਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਨਹੀਂ ਮੁਕਦੀ)।

ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਸਾਖੀ ਦਾ ਇਹ ਅੰਸ਼ ਵੀ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ। ਇਹ ਸੋਚਣਾ ਹੀ ਮਹਾਂ ਪਾਪ ਅਤੇ ਸਿਰੇ ਦੀ ਮੂਰਖਤਾਈ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੇ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਆਪ ਹੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਦੇ ਹੋਣ।

"ਇੱਕ ਦਿਨ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਵੇਈਂ ਨਦੀ 'ਚ ਨਹਾਉਣ ਗਏ। ਨਹਾਉਂਣ ਮਗਰੋਂ ਉਹ ਵੇਈਂ ਦੇ ਦੂਜੇ ਕੰਢੇ ਦੂਰ ਸੰਘਣੇ ਦਰੱਖਤਾਂ ਦੇ ਝੁੰਡ ਹੇਠ ਜਾ ਬੈਠੇ ਤੇ ਰੂਹਾਨੀ ਸੋਚਾਂ ਵਿੱਚ ਮਗਨ ਹੋ ਗਏ। ਆਪ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਖਿਆਲ ਆਇਆ ਕਿ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਸੱਚੇ ਧਰਮ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਆਪ ਨੇ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪਲਾਨ ਬਣਾਉਂਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।... ਸ਼ਾਮ ਗਏ ਜਦੋਂ ਕੁੱਝ ਲੋਕ ਉਧਰੋਂ ਲੰਘੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸੋਚਾਂ ਵਿੱਚ ਲੀਨ ਹੋਏ ਬੈਠੇ ਵੇਖਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਬਚਨ ਕੀਤੇ। ਇਸ ਮਗਰੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੇ ਘਰ ਮੁੜ ਆਏ ਤੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖੁ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਨਵੇਂ ਪੰਥ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਉਦਾਸੀ (ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੌਰੇ) ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਤਨੀ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਖਰਚੇ ਵਾਸਤੇ ਸਾਰੇ ਪੈਸੇ ਆਪਣੇ ਸਹੁਰੇ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਆਪ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਸੇਵਾ ਵਾਸਤੇ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਏ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਦਾਸੀ ਪਹਿਰਾਵਾ ਪਹਿਨ ਲਿਆ ਅਤੇ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸੇ ਪਹਿਰਾਵੇ ਵਿੱਚ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਾਸਤੇ ਤੁਰ ਪਏ।" (ਡਾ. ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦਿਲਗੀਰ : ਸਿੱਖ ਤਵਾਰੀਖ਼, ਪੰਨਾ 122)।

✲✲✲

੩. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਚਾਰ ਫੇਰੀਆਂ (1507 ਤੋਂ 1522)

"ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਵੇਈਂ-ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਵਾਂਗ, ਸ਼ਬੇ-ਅਲਮੇਅਰਜ (ਭਾਵ, ਰਾਤ ਦਾ ਸਫ਼ਰ) ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਹਾਨਤਾ ਵਾਲੀ ਘਟਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਰਾਤ ਪੈਗੰਬਰ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ, ਜ਼ਬਰਾਈਲ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਾ, ਸੱਤਾਂ ਅਸਮਾਨਾਂ ਉੱਤੇ, ਅੱਲਾ ਕੋਲ ਲੈ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 40 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਪੈਗ਼ੰਬਰ ਜਾਂ ਨਵੀ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਫਿਰ 11-12 ਸਾਲਾਂ ਪਿੱਛੋਂ, 621 ਈ: ਨੂੰ ਸ਼ਬੇ-ਮੇਅਰਾਜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ, ਭਾਵ ਰੱਬ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਹੋਇਆ। ਪਰ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ, ਜੋ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਬਾਨੀ ਸਨ, ਨੂੰ ਜਗਤ ਸੁਧਾਰ ਲਈ 'ਚੜ੍ਹਿਆ ਸੋਧਣਿ ਧਰਤਿ ਲੁਕਾਈ' ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖੁ ਨਾਲ ਮੇਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਤੱਥ ਨੂੰ ਜਨਮ-ਸਾਖੀਆਂ ਨੇ 'ਵੇਈਂ ਪ੍ਰਵੇਸ਼' ਕਰ ਕੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਰਹਿੰਦਿਆਂ, ਉਹ ਹਰ ਰੋਜ਼, ਵੇਈਂ ਨਦੀ 'ਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਗਏ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਬਾਹਰ ਹੀ ਨਾ ਨਿਕਲੇ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਲਿਖਦੇ ਹਨ -

ਪਹਿਲਾਂ ਬਾਬੇ ਪਾਯਾ ਬਖਸੁ ਦਰਿ, ਪਿਛੋਂਦੇ ਫਿਰ ਘਾਲਿ ਕਮਾਈ।...
ਬਾਬਾ ਪੈਧਾ ਸਚਿ ਖੰਡਿ, ਨਉ ਨਿਧਿ ਨਾਮੁ ਗਰੀਬੀ ਪਾਈ॥

(ਭਾ: ਗੁ: ਵਾਰ ੧, ਪਉੜੀ ੨੪)

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੀ ਵਾਰ ਪਹਿਲੀ 'ਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਫ਼ਰਾਂ ਦੀ ਰੂਪ-ਰੇਖਾ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਰਵਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਦੇਣ ਲਈ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਇੱਕ ਆਦਰਸ਼ਕ ਵਿਅਕਤੀ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਤੀਸਰੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਭਤੀਜੇ, ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਉੱਘੇ ਮਿਸ਼ਨਰੀ, ਗੁਰੂ ਅਰਜੁਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਲਿਖਾਰੀ ਸਨ। ...ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਵਾਰ ਪਹਿਲੀ ਵਿੱਚ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸਫ਼ਰਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੂ ਤੀਰਥ (ਕੁਰੂਕਸ਼ੇਤਰ, ਹਰਦੁਆਰ, ਅਲਾਹਬਾਦ, ਬਾਨਾਰਸ,

ਜਗਨਨਾਥਪੁਰੀ ਆਦਿ) ਪੂਰਬ ਵੱਲ ਸਥਿਤ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਪਹਿਲੀ ਉਦਾਸੀ ਪੂਰਬ ਵੱਲ ਕੀਤੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਲੰਕਾ ਅਤੇ ਦੱਖਣੀ ਭਾਰਤ ਜਾਣ ਦੀ ਰਵਾਇਤ ਪੱਕੀ ਹੈ।...ਇਸ ਉਦਾਸੀ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ ਹੈ -

ਗੁਰਮੁਖਿ ਕੋਇ ਨ ਦਿਸਈ, ਢੂੰਡੇ ਤੀਰਥਿ ਜਾਤ੍ਰੀ ਮੇਲੇ।

(ਭਾ.ਗੁ. ਵਾਰ ੧, ਪਉੜੀ ੨੬)

ਪੂਰਬ ਅਤੇ ਦੱਖਣ ਦੀ ਉਦਾਸੀ ਪਿੱਛੋਂ, ਉੱਤਰ ਦੀ ਉਦਾਸੀ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਸਿੱਧਾਂ ਨਾਲ ਗੋਸ਼ਟੀ ਹੋਈ -

ਬਾਬੇ ਡਿੱਠੀ ਪਿਰਥਮੀ, ਨਵੈ ਖੰਡਿ ਜਿਥੈ ਤਕਿ ਆਹੀ।
ਫਿਰਿ ਜਾਇ ਚੜ੍ਹਿਆ ਸੁਮੇਰ ਪਰਿ, ਸਿਧਿ ਮੰਡਲੀ ਦ੍ਰਿਸਟੀ ਆਈ।

(ਭਾ.ਗੁ. ਵਾਰ ੧, ਪਉੜੀ ੨੮)

ਪੂਰਬ, ਦੱਖਣ, ਉੱਤਰ ਦੀ ਉਦਾਸੀ ਉਪਰੰਤ ਪੱਛਮ ਵੱਲ ਕਥਨ ਹੈ -

ਬਾਬਾ ਫਿਰਿ ਮੱਕੇ ਗਇਆ, ਨੀਲ ਬਸਤ੍ਰ ਧਾਰੇ ਬਨਵਾਰੀ।
ਆਸਾ ਹਥਿ, ਕਿਤਾਬ ਕਛਿ, ਕੂਜਾ ਬਾਂਗ ਮੁਸੱਲਾ ਧਾਰੀ॥

(ਭਾ.ਗੁ. ਵਾਰ ੧, ਪਉੜੀ ੩੨)

ਇਹ ਗੱਲ ਨੋਟ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਮੱਕੇ ਜਾਣ ਦਾ ਕਥਨ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਬਗ਼ਦਾਦ ਦਾ ਪਿੱਛੋਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਪਹਿਲਾਂ ਮੱਕੇ ਗਏ। ਜਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਮੱਕੇ ਸਮੁੰਦਰੀ ਰਸਤੇ ਗਏ ਹੋਣਗੇ ਤੇ ਵਾਪਸੀ ਉੱਤੇ ਖੁਸ਼ਕ-ਰਸਤੇ ਆਉਂਦੇ ਹੋਏ ਬਗ਼ਦਾਦ ਆਦਿ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਠਹਿਰੇ। ਫੇਰ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਰਹਿਣ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ -

ਫਿਰਿ ਬਾਬਾ ਆਇਆ ਕਰਤਾਰਪੁਰਿ, ਭੇਖੁ ਉਦਾਸੀ ਸਗਲ ਉਤਾਰਾ।
ਪਹਿਰਿ ਸੰਸਾਰੀ ਕੱਪੜੇ, ਮੰਜੀ ਬੈਠਿ ਕੀਆ ਅਵਤਾਰਾ॥

(ਭਾ: ਗੁ: ਵਾਰ ੧, ਪਉੜੀ ੩੮)

ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ, ਆਪ ਅਚਲ-ਵਟਾਲੇ, ਸ਼ਿਵਰਾਤਰੀ ਦੇ ਮੇਲੇ 'ਤੇ ਗਏ, ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਵਾਰ ਪਹਿਲੀ ਵਿੱਚ ਸੰਕੇਤ ਹੈ -

ਮੇਲਾ ਸੁਣਿ ਸ਼ਿਵਰਾਤਿ ਦਾ, ਬਾਬਾ ਅਚਲ ਵਟਾਲੇ ਆਈ।

(ਭਾ: ਗੁ: ਵਾਰ ੧, ਪਉੜੀ ੩੯)

ਮੇਲਿਓ ਬਾਬਾ ਉਠਿਆ, ਮੁਲਤਾਨੇ ਦੀ ਜਾਰਤਿ ਜਾਈ।

(ਭਾ: ਗੁ: ਵਾਰ ੧, ਪਉੜੀ ੪੪)

ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵੱਡੀਆਂ ਉਦਾਸੀਆਂ ਪਿੱਛੋਂ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ

ਅਚਲ-ਵਟਾਲੇ ਅਤੇ ਮੁਲਤਾਨ ਦੇ ਸਫ਼ਰ, ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਤੋਂ ਹੀ ਕੀਤੇ।

ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਦੀ 1658 ਈ.ਵਾਲੀ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸ.ਫਰਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ

ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਦੀ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਫ਼ਰਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ, ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਵਾਰ ਪਹਿਲੀ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਸਫ਼ਰਾਂ ਦੀ ਰੂਪ-ਰੇਖਾ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ, ਸਗੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਵੱਖਰਾ ਹੈ। ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦੇ ਲੇਖਕ ਨੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਵਾਰ ਪਹਿਲੀ ਨਹੀਂ ਵੇਖੀ ਜਾਂ ਉਸ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਵੇਖੀ ਹੈ।.... ਭੂਗੋਲਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਵੇਖਿਆਂ, ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਵਿੱਚ ਦੱਸੇ ਨਾਵਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦਾ, ਕਰਤਾ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ।.... ਸਫ਼ਰਾਂ ਦੇ ਰਸਤਿਆਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ, ਉਡਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲਿਆ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਦ, ਇਸ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।.... ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਵਿਉਂਤ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਮਿਥਿਹਾਸਕ ਤੱਥ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਥਾਵਾਂ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭੂਗੋਲਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਪਛਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣੀ ਪੱਤਰੀ ਵਿੱਚ, ਗੁਰ-ਨਿੰਦਾ ਦੇ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਲਪਿਤ ਤੱਥ ਪਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਬਾਬਾ ਹੰਦਾਲ ਨੂੰ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸਫ਼ਰ ਵਿਉਤਣ ਕਰਕੇ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਲਪਿਤ ਵਿਅਕਤੀ ਅਤੇ ਥਾਵਾਂ ਦੀ ਭਰਮਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮਾਰੂਫ ਦੇਸ, ਅਲਲਾਚੀਨ ਪਰਬਤ, ਕੂਨਾ ਪਰਬਤ, ਕਲਪਿਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਨ-

ਰਾਜਾ ਮਧੁਰਬੈਨ, ਰਾਜ ਦੇਵਲੂਤ, ਰਾਜਾ ਕਉਲਨੈਨ ਆਦਿ।

......

ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਬਾਲੇ ਦੀ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੁੱਖ (ਆਧਾਰ) ਰੱਖਿਆ ਹੈ।.... ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਸਫ਼ਰਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਉਂਤਬੰਦੀ ਦੂਜੇ ਦੋਹਾਂ, ਉਪਰੋਕਤ ਰਚੈਤਾਵਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਵਿਗਿਆਨਕ ਹੈ।

ਕਰਾਮਾਤ ਜਾਂ ਚਮਤਕਾਰ ਧਰਮ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਦੀ ਉਪਜ ਹੈ। ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਕਾਲ ਵਿੱਚ, ਲੋਕ, ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਅਟੁੱਟ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਰਖਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਮਕ-ਉੱਚਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਬਾਈਬਲ ਅਤੇ ਕੁਰਾਨ-ਸਰੀ.ਫ ਵਿੱਚ ਕਈ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਦੱਸੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਲਿਖੇ ਗਏ ਇਸਲਾਮੀ ਧਾਰਮਕ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਭਰੀਆਂ ਪਈਆਂ ਹਨ।.... ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਨੇ ਜੋਗੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਦੱਸੀਆਂ ਹਨ -

ਰੂਪ ਵਟਾਏ ਜੋਗੀਆਂ, ਸਿੰਘ, ਬਾਘ, ਘਹੁ ਚਲਿਤਿ ਦਿਖਾਈ।
ਇਕਿ ਪਰਿ ਕਰਿ ਕੈ ਉਡਰਨਿ, ਪੰਖੀ ਜਿਵੈ ਰਹੇ ਲੀਲਾਈ।

(ਭਾ. ਗੁ. ਵਾਰ ੧, ਪਉੜੀ ੨੪)

ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ :

1. **ਆਤਮਕ ਕਰਾਮਾਤਾਂ** : ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਚਿੰਤਨ ਹੀ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਅਤਮਾ ਨੂੰ ਬਲਵਾਨ ਅਤੇ ਉੱਚਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ ਕਿ ਹਰ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਕਰਾਮਾਤੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣ ਲੱਗ ਪਵੇ। ਜਿਵੇਂ ਚਿੜੀਆਂ ਜੇਹੇ ਕਮਜ਼ੋਰਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਅਤੇ ਗਿੱਦੜਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੇਰ ਬਣਾਉਣਾ।

2. **ਪ੍ਰਕਿਰਤਕ ਕਰਾਮਾਤਾਂ** : ਜੋ ਕੁਦਰਤਿ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਉਲਟ ਹੋਣ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਉੱਡਣਾ, ਪਾਣੀ 'ਤੇ ਤੁਰਨਾ, ਮੁਰਦੇ ਨੂੰ ਜਿੰਦਾ ਕਰਨਾ, ਆਦਿ।

ਕਰਾਮਾਤ ਬਾਰੇ ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਖਦੇ ਹਨ -

'ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਆਤਮਕ ਕਰਾਮਾਤ ਨਾਲ ਕੁਕਰਮੀਆਂ ਅਤੇ ਨਾਸਤਕਾਂ ਨੂੰ ਆਸਤਕ, ਆਲਸੀਆਂ ਨੂੰ ਕਰਮ-ਯੋਗੀ, ਜਾਤ-ਵਿਰੋਧੀਆਂਨੂੰ ਕੌਮ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਤੇ ਸੇਵਕ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਬਿਨਾ ਸਮਝੇ, ਅਨੇਕ ਇਤਿਹਾਸਕ ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਵਿਰੁੱਧ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸੰਗ ਅਜਿਹੇ ਲਿਖ ਦਿੱਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਉਸਤਤ ਵਯਾਜ ਨਿੰਦਾ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕਰਾਮਾਤ ਦੇ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਵਿਰੁੱਧ ਸਨ। (ਗੁਰਮਤ ਮਾਰਤੰਡ, ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ, ਸ਼੍ਰੋ.ਗੁ.ਪ੍ਰ. ਕਮੇਟੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, 1999, ਪੰਨਾ 285-86)

ਗੁਰਮਤਿ-ਗਿਆਨ, ਜੋ ਹੁਕਮ ਤੇ ਰਜ਼ਾ ਵਿੱਚ ਚੱਲਣ ਦੀ ਤਾਕੀਦ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕੁਦਰਤੀ-ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ?

ਨਾਨਕ ਸਾ ਕਰਮਾਤਿ, ਸਾਹਿਬ ਤੁਠੈ ਜੋ ਮਿਲੈ॥ (ਮ:੧, ੪੭੪-੭੫)

ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਪੈਨਣੁ ਖਾਣੁ ਸਭੁ ਬਾਦਿ ਹੈ, ਧਿਗੁ ਸਿਧੀ ਧਿਗੁ ਕਰਮਾਤਿ॥
ਸਾ ਸਿਧਿ ਸਾ ਕਰਮਾਤਿ ਹੈ, ਅਚਿੰਤੁ ਕਰੇ ਜਿਸੁ ਦਾਤਿ॥
ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਮਨਿ ਵਸੈ, ਏਹਾ ਸਿਧਿ ਏਹਾ ਕਰਮਾਤਿ॥

(ਮ: ੩, ੬੫੦)

ਭਾਵ: ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਖਾਣਾ ਤੇ ਪਹਿਨਣਾ ਸਭ ਵਿਅਰਥ ਹੈ (ਜੇ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਤਾਂ) ਉਹ ਸਿੱਧੀ ਤੇ ਕਰਾਮਾਤ ਫ਼ਿਟਕਾਰ-ਯੋਗ ਹੈ; ਇਹੀ (ਉਸ ਦੀ) ਸਿੱਧੀ ਹੈ ਤੇ ਇਹੀ ਕਰਾਮਾਤ ਹੈ ਕਿ ਚਿੰਤਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹਰੀ ਉਸ ਨੂੰ (ਨਾਮ ਦੀ) ਦਾਤਿ ਬਖ਼ਸ਼ੇ; ਹੇ ਨਾਨਕ! ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਹੋ ਕੇ (ਭਾਵ, ਕਿ ਹੁਕਮਿ ਰਜ਼ਾਈ ਚੱਲ ਕੇ) ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਮਨ ਵਿੱਚ ਵਸਦਾ ਹੈ - ਇਹੀ ਸਿੱਧੀ ਤੇ ਕਰਾਮਾਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।" (ਡਾ. ਕਿਰਪਾਲਸਿੰਘ : ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼

ਪੰਨੇ 13-19)

"੧. *ਸਿੱਧੀਂ ਮਨੇ ਬੀਚਾਰਿਆ, ਕਿਵੈ ਦਰਸਨ ਏ ਲੇਵੈ ਬਾਲਾ।*

੨. *ਐਸਾ ਜੋਗੀ ਕਲੀ ਮਹਿ, ਹਮਰੇ ਪੰਥ ਕਰੇ ਉਜਿਆਲਾ।*

੩. *ਖਪਰ ਦਿਤਾ ਨਾਥ ਜੀ, ਪਾਣੀ ਭਰਿ ਲੈਵਣਿ ਉਠਿ ਚਾਲਾ।*

੪. *ਬਾਬਾ ਆਇਆ ਪਾਣੀਐ, ਡਿਠੇ ਰਤਨ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲਾ।*

੫. *ਸਤਿਗੁਰ ਅਗਮ ਅਗਾਧਿ ਪੁਰਖੁ, ਕੇਹੜਾ ਝਲੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਝਾਲਾ।*

੬. *ਫਿਰਿ ਆਇਆ ਗੁਰ ਨਾਥ ਜੀ, ਪਾਣੀ ਠਉੜ ਨਹੀਂ ਉਸਿ ਤਾਲਾ।*

੭. ***ਸਬਦਿ ਜਿਤੀ ਸਿਧਿ ਮੰਡਲੀ, ਕੀਤੋਸੁ ਅਪਣਾ ਪੰਥੁ ਨਿਰਾਲਾ।***

੮. ***ਕਲਜੁਗਿ, ਨਾਨਕ, ਨਾਮੁ ਸੁਖਾਲਾ॥*** *ਭਾ.ਗੁ.ਵਾਰ ੧, ਪਉੜੀ੩੧॥*

੧. ਸਿੱਧਾਂ ਨੇ ਮਨ ਵਿਖੇ ਸੋਚ ਕੀਤੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਬਾਲਕਾ (ਜੋਗੀ) ਭੇਖ ਲਵੇ।

੨. (ਕਿਉਂਕਿ ਜੋ) ਅਜਿਹਾ ਜੋਗੀ ਕਲੀ ਵਿਖੇ ਸਾਡੇ ਪੰਥ ਨੂੰ ਰੌਸ਼ਨ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ।

੩. (ਤਦ) ਨਾਥ ਨੇ ਚਿੱਪੀ ਦਿੱਤੀ ਪਾਣੀ ਭਰਨ ਲਈ (ਬਾਬਾ) ਉਠ ਤੁਰਿਆ।

੪. (ਜਦ) ਬਾਬਾ ਪਾਣੀ ਕੋਲ ਗਿਆ (ਅੱਗੋਂ) ਰਤਨ ਜਵਾਹਰ ਤੈ ਮਾਣਕ ਡਿੱਠੇ।

੫. ਸਤਿਗੁਰ ਵੱਡੇ ਅਗਮ ਤੇ ਪੂਰਨ ਪੁਰਖ (ਸਨ, ਉਸ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਝਾਲ ਕੌਣ ਝੱਲੇ?

੬. ਗੁਰੂ (ਬਾਬਾ) ਮੁੜ ਆਇਆ (ਤੇ ਗੋਰਖ ਨੂੰ ਕਿਹਾ-) ਨਾਥ ਜੀ! ਉਸ ਥਾਵੇਂ ਤਾਲ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਹੈ (ਭਾਵ ਕਿ ਨਾਥ ਦਾ ਛਲ ਨਾਥ ਪਰ ਵਿਦਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ)।

੭. (ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ) ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਸਾਰੀ ਸਿੱਧ-ਮੰਡਲੀ ਜਿੱਤ ਲੀਤੀ, ਆਪਣਾ ਪੰਥ ਵੱਖਰਾ ਕੀਤਾ।

੮. ਕਲਜੁਗ ਵਿੱਚ (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਦਾ ਦੱਸਿਆ ਹੋਇਆ) ਨਾਮ ਹੀ ਸੁੱਖਾਂ ਦਾ ਘਰ ਹੈ।

ਭਾਵ : ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ, ਲਾਲਚ ਨਾਲ, ਆਪਣੇ ਮੱਤ ਵਿਖੇ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਤਲਾਉ ਵਿਖੇ ਰਤਨ ਤੇ ਮਾਣਿਕ ਭਰ ਦਿੱਤੇ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇਖ ਕੇ ਭਰਮ ਜਾਣਗੇ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਝਾਲ ਕੌਣ ਝੱਲੇ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀਰੇ ਜਵਾਹਰਾਂ ਦੀ ਜ਼ਰਾ ਭੀ ਚਾਹ ਨਾ ਫੁਰੀ। ਜਦ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ ਗੋਰਖ ਨੇ ਆਪਣੀ ਵਰਤਾਈ ਮਾਇਆ ਵੱਲ ਤੱਕਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਗੁੰ... ਸੀ। ਫੇਰ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਚਰਚਾ ਹੋਈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਜੋਗੀ ਸਿੱਧ ਸਾਰੇ ਹਾਰ ਗਏ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪੰਥ ਨਿਰਾਲਾ ਕਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿਖਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਚਰਚਾ 'ਸਿਧ ਗੋਸਟ', ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਲਜੁਗ ਵਿੱਚ (ਭਾਵ

ਹਰ ਸਮੇਂ ਅੰਦਰ) ਨਾਮ ਹੀ ਸਾਧਨ ਹੈ, ਅਰ ਬਹੁਤ ਸਿੱਧਾ ਤੇ ਮੁਕੰਮਲ ਯਤਨ ਹੈ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਮੱਤ ਹੈ।" (ਵਾਰਾਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਸਟੀਕ: ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ)।

ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ

"ਉੱਪਰ ਦਿੱਤੇ ਵਿਸਥਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਤਮਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤਕ, ਦੋਹਾਂ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਆਤਮਕ-ਕਰਾਮਾਤ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸ਼ੰਕਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਚਿੰਤਨ ਨੂੰ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਆਤਮਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉੱਚਾ ਚੁੱਕਿਆ।

ਪ੍ਰਕਿਰਤਕ-ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਬਾਰੇ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਜਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨ ਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟਾਂ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਜੋੜੀਆਂ ਹਨ। ਆਮ ਲੋਕ ਵੀ ਕਰਾਮਾਤ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਰਖਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਕਰਾਮਾਤ ਨੂੰ ਆਤਮਿਕ ਉੱਚਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਦੀ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਦੇ ਕਰਤਾ ਤੇ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਨੇ, ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤਕ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜੀਵਨ-ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਿੱਚ ਜੋੜੀਆਂ, ਤਾਂ ਜੋ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਬਾਨੀ ਨੂੰ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ, ਕੁਦਰਤੀ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਨਾ ਸਮਝ ਲੈਣ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮਹਾਨ ਸਫ਼ਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕਰਾਮਾਤੀ ਅੰਸ਼ ਦੇ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਕਾਰਨ ਹਨ। ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਦੀ ਸਾਖੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਨੇ 'ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਲਿਖਣ ਲਈ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਿਆ ਹੈ, ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤਕ-ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਆਮ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਤਾਰਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਮੱਧ (1658 ਈ. ਵਿੱਚ ਸੱਭ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣੀ ਲੱਭੀ, ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਦੀ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ) ਤੱਕ ਅਤੇ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਭੂਗੋਲਿਕ-ਵਿਗਿਆਨ ਹਾਲੀ ਵਿਕਸਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ। ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਅਤੇ ਨਗਰਾਂ ਦੀ ਭੂਗੋਲਿਕ ਸਥਿੱਤੀ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਸੀ। ਇਹ ਘਾਟ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਦੀ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਅਤੇ 'ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਵਿੱਚ ਉਲੇਖਿਤ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਫ਼ਰਾਂ ਦੇ ਵਰਣਨ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਐਮਨਾਬਾਦ (ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ) ਤੋਂ ਕਾਮਰੂਪ (ਆਸਾਮ) ਅਤੇ ਕਾਮਰੂਪ ਤੋਂ ਨਾਗਾਪਟਨਮ ਆਦਿ।

ਦੂਜਾ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਵਪਾਰਕ-ਰਸਤਿਆਂ ਦੀ, ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪੰਦਰ੍ਹਵੀਂ ਅਤੇ ਸੋਲ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਪ੍ਰਚਲਤ ਰਸਤੇ ਵਪਾਰੀ ਜਾਣਦੇ ਸਨ,ਜੋ ਕਾਫ਼ਲੇ ਲੈਕੇ ਚਲਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। 1658 ਵਿੱਚ ਲੱਭੀ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਦੀ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਵਿੱਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ, ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਅਤੇ ਮਰਦਾਨਾ ਨੇ ਉਡਾਰੀ ਲੀਤੀ ਆਦਿ।

ਸਮੁੰਦਰੀ ਸਫ਼ਰ ਕਰਨ ਲੱਗਿਆਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ, ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਅਤੇ ਮਰਦਾਨਾ

ਕੋਲੋਂ ਮੱਛ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੀ ਜਿਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲਿਖਾਰੀ ਨੂੰ ਏਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਮੇਂ ਬਾਦਬਾਨੀ-ਜਹਾਜ਼ ਚਲਦੇ ਸਨ। ਪੁਰਤਗਾਲ ਦਾ ਵਾਸੀ 'ਵਾਸਕੋਡੇਗਾਮਾ' ਬਾਦਬਾਨੀ ਜਹਾਜ਼ ਰਾਹੀਂ 1498 ਈ. ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪੱਛਮੀ ਤੱਟ ਉੱਤੇ ਪੁੱਜਾ। ਸੋ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਭੂਗੋਲਿਕ ਅਗਿਆਨਤਾ ਜਾਪਦੀ ਹੈ।" (ਡਾ. ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ : ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪੰਨੇ 19-20)।

ਸਿੱਧੀਆਂ (ਕਰਾਮਾਤੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ) ਤੇ ਗੁਰਮਤਿ

ਹਰਿ ਜੀ ਏਹ ਤੇਰੀ ਵਡਿਆਈ ॥
ਭਗਤਾਂ ਕੀ ਪੈਜ ਰਖੁ ਤੂ ਸੁਆਮੀ, ਭਗਤ ਤੇਰੀ ਸਰਣਾਈ ॥ ਰਹਾਉ ॥

ਰਿਧੀ ਸਿਧਿ ਸਭ ਭਗਤਾਂ ਚਰਣੀ ਲਾਗੀ, ਗੁਰ ਕੈ ਸਹਜਿ ਸੁਭਾਈ ॥
(ਮ: ੩, ੬੩੭)

ਭਾਵ : ਹੇ ਹਰੀ! ਹੇ ਸੁਆਮੀ! ਭਗਤ ਤੇਰੀ ਸ਼ਰਣ ਪਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਰੱਖ। ਹੇ ਹਰੀ! (ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ) ਤੇਰੀ ਹੀ ਇੱਜ਼ਤ ਹੈ। ਰਹਾਉ।

ਭਗਤ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ (ਸ਼ਬਦ-ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਪੈ ਕੇ) ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰਭੂ-ਪਿਆਰ ਵਿੱਚ (ਟਿਕੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਵਾਸਤੇ) ਸਭ ਕਰਾਮਾਤੀ ਤਾਕਤਾਂ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਚਰਨੀ ਲੱਗੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਮਨਹਠਿ ਕਿਨੈ ਨ ਪਾਇਓ, ਸਭ ਥਕੇ ਕਰਮ ਕਮਾਇ ॥
ਮਨਹਠਿ ਭੇਖ ਕਰਿ ਭਰਮਦੇ, ਦੁਖੁ ਪਾਇਆ ਦੂਜੇ ਭਾਇ ॥
ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਸਭੁ ਮੋਹੁ ਹੈ, ਨਾਮੁ ਨ ਵਸੈ ਮਨਿ ਆਇ ॥ (ਮ:੩, ੫੯੩)

ਭਾਵ : ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਮਨ ਦੇ ਹਠ ਨਾਲ ਰੱਬ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲੱਭਾ, ਸਾਰੇ ਜੀਵ (ਭਾਵ, ਕਈ ਮਨੁੱਖ) (ਹਠ ਨਾਲ) ਕਰਮ ਕਰ ਕੇ (ਓੜਕ) ਥੱਕ ਗਏ ਹਨ; ਮਨ ਦੇ ਹਠ ਨਾਲ (ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਭੇਖ ਕਰ ਕੇ ਭਟਕਦੇ ਹਨ ਤੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿੱਚ ਦੁੱਖ ਉਠਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਰਿਧੀਆਂ ਤੇ ਸਿੱਧੀਆਂ (ਭੀ) ਨਿਰੋਲ ਮੋਹ (ਰੂਪ) ਹਨ, (ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ) ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਵਸ ਸਕਦਾ।

ਜਿੱਥੇ ਸਿੱਧੀਆਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਨਕਾਰਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਉੱਥੇ ਰੱਬੀ-ਪਿਆਰ 'ਚ ਰੱਤੀਆਂ ਰੂਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਅਸੂਲਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਸਮਝਦੇ ਹੋਏ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਤਕਦੀਆਂ ਭੀ ਨਹੀਂ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਸਿੱਧੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨਾ ਮਾਇਆ ਦੀਆਂ ਖੇਡਾਂ ਖੇਡਣਾ ਹੀ ਤਾਂ ਹੈ। ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਧੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ,

ਡਰਾ, ਭਰਮਾ ਜਾਂ ਭੁਲਾਅ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸਿੱਧਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤਾ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ (ਸਿੱਧੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ) ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਨਾ ਕਰ ਸਕਿਆ ਤਾਂ ਸਿੱਧ ਮਨ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸ਼ਰਮਿੰਦੇ ਹੋਏ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਹਾਰ ਮੰਨ ਲਈ ਹੋਵੇਗੀ। ਪਰ, ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਕੀ ਭਾਣਾ ਵਰਤਿਆ ਸੀ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਹੀ ਜਾਣੇ।

ਬੀਤੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸਿੱਧ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਮਿਲੇ ?

"ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਜਨਮ 1469 ਈ. ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਤੇ ਉਹ 1539 ਵਿੱਚ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾ ਗਏ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਿੱਧਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਅਸੀਂ ਦੇ ਆਏ ਹਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨਾਲ ਮੇਲ ਹੋਣਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਸਿੱਧ ਨਿਸ਼ਚੇ ਤੌਰ (ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ) 'ਤੇ ਕਈ ਸਦੀਆਂ (ਇਕ ਤੋਂ ਚਾਰ ਸਦੀਆਂ) ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਏ ਸਨ। ਪਰ, ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ'ਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਗੋਸ਼ਟ ਜਾਂ ਚਰਚਾ ਹੋਈ ਲਿਖੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਕਰਨਾ ਜਰੂਰੀ ਹੈ।

ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸਿੱਧਾਂ ਦੀਆਂ ਆਤਮਾਵਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਮਹਾਂ-ਪੁਰਖਾਂ ਦੀਆਂ ਆਤਮਾਵਾਂ ਸਥਾਨ ਅਤੇ ਕਾਲ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਨੁਭਵੀ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਸਮਝ ਆਉਂਦੀ ਹੋਵੇ ਪਰ, ਸਾਧਾਰਨ ਮਨੁੱਖ ਲਈ ਇਹ ਗੱਲ ਅਨੁਭਵ ਕਰਨੀ ਔਖੀ ਹੈ। ਆਤਮਾਵਾਂ ਦਾ ਮੇਲ ਕਿਸੇ ਥਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਫਿਰ ਬਿੱਖੜੇ ਪੰਧ ਚੱਲਣ ਅਤੇ ਪਹਾੜਾਂ 'ਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਸੀ ?...

ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸਿੱਧਾਂ ਦੀ ਪੁਰਾਣੀ ਪਰੰਪਰਾ ਚਲਦੀ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਚੇਲੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ-ਅਧਿਕਾਰੀ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਨਾਂ ਵੀ ਆਪਣੇ ਸੰਚਾਲਕ ਦੇ ਨਾਂ ਉੱਤੇ ਰਖਦੇ ਸਨ। ਜਿਵੇਂ ਗੋਰਖ ਦੇ ਚੇਲੇ ਗੋਰਖ ਹੀ ਅਖਵਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਚਰਪਟ ਦੇ ਚੇਲੇ ਚਰਪਟ ਅਖਵਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਸੰਚਾਲਕ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਚੇਲੇ, ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਮੇਂ 'ਚ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾ-ਵਜੂਦ ਵੀ, ਉਹ ਇੱਕੋ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਜਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਉੱਤਰ-ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ 'ਨਾਨਕ' ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਸ਼ੇਖ ਫ਼ਰੀਦ ਦੇ ਚੇਲੇ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਮਕਾਲੀ ਸਨ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਫ਼ਰੀਦ ਹੀ ਅਖਵਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਸ਼ੇਖ ਇਬਰਾਹੀਮ ਨੂੰ ਫ਼ਰੀਦ ਸਾਨੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਠੀਕ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਿੱਧਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਿੱਧ ਸੰਚਾਲਕਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ-ਅਧਿਕਾਰੀ ਸਨ।" (ਡਾ. ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ : ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਪੰਨੇ 31-32)।

ਅਧਿਆਏ ਅਠੱਤੀ - ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ

ਸਾਖੀ ਦਾ ਸਾਰ

ਗੁਰੂ ਜੀ ਮਰਦਾਨੇ ਸਮੇਤ, ੭ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਐਮਨਾਬਾਦ ਪਹੁੰਚੇ ਸਨ। ਉਥੇ ਇੱਕ ਸੱਚੀ ਕਿਰਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਲਾਲੋ ਤਰਖਾਣ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਸ ਪਾਸ ਗਏ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਪ੍ਰੇਮਾ-ਭਾਵ ਸਹਿਤ ਬੜੀ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਖਾਣਾ ਛਕਣ ਲਈ ਘਰ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਐਥੇ ਬਾਹਰ ਹੀ ਲੈ ਆਵੋ। ਤਾਂ ਉਸ ਕਿਹਾ, **"ਤੁਹਾਡੇ ਗਲ ਵਿੱਚ ਜੰਞੂ ਪਾਇਆ ਹੈ, ਇਹ ਜਗ੍ਹਾ ਸੁੱਚੀ ਨਹੀਂ ਹੈ"**। ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਜੇ ਬੰਦਾ ਉਸ (ਰੱਬ) ਦੇ ਸੱਚ ਵਿੱਚ ਰੰਗਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸਭ ਥਾਵਾਂ ਹੀ ਸੁੱਚੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਤਾਂ ਲਾਲੋ ਨੇ ਕੋਧਰੇ (ਬਾਜਰੇ) ਦੀ ਰੋਟੀ ਦਾ ਭੋਜਨ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਅੰਨਦ ਨਾਲ ਭੋਜਨ ਕੀਤਾ। ਜਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਥੋਂ ਚੱਲਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਲਾਲੋ ਦੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਸਦਕਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇੱਕ ਮਹੀਨਾ ਹੋਰ ਉਥੇ ਰਹਿਣਾ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਮਰਦਾਨਾ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਆਗਿਆ ਲੈ ਕੇ, ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਖ਼ਬਰ-ਸਾਰ ਲੈਣ ਲਈ ਤਲਵੰਡੀ ਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਸੁਨਿ ਕਰਿ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਬਚਨਾਂ ਭਾਖੇ, 'ਆਨਹੁ ਇਹ ਠਾਂ ਜਾਈ'॥
ਕਹਿ ਲਾਲੋ 'ਤੁਮਰੇ ਗਲ ਜੰਞੂ ਵਹਿਰ ਅਸਨ ਕਿਉਂ ਪਾਈ?
ਚੌਂਕੇ ਅੰਦਰ ਚਲ ਕਰਿ ਜੇਵੋ, ਉਤਮ ਜਨਮ ਤੁਮਾਰਾ।
ਜੇ ਇਹ ਠਾਂ ਮੰਗਵਾਵਹੁ ਸਵਾਮੀ। ਸੰਸੈ ਖੋਇ ਹਮਾਰਾ ॥੨੪॥

ਭਾਵ: ਗੁਰੂ ਜੀ ਸੁਣ ਕੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, "(ਤੁਸੀਂ) ਖਾਣਾ ਇਸ ਥਾਂ ਪਰ ਹੀ ਲੈ ਆਵੋ"। ਲਾਲੋ ਆਖਿਆ, "ਤੁਹਾਡੇ ਗਲ ਵਿੱਚ ਜਨੇਊ ਹੈ ਜੀ, ਇਸ ਲਈ ਭੋਜਨ ਬਾਹਰ ਕਿਉਂ ਛਕਦੇ ਹੋ? ਤੁਸੀਂ (ਅੰਦਰ ਚੌਂਕੇ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ ਛਕ ਲਵੋ। ਤੁਸਾਂ ਦਾ ਉੱਤਮ ਜਨਮ ਹੈ। ਹੇ ਸੁਆਮੀ ਜੀ! ਤੁਸੀਂ ਇਥੇ ਜੇਕਰ ਖਾਣਾ ਮੰਗਵਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਮਨ ਦੀ ਇਹ ਸ਼ੰਕਾ ਨਵਿਰਤ ਕਰੋ॥"

ਗੁਰਮਤਿ

ਪਿੱਛੇ ਜ਼ਿਕਰ ਆ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਡਿਤਾਂ (ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ) ਨੇ ਮੱਲੋ-ਮੱਲੀ (ਇੱਕ ਝੂਠੀ ਕਹਾਣੀ ਘੜ ਕੇ) ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਗਲ ਵਿੱਚ ਜਨੇਊ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਥੇ ਫਿਰ ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜਨੇਊਧਾਰੀ ਬਣੇ ਰਹੇ। ਅਜਿਹਾ ਕਹਿਣਾ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਨਾ-ਬਖਸ਼ਣਯੋਗ ਤੌਹੀਨ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦਾ ਘਾਣ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਣੀ ਅਤੇ ਕਰਣੀ ਦੇ ਸੂਰੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ, ਰੱਬੀ-ਰਜ਼ਾ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਈ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਅਮਲੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਿਉਂ ਕੇ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਸੋਚਣਾ ਹੀ ਮਹਾਂ ਪਾਪ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਅਮਲੀ

ਜੀਵਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਲਈ ਦਿੱਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਉਲਟ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਵੱਲੋਂ ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਕੀਤੇ ਸਾਰੇ ਕਰਮ-ਕਾਂਡਾਂ ਅਤੇ ਵਹਿਮਾਂ-ਭਰਮਾਂ ਨੂੰ, ਅਕੱਟ ਦਲੀਲਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ, ਥੋਥੇ ਸਾਬਤ ਕਰ ਕੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੁਕੰਮਲ ਤੌਰ 'ਤੇ ਖੰਡਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਅਧਿਆਏ ਸਤਵੰਜਵਾਂ - ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਮੱਕੇ ਜਾਣਾ

ਸਾਖੀ ਦਾ ਸਾਰ

ਗੁਰੂ ਜੀ ਮਰਦਾਨੇ ਦੀ ਇੱਛਾ (ਹੱਜ ਕਰਨ ਦੀ) ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਮੱਕੇ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਏ ਅਤੇ ਭੱਖਰ ਸੱਖਰ ਨਗਰ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਆਪਣਾ ਲਿਬਾਸ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਿਆ। ਉਹ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਹਾਜੀ ਵੀ ਲੱਗਣ ਅਤੇ ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ ਤਿਲਕ ਤੋਂ ਹਿੰਦੂ ਵੀ ਜਾਪਣ। ਉਸੇ ਜਗ੍ਹਾ ਪਰ ਆਪ ਨੂੰ ਮੱਕੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਮੁਲਤਾਨ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਹਾਜੀ ਮਿਲ ਪਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਉਹ ਹਿੰਦੂ ਹਨ ਜਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨ? ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ, "ਅਸੀਂ ਬੇਗਮਪੁਰਾ ਦੇਸ ਤੋਂ ਆਏ ਹਾਂ। ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਜੋ ਹਿੰਦੂ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਨ, ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਦੇ ਗਵਾਹ ਹਨ। ਦੋਵੇਂ ਫ਼ਜ਼ੂਲ ਦੇ ਪੱਖ-ਪਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਫਸੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਸੱਚ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਝੂਠੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ"। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਤਰਕ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਮੁਲਤਾਨ ਦੇ ਹਾਜੀ ਬਹਾਵਦੀਨ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ "ਆਹ ਜੋ ਕਿਤਾਬ ਚੁੱਕੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨਾ ਵੀ ਜਣਦਾ ਹੈਂ ਕਿ ਨਹੀਂ?" ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਪੜ੍ਹਨਾ ਤਿੰਨ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਲਿਬਾਸ ਦੀ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਚੀਜ਼ ਜਿਵੇਂ ਟੋਪੀ, ਖੱਫ਼ਨੀ, ਕੁੱਲੇ ਆਦਿ ਦੇ ਮਾਅਨਿਆਂ ਬਾਰੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੁਰਕਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਮੱਕੇ ਲਿਜਾਉਣ ਤੋਂ ਨਾਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਥੇ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਜਹਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਚੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਲਮਾ ਪੜ੍ਹਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ, ਹਿੰਦੂ ਲੋਕ ਕਲਮਾ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹ ਸਕਦੇ। ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਸੰਤ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ ਗਾਇਣ ਕੀਤਾ। ਸ਼ਬਦ ਖ਼ਤਮ ਹੋਣ 'ਤੇ ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹੀਆਂ ਤੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਉਹ ਮੱਕੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਥੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਹਾਜੀ ਦਾ ਭੇਸ ਵੇਖ ਕੇ ਲੋਕੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰ ਕੇ ਕੋਲ ਬੈਠ ਗਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਸਦ ਭੇਟਾ ਕੀਤੀ।

'ਗਰੇ ਜਨੇਊ ਪਾਇ ਕ੍ਰਿਪਾਲਾ। ਤਿਲਕ ਕਰਯੋ ਸੁੰਦਰ ਪੁਨ ਭਾਲਾ।
ਸੁਨਹੁ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ! ਰਸ ਭੀਨੇ। ਕੂਜਾ ਮੁਸ਼ਹਿ ਮੁਸੱਲਾ ਦੀਨੇ ॥੨੨॥

ਭਾਵ: ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ (ਗੁਰੂ ਜੀ) ਨੇ ਗਲੇ ਵਿੱਚ ਜਨੇਊ ਪਹਿਨ ਲਿਆ ਤੇ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਸੁੰਦਰ ਤਿਲਕ ਲਗਾ ਲਿਆ। ਹੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ! ਪ੍ਰਭੂ-ਰਸ ਵਿੱਚ ਭਿੱਜੇ ਹੋਏ (ਗੁਰੂ ਜੀ

ਨੇ) ਮੈਨੂੰ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਲੋਟਾ ਅਤੇ ਮੁਸੱਲਾ (ਚਟਾਈ) ਫੜਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

ਗਰ ਮਹਿਂ ਸੇਲੀ ਪਾਇ ਬਿਸਾਲਾ। ਬਨੇ ਸੁ ਹਾਜੀ ਰੂਪ ਕ੍ਰਿਪਾਲਾ।
ਕਉਤਕ ਹਿਤ ਯਿਹ ਰੂਪ ਬਨਾਏ। ਹਿੰਦੂ ਤੁਰਕ ਨਾ ਜਾਤਿ ਲਖਾਏ॥੨੩॥

ਭਾਵ: ਗਲੇ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕ ਸੁੰਦਰ ਸੇਲੀਆਂ (ਰੇਸ਼ਮ ਦੀਆਂ ਰੱਸੀਆਂ) ਮਾਲਾਂ ਪਾ ਕੇ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ (ਗੁਰੂ ਜੀ) ਨੇ ਹਾਜੀ ਦਾ ਰੂਪ ਇਸ ਲਈ ਬਣਾਇਆ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ (ਤੁਰਕ) ਦੋਨੋਂ ਹੀ ਨਾ ਲੱਗਣ।

ਚਹੁ ਜੁਗ ਕੇ ਦੀਪਕ ਚਤਰ ਕਰਤਿ ਉਜਾਲਾ ਬੇਦ।
ਬ੍ਰਹਮੇ ਕੀ ਰੱਖਯਾ ਨਮਿਤ, ਮਧੁਕੈਟਭ ਦਿਯ ਛੇਦ॥੬੧॥

ਭਾਵ: ਇਹ ਬੇਦ ਹੀ ਹਨ ਜੋ ਚਾਰੇ ਯੁਗਾਂ ਨੂੰ ਚੌਹਾਂ ਦੀਪਕਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ (ਗਿਆਨ-ਰੂਪੀ) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਤੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਲਈ ਮਧੁਕੈਟਭ ਨਾਮੀ ਦੈਂਤ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕੀਤਾ।

ਨਾਮ ਵਡਾਈ ਦੀਜੀਏ ਮੋ ਕੋ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰ!
ਹਿੰਦਨ ਕੋ ਥਿਰ ਧਰਮ ਹਵੈ, ਕਾਰਜ ਯਹੀ ਹਮਾਰ॥੬੯॥

ਭਾਵ: ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਬਖ਼ਸ਼ੋ। ਹਿੰਦੂ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਅਟੱਲ ਰਹਿਣ। ਬੱਸ ਮੇਰੇ ਆਉਣ ਦਾ ਇਥੇ ਇਹ ਹੀ ਮੁੱਖ ਕਾਰਜ ਹੈ।

ਸੰਪਾਦਕੀ ਫ਼ੁੱਟ ਨੋਟ

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਹਾਜੀਆਂ ਦਾ ਭੇਸ ਵਰਣਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਹੈ -

ਆਸਾ ਹੱਥਿ, ਕਿਤਾਬ ਕਛਿ, ਕੂਜਾ ਬਾਂਗ ਮੁਸੱਲਾ ਧਾਰੀ (ਵਾਰ ੧, ਪਉੜੀ ੩੨)

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਵੇਦਾਂ ਨੂੰ ਉਜਾਲਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤ ਦੀ ਜਾਚਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ -

"ਹਮ ਕੀਰੇ ਕਿਰਮ ਸਤਿਗੁਰ ਸਰਣਾਈ ਕਰਿ ਦਇਆ ਨਾਮੁ ਪਰਗਾਸਿ॥"
(ਮ.੪,੧੦)

"ਵੇਦ ਪੜੈ, ਪੜਿ ਵਾਦੁ ਵਖਾਣੈ, ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਮਹੇਸਾ॥" (ਮ.੩,੧੨੬੧)
(ਡਾ. ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ : ਸੰਪਾਦਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼)

ਇੰਜ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੱਕੇ ਜਾਣ ਲਈ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਾਜੀਆਂ ਵਾਲਾ ਪਹਿਰਾਵਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਕਿਸੇ ਗ਼ੈਰ-ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੂੰ ਮੱਕੇ ਜਾ ਕੇ ਹੱਜ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ, ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੂੰ ਗੁਮਰਾਹ ਕਰਨ ਲਈ ਭਾਈ

ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਹਾਇਕ ਸ਼ਾਤਰ ਪੰਡਤਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਗਲ ਵਿੱਚ ਜਨੇਊ ਹੀ ਪੁਆ ਕੇ ਸਬਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਬਲਕਿ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਤਿਲਕ, ਅਤੇ ਗੱਲ ਵਿੱਚ ਰੇਸ਼ਮ ਦੀਆਂ ਰੱਸੀਆਂ ਪੁਆ ਕੇ ਮਾਲਾ-ਧਾਰੀ ਵੀ ਬਣਾ ਛੱਡਿਆ ਹੈ। ਯਾਨੀ ਕਿ, ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਝੀ ਸ਼ਰਾਰਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਸਿਖ ਮੱਤ, ਹਿੰਦੂ-ਮੱਤ ਦਾ ਹੀ ਇੱਕ ਫ਼ਿਰਕਾ ਹੈ। ਸਿੱਖ-ਮੱਤ ਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਖੌਤੀ ਹਿੰਦੂ-ਮੱਤ ਦੇ ਧਾਰਮਕ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਦੂਰ ਦਾ ਵੀ ਵਾਹ-ਵਾਸਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਯਹੂਦੀ-ਮੱਤ, ਬੁੱਧ-ਮੱਤ, ਜੈਨ-ਮੱਤ, ਈਸਾਈ-ਮੱਤ, ਮੁਸਲਮਾਨ-ਮੱਤ ਅਤੇ ਸਿੱਖ-ਮੱਤ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਹਿੰਦੂ-ਮੱਤ ਕੋਈ ਮੱਤ (ਮਜ਼੍ਹਬ) ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਖੌਤੀ ਹਿੰਦੂ-ਮੱਤ ਦਾ, ਬਾਕੀ ਮੱਤਾਂ (ਮਜ਼੍ਹਬਾਂ) ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਕੋਈ ਇੱਕ ਬਾਨੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕੋਈ ਇੱਕਸਾਰਤਾ ਵਾਲਾ ਫ਼ਲਸਫ਼ਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕੋਈ ਇੱਕ-ਇਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਅਤੀਤ ਦੀਆਂ ਮਾਣ-ਮੱਤੀਆਂ ਰਾਜਨੀਤਕ, ਸਮਾਜਕ, ਧਾਰਮਕ, ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਸਾਂਝਾਂ ਵਾਲਾ ਇਤਿਹਾਸ ਹੀ ਹੈ। ਹਕੀਕਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਖੌਤੀ ਹਿੰਦੂ-ਮੱਤ ਅਖੌਤੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ (ਪੁਜਾਰੀਆਂ) ਵੱਲੋਂ ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਕੀਤੇ ਕਰਮ-ਕਾਂਡਾਂ ਤੇ ਵਹਿਮਾਂ-ਭਰਮਾਂ ਦਾ ਗ਼ੈਰ-ਕੁਦਰਤੀ ਪੁਲੰਦਾ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਧਰਮ (ਇਨਸਾਨੀਅਤ) ਮੁਕੰਮਲ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਨਫ਼ੀ ਹੈ।

ਗੁਰਮਤਿ ਤੇ 'ਹਿੰਦੂ-ਮੱਤ' (ਮਨੂੰਵਾਦ)

ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਗੁਰਮਤਿ ਫ਼ਲਸਫ਼ਾ ਗ਼ੈਰ-ਕੁਦਰਤੀ ਮਨੂੰਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੂੰ ਮੁੱਢੋਂ ਹੀ ਰੱਦ ਕਰਦਾ ਹੈ -

ਹਿੰਦੂ ਮੂਲੇ ਭੂਲੇ ਅਖੁਟੀ ਜਾਂਹੀ ॥ ਨਾਰਦਿ ਕਹਿਆ ਸਿ ਪੂਜ ਕਰਾਂਹੀ ॥
ਅੰਧੇ ਗੁੰਗੇ ਅੰਧ ਅੰਧਾਰੁ ॥ ਪਾਥਰੁ ਲੇ ਪੂਜਹਿ ਮੁਗਧ ਗਵਾਰ ॥ (ਮ:੧, ੫੫੬)

ਭਾਵ : ਹਿੰਦੂ ਉੱਕਾ ਹੀ ਭੂਲੇ ਹੋਏ ਖੁੰਝੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਜੋ ਨਾਰਦ ਨੇ ਆਖਿਆ ਉਹੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੰਨ੍ਹਿਆਂ ਗੁੰਗਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਹਨੇਰਾ ਘੁੱਪ ਬਣਿਆ ਪਿਆ ਹੈ (ਭਾਵ ਨਾਹ ਇਹ ਸਹੀ ਰਸਤਾ ਵੇਖ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਨਾਹ ਮੂੰਹੋਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ), ਇਹ ਮੂਰਖ ਗਵਾਰ ਪੱਥਰ ਲੈ ਕੇ ਪੂਜ ਰਹੇ ਹਨ।

ਗੁਰਮਤਿ ਦਾ ਤਿਲਕ, ਜੰਞੂ ਤੇ ਮਾਲਾ ਬਾਰੇ ਨਿਰਣਾ

ਤਿਲਕ, ਜੰਞੂ ਅਤੇ ਮਾਲਾ ਆਦਿਕ ਅਖੌਤੀ ਧਾਰਮਿਕ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਭਰਵਾਂ ਖੰਡਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਨੇਊ ਬਾਰੇ ਉੱਪਰ ਵਿਚਾਰ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ।

ਗਲਿ ਮਾਲਾ ਤਿਲਕੁ ਲਿਲਾਟੰ ॥ ਦੁਇ ਧੋਤੀ ਬਸਤ੍ਰ ਕਪਾਟੰ ॥
ਜੇ ਜਾਨਸਿ ਬ੍ਰਹਮੰ ਕਰਮੰ ॥ ਸਭਿ ਫੋਕਟ ਨਿਸਚਉ ਕਰਮੰ ॥
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਨਿਹਚਉ ਧਿਆਵੈ ॥ ਵਿਣੁ ਸਤਿਗੁਰ ਵਾਟ ਨ ਪਾਵੈ ॥ (ਮ:੧, ੪੭੦)

ਭਾਵ : (ਪੰਡਿਤ) ਗਲ਼ ਵਿੱਚ ਮਾਲਾ ਰਖਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ ਤਿਲਕ ਲਾਂਦਾ ਹੈ; (ਸਦਾ) ਦੋ ਧੋਤੀਆਂ ਪਾਸ ਰਖਦਾ ਹੈ ਤੇ (ਸੰਧਿਆ ਕਰਨ ਵੇਲੇ) ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਵਸਤਰ ਧਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਪਰ, ਜੇ ਇਹ ਪੰਡਤ ਰੱਬ (ਦੀ ਸਿਫ਼ਤਿ-ਸਾਲਾਹ) ਦਾ ਕੰਮ ਜਾਣਦਾ ਹੋਵੇ, ਤਦ ਨਿਸਚਾ ਕਰ ਕੇ ਜਾਣ ਲਵੇ ਕਿ, ਇਹ ਸਭ ਕੰਮ ਫੋਕੇ ਹਨ। ਆਖ, ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਮਨੁੱਖ) ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰ ਕੇ ਰੱਬ ਨੂੰ ਸਿਮਰੇ-ਕੇਵਲ ਇਹੋ ਰਸਤਾ ਗੁਣਕਾਰੀ ਹੈ, (ਪਰ) ਇਹ ਰਸਤਾ ਸਤਿਗੁਰੂ (ਸ਼ਬਦ-ਗੁਰੂ) ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦਾ।

ਸਾਲ ਗ੍ਰਾਮ ਬਿਪ ਪੂਜਿ ਮਨਾਵਹੁ, ਸੁਕ੍ਰਿਤੁ ਤੁਲਸੀ ਮਾਲਾ॥
ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਜਪਿ ਬੇੜਾ ਬਾਂਧਹੁ, ਦਇਆ ਕਰਹੁ ਦਇਆਲਾ॥ (ਮ:੧, ੧੧੭੦)

ਭਾਵ : ਹੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰ ਕੇ (ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਦੀਆਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘਣ ਲਈ) ਇਹ ਬੇੜਾ ਤਿਆਰ ਕਰੋ, (ਸਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰ 'ਤੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰੋ ਤੇ ਆਖੋ-) ਹੇ ਦਿਆਲੂ ਪ੍ਰਭੂ! (ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ) ਦਇਆ ਕਰ (ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤ ਦੇਹ)। ਹੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ! ਉਸ ਦਿਆਲੂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰੋ, ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰੋ, ਇਹੀ ਹੈ ਸਾਲਗ੍ਰਾਮ (ਦੀ ਪੂਜਾ)। ਨੇਕ ਆਚਰਣ ਬਣਾਓ ਇਹ ਹੈ ਤੁਲਸੀ ਦੀ ਮਾਲਾ।

ਗੁਰਮਤਿ ਤੇ ਵੇਦ

ਜਨਮਿ ਮਰੈ ਤ੍ਰੈ ਗੁਣ ਹਿਤਕਾਰੁ॥ ਚਾਰੇ ਬੇਦ ਕਥਹਿ ਆਕਾਰੁ॥
ਤੀਨਿ ਅਵਸਥਾ ਕਹਹਿ ਵਖਿਆਨੁ॥ ਤੁਰੀਅਵਸਥਾ ਸਤਿਗੁਰ ਤੇ ਹਰਿ ਜਾਨੁ॥੧॥
ਰਾਮ ਭਗਤਿ ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਤਰਣਾ॥ ਬਾਹੁੜਿ ਜਨਮੁ ਨ ਹੋਇ ਹੈ ਮਰਣਾ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥
ਚਾਰਿ ਪਦਾਰਥ ਕਹੈ ਸਭੁ ਕੋਈ॥ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤਿ ਸਾਸਤ ਪੰਡਿਤ ਮੁਖਿ ਸੋਈ॥
ਬਿਨੁ ਗੁਰ ਅਰਥੁ ਬੀਚਾਰੁ ਨ ਪਾਇਆ॥ ਮੁਕਤਿ ਪਦਾਰਥੁ ਭਗਤਿ ਹਰਿ ਪਾਇਆ॥੨॥
(ਮ: ੧, ੧੫੪)

ਭਾਵ : ਜਨਮ-ਮਰਨ ਦਾ ਗੇੜ, ਮਾਨੋਂ ਇੱਕ ਘੁੰਮਣਘੇਰੀ ਹੈ, ਇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਦੱਸੀ ਹੋਈ ਕਾਰ ਕਰ ਕੇ (ਹੁਕਮਿ ਰਜਾਈ ਚੱਲ ਕੇ) ਪਾਰ ਲੰਘ ਜਾਈਦਾ ਹੈ, (ਜੇਹੜਾ ਲੰਘ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ) ਮੁੜ ਨਾ ਜਨਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਮੌਤ। (ਉਸ ਅਵੱਸਥਾ ਨੂੰ ਤਰੀਆ ਅਵੱਸਥਾ ਕਹਿ ਲਵੋ)। ਰਹਾਉ।

(ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਪ੍ਰਭੂ-ਭਗਤੀ ਤੋਂ ਸੱਖਣਾ ਹੈ), ਉਸ ਦਾ ਤ੍ਰੈਗੁਣੀ ਸੰਸਾਰ ਨਾਲ ਹੀ ਹਿੱਤ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ, ਉਹ ਜੰਮਦਾ ਮਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਚਾਰੇ ਵੇਦ ਇਸ ਤ੍ਰੈਗੁਣੀ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਹੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਤੁਰੀਆ ਅਵੱਸਥਾ ਦੀ ਗੱਲ ਵੇਦਾਂ 'ਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਹੋਈ)। ਤੁਰੀਆ ਅਵੱਸਥਾ ਦੀ ਸੋਝੀ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸ਼ਬਦ-ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਅਮਲੀ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਢਾਲ ਕੇ

ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ (ਵੇਦਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ 'ਤੇ ਚੱਲ ਕੇ ਨਹੀਂ)।੧।

ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਧਰਮ, ਅਰਥ, ਕਾਮ, ਮੋਖ (ਮੁਕਤੀ) ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਾਰ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਤਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਸਿੰਮ੍ਰਿਤੀਆਂ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਪੰਡਿਤਾਂ ਦੇ ਮੂਹੋਂ ਵੀ ਇਹੀ ਸੁਣੀਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਮੁਕਤਿ-ਪਦਾਰਥ ਕੀਹ ਹੈ (ਉਹ ਅਵੱਸਥਾ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਜੀਵ ਮਾਇਆ ਦੇ ਤਿੰਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ), ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਪੈਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਇਸ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਇਹ ਪਦਾਰਥ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕੀਤਿਆਂ (ਹੁਕਮਿ ਰਜਾਈ ਚੱਲਿਆਂ) ਹੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।੨।

"ਮਾਥੇ ਤਿਲਕੁ, ਹਥਿ ਮਾਲਾ ਬਾਨਾਂ ॥ ਲੋਗਨ, ਰਾਮੁ ਖਿਲਉਨਾ ਜਾਨਾਂ ॥"

(ਕਬੀਰ ਜੀ, ੧੧੫੮)

"ਗਜ ਸਾਢੇ ਤੈ ਤੈ ਧੋਤੀਆ, ਤਿਹਰੇ ਪਾਇਨਿ ਤਗ ॥
ਗਲੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜਪਮਾਲੀਆ, ਲੋਟੇ ਹਥਿ ਨਿਬਗ ॥
ਓਇ ਹਰਿ ਕੇ ਸੰਤ ਨ ਆਖੀਅਹਿ, ਬਾਨਾਰਸਿ ਕੇ ਠਗ ॥੧॥
ਐਸੇ ਸੰਤ, ਨ ਮੋ ਕਉ ਭਾਵਹਿ ॥ ਡਾਲਾ ਸਿਉ ਪੇਡਾ ਗਟਕਾਵਹਿ ॥੧॥"

(ਕਬੀਰ ਜੀ, ੪੭੬)

ਭਾਵ: (ਜੋ ਮਨੁੱਖ) ਸਾਢੇ ਤਿੰਨ ਤਿੰਨ ਗਜ਼ (ਲੰਮੀਆਂ) ਧੋਤੀਆਂ (ਪਹਿਨਦੇ, ਅਤੇ) ਤਿਹਰੀਆਂ ਤੰਦਾਂ ਵਾਲੇ ਜਨੇਊ ਪਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਲਾਂ ਵਿੱਚ ਮਾਲਾਂ ਹਨ ਤੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਲਿਸ਼ਕਾਏ ਹੋਏ ਲੋਟੇ ਹਨ, (ਨਿਰੇ ਇਹਨਾਂ ਲੱਛਣਾਂ ਕਰਕੇ) ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਭਗਤ ਨਹੀਂ ਆਖੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ, ਉਹ ਤਾਂ (ਅਸਲ ਵਿੱਚ) ਬਨਾਰਸੀ ਠੱਗ ਹਨ।੧। ਮੈਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਸੰਤ ਚੰਗੇ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੇ, ਜੋ ਮੂਲ ਨੂੰ ਭੀ ਟਹਿਣੀਆਂ ਸਮੇਤ ਖਾ ਜਾਣ (ਭਾਵ, ਜੋ ਮਾਇਆ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਜਾਨੋਂ ਮਾਰਨੋਂ ਭੀ ਸੰਕੋਚ ਨਾ ਕਰਨ)।੧। ਰਹਾਉ।

ਵੇਦਾਂ ਅਤੇ ਵੇਦਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕਹੀ ਜਾਂਦੀ ਮਨੂੰ-ਸਿੰਮ੍ਰਿਤਿ ਨੂੰ ਵੀ ਧੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ (ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ) ਦਾ ਫ਼ਲਸਫ਼ਾ ਮੁੱਢੋਂ ਹੀ ਰੱਦ ਕਰਦਾ ਹੈ-

"ਬੇਦ ਕੀ ਪੁਤ੍ਰੀ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤਿ ਭਾਈ ॥ ਸਾਂਕਲ ਜੇਵਰੀ ਲੈ ਹੈ ਆਈ ॥੧॥
ਆਪਨ ਨਗਰੁ, ਆਪ ਤੇ ਬਾਧਿਆ ॥ ਮੋਹ ਕੈ ਫਾਧਿ ਕਾਲ ਸਰੁ ਸਾਂਧਿਆ ॥"

(ਕਬੀਰ ਜੀ, ੩੨੯)

ਭਾਵ: ਹੇ ਵੀਰ! ਇਹ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤਿ ਜੋ ਵੇਦਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਬਣੀ ਹੈ ,(ਇਹ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਵਾਸਤੇ ਵਰਨ-ਆਸ਼ਰਮ ਦੇ, ਮਾਨੋ) ਸੰਗਲ ਤੇ (ਕਰਮ-ਕਾਂਡ ਦੀਆਂ) ਰੱਸੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ਆਈ ਹੋਈ ਹੈ ।੧। (ਇਸ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤਿ ਨੇ) ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਆਪ ਹੀ ਜਕੜੇ ਹੋਏ ਹਨ, (ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਰਗ ਆਦਿਕ ਦੇ) ਮੋਹ ਦੀ ਫਾਹੀ ਵਿੱਚ ਫਸਾ ਕੇ (ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ) ਮੌਤ(ਦੇ ਸਹਿਮ) ਦਾ ਤੀਰ (ਇਸ ਨੇ) ਖਿੱਚਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਰਹਾਉ।

"ਕਰਮ ਧਰਮ ਪਾਖੰਡ ਜੋ ਦੀਸਹਿ, ਤਿਨ ਜਮੁ ਜਾਗਾਤੀ ਲੂਟੈ ॥
ਨਿਰਬਾਣ ਕੀਰਤਨੁ ਗਾਵਹੁ ਕਰਤੇ ਕਾ, ਨਿਮਖ ਸਿਮਰਤ ਜਿਤੁ ਛੂਟੈ ॥੧॥
ਸੰਤਹੁ ਸਾਗਰੁ ਪਾਰਿ ਉਤਰੀਐ ॥ ਜੇ ਕੋ ਬਚਨੁ ਕਮਾਵੈ ਸੰਤਨ ਕਾ, ਸੋ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਤਰੀਐ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥

ਕੋਟਿ ਤੀਰਥ ਮਜਨ ਇਸਨਾਨਾ, ਇਸੁ ਕਲਿ ਮਹਿ ਮੈਲੁ ਭਰੀਜੈ ॥
ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਜੋ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਵੈ, ਸੋ ਨਿਰਮਲੁ ਕਰਿ ਲੀਜੈ ॥੨॥

ਬੇਦ ਕਤੇਬ ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਸਭਿ ਸਾਸਤ, ਇਨ੍ਹ ਪੜ੍ਹਿਆਂ ਮੁਕਤਿ ਨ ਹੋਈ ॥
ਏਕੁ ਅਖਰੁ ਜੋ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਾਪੈ, ਤਿਸ ਕੀ ਨਿਰਮਲ ਸੋਈ ॥੩॥

ਖਤ੍ਰੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸੂਦ ਵੈਸ, ਉਪਦੇਸੁ ਚਹੁ ਵਰਨਾ ਕਉ ਸਾਂਝਾ ॥
ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਮੁ ਜਪੈ, ਉਧਰੈ ਸੋ ਕਲਿ ਮਹਿ, ਘਟਿ ਘਟਿ ਨਾਨਕ ਮਾਝਾ ॥"
(ਮ.੫,੭੪੭)

ਭਾਵ : ਹੇ ਸੰਤ ਜਨੋ! (ਸਤਿ ਸੰਗੀਓ!) (ਸਿਫ਼ਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ) ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘ ਸਕੀਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਸ਼ਬਦ-ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ (ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ) ਕਮਾ ਲਏ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਸ਼ਬਦ-ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਪਾਰ ਲੰਘ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।੧। ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਤੀਰਥ-ਇਸ਼ਨਾਨ ਆਦਿਕ ਮਿਥੇ ਹੋਏ) ਧਾਰਮਿਕ ਕੰਮ ਵਿਖਾਵੇ ਦੇ ਕੰਮ ਹਨ, ਇਹ ਕੰਮ ਜਿਤਨੇ ਭੀ ਲੋਕ ਕਰਦੇ ਦਿੱਸਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਸੂਲੀਆ ਜਮ ਲੁੱਟ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । (ਇਸ ਵਾਸਤੇ) ਵਾਸ਼ਨਾ-ਰਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਿਆ ਕਰੋ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਛਿਨ-ਭਰ ਨਾਮ ਸਿਮਰਿਆਂ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਖ਼ਲਾਸੀ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।੧।

ਹੇ ਭਾਈ! ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ (ਕਰਦਿਆਂ ਤਾਂ) ਜਗਤ ਵਿੱਚ (ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ) ਮੈਲ ਨਾਲ ਲਿੱਬੜ ਜਾਈਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਜੇਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਸ਼ਬਦ-ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿੱਚ (ਟਿਕ ਕੇ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੇ ਗੀਤ ਗਾਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਜੀਵਨ ਵਾਲਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।੨।

ਹੇ ਭਾਈ! ਵੇਦ ਪੁਰਾਣ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤੀਆਂ ਇਹ ਸਾਰੇ (ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੇ ਪੁਸਤਕ) (ਕੁਰਾਨ ਅੰਜੀਲ ਆਦਿਕ) ਇਹ ਸਾਰੇ (ਸ਼ਾਮੀ ਮਤਾਂ ਦੇ ਪੁਸਤਕ) ਨਿਰੇ ਪੜ੍ਹਨ ਨਾਲ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਖ਼ਲਾਸੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ । ਪਰ ਜੇਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਸ਼ਬਦ-ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਪੈ ਕੇ ਹੁਕਮਿ ਰਜਾਈ ਚੱਲ ਕੇ) ਇੱਕ ਅਬਿਨਾਸੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਕਿ ਹੁਕਮਿ ਰਜਾਈ ਚਲਦਾ ਹੈ), ਉਹ ਜਗਤ ਵਿੱਚ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬੱਚ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ (ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਵਿੱਚ) ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਸੋਭਾ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।੩।

ਹੇ ਭਾਈ! (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦਾ) ਉਪਦੇਸ਼ ਖੱਤ੍ਰੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਵੈਸ਼ ਸ਼ੂਦਰ ਚੌਹਾਂ ਵਰਨਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਾਸਤੇ ਇੱਕੋ ਜਿਹਾ ਹੈ। (ਕਿਸੇ ਭੀ ਵਰਨ ਦਾ ਹੋਵੇ) ਜੇਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਸ਼ਬਦ-ਗੁਰੂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਰਸਤੇ 'ਤੇ ਤੁਰ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਦਾ ਹੈ(ਭਾਵ ਕਿ, ਹੁਕਮਿ ਰਜਾਈ ਚਲਦਾ ਹੈ), ਉਹ ਜਗਤ ਵਿੱਚ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹਰੇਕ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ ।੪।

"ਹਰਿ ਹਰਿ ਅਖਰ ਦੁਇ ਇਹ ਮਾਲਾ ॥ ਜਪਤ ਜਪਤ ਭਏ ਦੀਨ ਦਇਆਲਾ ॥੧॥

ਕਰਉ ਬੇਨਤੀ ਸਤਿਗੁਰ ਅਪੁਨੀ ॥ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਰਾਖਹੁ ਸਰਣਾਈ ਮੋ ਕਉ ਦੇਹੁ ਹਰੇ ਹਰਿ ਜਪਨੀ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥

ਹਰਿ ਮਾਲਾ ਉਰ ਅੰਤਰਿ ਧਾਰੈ ॥ ਜਨਮ ਮਰਣ ਕਾ ਦੂਖੁ ਨਿਵਾਰੈ ॥੨॥

ਹਿਰਦੈ ਸਮ੍ਹਾਲੈ ਮੁਖਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਬੋਲੈ ॥ ਸੋ ਜਨੁ ਇਤ ਉਤ ਕਤਹਿ ਨ ਡੋਲੈ ॥ ੩ ॥

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਜੋ ਰਾਚੈ ਨਾਇ ॥ ਹਰਿ ਮਾਲਾ ਤਾ ਕੈ ਸੰਗਿ ਜਾਇ ॥ ੪ ॥"

(ਮ.੫, ੩੮੮)

ਭਾਵ :- ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ! ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਅੱਗੇ ਆਪਣੀ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਰਪਾ ਕਰ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸ਼ਰਣ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਤੇ ਮੈਨੂੰ 'ਹਰਿ ਹਰਿ' ਨਾਮ ਦੀ ਮਾਲਾ ਦੇਹ।੧। ਰਹਾਉ।

(ਹੇ ਭਾਈ! ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਤਾਂ) 'ਹਰਿ ਹਰਿ'-ਇਹ ਦੋ ਲਫ਼ਜ਼ਾਂ ਦੀ ਮਾਲਾ ਹੈ, ਇਸ ਹਰਿ-ਨਾਮ-ਮਾਲਾ ਨੂੰ ਜਪਦਿਆਂ ਜਪਦਿਆਂ ਕੰਗਾਲਾਂ ਉੱਤੇ ਭੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਇਆਵਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।੧।

ਜੇਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਦੀ ਮਾਲਾ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਟਿਕਾ ਕੇ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਜਨਮ-ਮਰਨ ਦੇ ਗੇੜ ਦਾ ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।੨।

ਜੇਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਸਾਂਭ ਕੇ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮੂੰਹ ਨਾਲ ਹਰਿ-ਹਰਿ ਨਾਮ ਉਚਾਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਨਾਹ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿੱਚ ਤੇ ਨਾਹ ਪਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਕਿਤੇ ਭੀ (ਕਿਸੇ ਗੱਲੇ ਭੀ) ਨਹੀਂ ਡੋਲਦਾ।੩।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਆਖ-ਜੇਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿੱਚ ਜੁੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਹਰਿ-ਨਾਮ ਦੀ ਮਾਲਾ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ (ਪਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਭੀ) ਜਾਂਦੀ ਹੈ।੪।

✡✡✡

੪. ਸਿੱਟਾ (Conclusion)

ਹਥਲੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਵਿਚਾਰ 'ਚੋਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਨਿਰਣੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਿਕਲਦੇ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੇ ਹਨ:-

੧. ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਜੀਵਨੀ 'ਜਨਮ-ਸਾਖੀ' ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਲਿਖਵਾਈ। ਇਸ ਦਾ ਸਬੂਤ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਅਹਿਮ ਘਟਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ) ਦੇ ਸਮਕਾਲੀ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਦੀ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸੂਚੀ ਤੋਂ ਭਲੀ-ਭਾਤ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਪਾਸ ਉਹ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਨਾ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਉਹ, ਇਹ ਵੇਰਵੇ, ਇਤਨੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ ਸਨ।

੨. ਜੰਡਿਆਲਾ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਭਾਈ 'ਹੰਦਾਲ', ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨਿਕਟਵਰਤੀ ਤੇ ਰਹਿਤਵਾਨ ਸਿੱਖ ਸੀ ਅਤੇ ਤੀਸਰੇ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਹਿਤ ਮੰਜੀ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਪਰ, ਇਸ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਬੜਾ ਚੁਸਤ-ਚਾਲਾਕ ਤੇ ਕੁ-ਕਰਮੀ ਸੀ। ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਦਾ ਦਿਹਾਂਤ ੧੬੫੮ ਈ. ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ। ਹੰਦਾਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸ਼ਰਧਾਵਾਨ ਸਿੱਖ ਵੱਲੋਂ ੧੬੫੫ ਵਿੱਚ 'ਪਰਚੀ ਬਾਬਾ ਹੰਦਾਲ' ਲਿਖੀ ਗਈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਹੰਦਾਲ ਦਾ ਜੀਵਨ-ਬਿਰਤਾਂਤ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਹੰਦਾਲ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਪ੍ਰਤਾਪੀ ਕਰ ਕੇ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ੧੬੫੮ ਵਿੱਚ ਹੀ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਲਿਖੀ ਗਈ (ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਹਿਸਟੋਰੀਅਨ: ਕੱਤਕ ਕਿ ਵਿਸਾਖ ?)। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ੧੬੫੮ ਵਾਲੀ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ, ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਦੀ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਜਾਂ ਦੂਜਾ ਉਤਾਰਾ ਜਾਪਦੀ ਹੈ।

"ਜੰਡਿਆਲਾ ਨਿਵਾਸੀ ਹੰਦਾਲ (ਹਿੰਦਾਲ) ਜੱਟ ਸੰਮਤ 1630 ਵਿੱਚ ਸੁੱਖੀ ਦੇ ਗਰਭ ਤੋਂ ਗਾਜੀ ਦੇ ਘਰ ਜਨਮਿਆ। ਇਸ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਹਮਜੇ ਚਾਹਲ ਦੀ ਪੁੱਤ੍ਰੀ ਉੱਤਮੀ ਨਾਲ ਹੋਈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਪੁੱਤਰ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ। ਭਾਈ ਹੰਦਾਲ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਅਨੰਨ ਸਿੱਖ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ

ਥਾਪ ਕੇ ਮੰਜੀ ਬਖ਼ਸ਼ੀ। ਇਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਲੰਗਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਨਾਉਂ ਗੁਰੂ ਕਾ ਜੰਡਿਆਲਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਇਆ। ਹੰਦਾਲ ਹਰ ਵੇਲੇ "ਨਿਰੰਜਨ-ਨਿਰੰਜਨ" ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਇਸ ਕਾਰਨ ਉਸ ਦੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਯ ਦਾ ਨਾਮ "ਨਿਰੰਜਨੀਏ" ਪੈ ਗਿਆ। ਹੰਦਾਲ ਦਾ ਦਿਹਾਂਤ ਸੰਮਤ 1705 ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ। ਹੰਦਾਲ ਦਾ ਪੁੱਤ੍ਰ ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਕੁਕਰਮੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਾਖੀ ਬਹੁਤ ਅਸ਼ੁੱਧ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਮਨਮੰਨੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਲਿਖ ਕੇ ਆਪਣੇ ਔਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਨਿਯਮ (ਅਸੂਲ) ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ। ਕਈ ਹੰਦਾਲੀਏ ਮਹੰਤਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਜ਼ਾਲਿਮ ਹਾਕਮਾਂ ਨੂੰ ਅਯੋਗ ਸਹਾਇਤਾ ਦਿੱਤੀ," (ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ : ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਪੰਨਾ 715)।

੩. ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਹੰਦਾਲੀਆਂ ਨੇ ਹੀ ਲਿਖਵਾਈ ਸੀ। ਇਸ ਤੱਥ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਂ ਸਾਖੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹੰਦਾਲ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਣਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮੂਹੋਂ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ 'ਪਰਚੀ ਬਾਬਾ ਹੰਦਾਲ' ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੋਈ ਹੈ (ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਹਿਸਟੋਰੀਅਨ: ਕੱਤਕ ਕਿ ਵਿਸਾਖ ?)। ਹੰਦਾਲੀਆਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲੋਂ ਲਿਖਾਈ ਅਸਲ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ (ਖੁਰਦ-ਬੁਰਦ) ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਹੰਦਾਲ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਨਕਲੀ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਵਿੱਚ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਡ-ਪ੍ਰਤਾਪੀ ਅਤੇ ਕਰਣੀ ਵਾਲਾ ਬਣਾ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਇਥੇ ਹੀ ਬੱਸ ਨਹੀਂ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ-ਦੋਖੀਆਂ ਨੇ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਚ੍ਰਿੱਤਰਘਾਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸਮੱਗਰੀ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

੪. ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਨੂੰ ਅਜੇ ਤੱਕ ਕਿਸੇ ਮਾਤਾ ਨੇ ਜਨਮ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਹੰਦਾਲੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਉੱਲੂ ਸਿੱਧਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਨਕਲੀ ਪਾਤਰ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰ ਕੇ ਵਰਤਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਹਕੀਕਤ ਦੇ ਸਬੂਤ ਹੇਠਾਂ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ -

ੳ) ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿੱਚ ਇਹ ਗੱਲ ਦਰਜ ਹੈ ਕਿ ਬਾਲਾ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਸੀ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਸਨ। **ਇਹ ਇੱਕ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸੱਚਾਈ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰਿਆਈ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਕੋਲ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਿਖੇ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਅਤੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੱਤ-ਅੱਠ ਸਾਲ ਰਹੇ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਚਾਰ ਫੇਰੀਆਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਜਰੂਰ ਵਿਚਾਰ ਸਾਂਝੇ ਕੀਤੇ ਹੋਣਗੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਵੀ ਜਰੂਰ ਆਇਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਜੇਕਰ ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਬਚਪਨ ਦਾ ਸਾਥੀ ਸੀ ਅਤੇ ਗੁਰੂ**

ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਪ੍ਰਚਾਰ ਫੇਰੀਆਂ 'ਤੇ ਵੀ ਨਾਲ ਸੀ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉਸ ਬਾਰੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਕਦੇ ਜ਼ਿਕਰ ਹੀ ਨਾ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ ? ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਇਸ ਨਿਕਟ-ਵਰਤੀ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਜਾਣਦੇ ਵੀ ਨਾ ਹੋਣ ਅਤੇ ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਵੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਨਾ ਜਾਣਦਾ ਹੋਵੇ ?

(ਅ) ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ 'ਵਾਰ ਪਹਿਲੀ' ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਥੀ ਮਰਦਾਨੇ ਦਾ ਕਥਨ ਤਾਂ ਹੈ, ਪਰ ਬਾਲੇ ਦਾ ਨਹੀਂ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੀ ਗਿਆਰਵੀਂ ਵਾਰ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੇ ਛੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਨਾਂਅ ਦੱਸੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਦਾ ਨਾਂਅ ਨਹੀਂ।

(ੲ) **ਵਲਾਇਤ ਵਾਲੀ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਤੇ ਭਾਈ ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਾਲੀ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਬਾਲੇ ਦਾ ਕਥਨ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਇਹ ਸਭ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਕੋਲ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਤੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੱਤ-ਅੱਠ ਸਾਲ ਰਹੇ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਭ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹੋਣਗੇ। ਪਰ ਇਹ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ।**

(ਸ) ਪਿਛਲੇਰੀਆਂ ਰਵਾਇਤਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜੀਵਨ ਸੰਬੰਧੀ ਸਭ ਵਿਸਥਾਰ ਦਾ ਪਤਾ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਹੈ, ਇਸ ਗੱਲ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋਈਆਂ ਕਿ ਆਪਣੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਤੇ ਕਥਾਵਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੋੜਤਾ ਲਈ, ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਉਂਣ। ਇਹ ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬਚਪਨ ਦੇ ਸਾਥੀ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ। **ਜੇਕਰ ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦਾ, ਸਦਾ ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸਾਥੀ ਤੇ ਸਲਾਹਕਾਰ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਬਿਲਕੁਲ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਪੁਰਾਤਨ ਪਰੰਪਰਾ 'ਤੇ ਆਧਾਰਤ ਜਨਮ-ਸਾਖੀਆਂ ਵਿੱਚ ਉਸ ਸੰਬੰਧੀ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਵੀ ਸੰਕੇਤ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ।"** (ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਪਰੰਪਰਾ, ਡਾ. ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਪੰਨਾ ੧੯; ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ, ਡਾ. ਟਰੰਪ ੧੪੭੭, ਭੂਮਿਕਾ ਪੰਨਾ 4)।

੫. ਕਵਿ ਚੂੜਾਮਣਿ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ, ਨਿਰਸੰਦੇਹ, ਉੱਚ-ਕੋਟੀ ਦੇ ਕਵੀ ਸਨ। ਪਰ, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਗੁਰਮਤਿ ਫ਼ਲਸਫ਼ੇ ਬਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੀਮਤ ਜਿਹੀ ਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ 'ਨਿਰਮਲਾ ਸੰਪਰਦਾ' ਦੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ

(ਤਕਰੀਬਨ ਅੱਧੇ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ) ਗੁਰਮਤਿ-ਵਿਰੋਧੀ ਸਮੱਗਰੀ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਨੂੰ ਹੀ ਸੂਰਜ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਅਤੇ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ 'ਚੋਂ 'ਗੁਰੂ-ਨਿੰਦਾ' ਵਾਲੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਨਕਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ, ਇਸ ਵਿੱਚੋਂ 'ਗੁਰੂ-ਨਿੰਦਾ' ਨੂੰ ਉਹ ਮੁਕੰਮਲ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੱਢ ਨਾ ਸਕੇ।

੬. ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਨਾਲ, ਕੈਥਲਪਤਿ ਦੇ ਨੌਕਰ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਵਿਦਵਾਨ ਵੀ ਲਿਖਾ-ਪੜ੍ਹੀ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਲਗਾਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ-ਦੋਖੀ ਪੰਡਤਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰ ਕੇ ਵੀ ਸੂਰਜ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਬਿੱਪਰਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦਿਹਾਂਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਡਤਾਂ ਨੇ ਜਾਣ-ਬੁੱਝ ਕੇ ਵੀ,ਥਾਂ-ਪਰ-ਥਾਂ, ਸੂਰਜ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਬਿੱਪਰਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਘਸੋੜ ਦਿੱਤੀ।

੭. ਸੂਰਜ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਖਰੜਾ ਮੁਕੰਮਲ ਕਰਨ ਤੋ ਕੁੱਝ ਅਰਸਾ ਬਾਅਦ ਹੀ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਮਹਾਂ-ਕਾਵਿ ਦੀ ਪਰੂਫ਼-ਰੀਡਿੰਗ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਦੀ ਸੁਧਾਈ ਕਰਨ ਦਾ ਸਮਾ ਨਾ ਮਿਲਿਆ।

੮. ਸੂਰਜ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੋਈ ਗੁਰਮਤਿ-ਵਿਰੋਧੀ ਸਮੱਗਰੀ ਮਨੂੰਵਾਦੀਆਂ ਦੀ ਕੇਂਦਰੀ ਸਾਜਿਸ਼ (ਭਾਰਤ 'ਚੋਂ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦਾ ਖਾਤਮਾ ਕਰਨਾ) ਦੀ ਹੀ ਇੱਕ ਕੜੀ ਹੈ।

੯. ਜਿਸ ਫ਼ਾਰਮੂਲੇ ਦੀ ਸਫ਼ਲ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਕੇ ਮਨੂੰਵਦੀਆਂ ਨੇ ਭਾਰਤ 'ਚੋਂ ਬੁੱਧ-ਮੱਤ ਦਾ ਵਹਿਸ਼ੀਆਨਾ ਢੰਗਾਂ ਨਾਲ ਖਾਤਮਾ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਹੂ-ਬ-ਹੂ, ਉਸੇ ਫ਼ਾਰਮੂਲੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਭਾਰਤ 'ਚੋਂ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ, ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਫ਼ਾਰਮੂਲਾ ਹੇਠਾਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਘੱਟ-ਗਿਣਤੀਆਂ, ਛੋਟੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਤੇ ਦਲਿਤਾਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਭਾਰਤ 'ਚੋਂ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਲਈ 'ਮਨੂੰਵਾਦੀ ਫ਼ਾਰਮੂਲਾ'

ਮਨੂੰਵਾਦੀਏ ਭਾਰਤ 'ਚ ਘੱਟ-ਗਿਣਤੀਆਂ, ਛੋਟੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਅਤੇ ਪਿੱਛੜੇ ਸਮਾਜਕ ਵਰਗਾਂ (ਦਲਿੱਤਾਂ) ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਭਾਰਤ 'ਚੋਂ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਚਾਣਕੀਯਾ ਕੂਟਨੀਤੀ ਦੇ ਅਧੀਨ, ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਫ਼ਾਰਮੂਲੇ ਦੀ, ਪਿਛਲੇ ਤਕਰੀਬਨ ਢਾਈ ਕੁ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ, ਸਫਲਤਾ ਨਾਲ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਫ਼ਾਰਮੂਲੇ ਬਾਰੇ ਸੰਖੇਪ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅੱਗੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

(੧) **ਘੁਸਪੈਠ (Infiltration) ਤੇ ਭਗਵਾਂਕਰਨ:** ਜਿਸ ਧਿਰ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇ,

ਉਸ ਵਿੱਚ, ਉਸੇ ਧਿਰ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ, ਦਾਖਲ ਹੋ ਜਾਣਾ ਅਤੇ ਉਸ ਧਿਰ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਬਣ ਕੇ, ਉਸ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ 'ਚ ਬਿੱਪਰਵਾਦੀ ਖ਼ੋਟ ਮਿਲਾ ਕੇ (ਉਸ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੂੰ ਗੰਧਲਾ ਕਰਨ ਲਈ) ਉਸ ਨੂੰ ਭੰਬਲਭੂਸਿਆਂ 'ਚ ਪਾ ਕੇ, ਬਿੱਪਰਵਾਦੀ ਪਗ-ਡੰਡੀਆਂ 'ਤੇ ਤੁਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਤ ਕਰਨਾ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ ਸ਼ਾਤਰ ਮਨੂੰਵਾਦੀਏ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਬਣ ਕੇ (ਉਦਾਸੀਆਂ, ਨਿਰਮਲਿਆਂ, ਤੇ ਹੋਰ ਸੰਪ੍ਰਦਾਵਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ) ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਫ਼ਲਸਫ਼ੇ ਨੂੰ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਰੰਗ ਕੇ ਪ੍ਰਚਾਰਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ੧੬੯੯ ਦੀ ਵੈਸਾਖ਼ੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਪਾਹੁਲਧਾਰੀ ਬਣ ਕੇ (ਨਕਲੀ ਸੰਤ-ਬਾਬਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵੀ) ਅਜਿਹੀਆਂ ਕ੍ਰੋਝੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਕਰਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਰ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸਰਬਪੱਖੀ ਲਾਸਾਨੀ ਅਗੁਵਾਈ ਕਾਰਨ ਮਨੂੰਵਾਦੀਏ ੧੪੬੯ ਤੋਂ ੧੭੦੮ ਤੱਕ ਆਪਣੇ ਕ੍ਰੋਝੇ ਮਨੋਰਥ ਵਿੱਚ ਸਫ਼ਲ ਨਾ ਹੋ ਸਕੇ। ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੀ (ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਅਖੌਤੀ ਸਿੱਖ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦੀ) ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਗ਼ਫ਼ਲਤ ਕਾਰਨ, ਅੱਜ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਅੰਦਰ ਮਨੂੰਵਾਦੀਏ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ 'ਚ ਘੁਸਪੈਠ ਕਰ ਕੇ ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਬਣੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ।

(ਅ) **ਸੰਬੰਧਤ ਧਿਰ ਨੂੰ ਵਿਭਚਾਰੀ ਤੇ ਨਸ਼ੇੜੀ ਬਣਾ ਕੇ ਇਖ਼ਲਾਕ ਪੱਖੋਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਨਾ:** ਸਬੰਧਤ ਧਿਰ ਦੇ ਰਹਿਬਰਾਂ ਦਾ ਚਰਿੱਤ੍ਰਘਾਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾ ਕੇ ਪ੍ਰਚਾਰਨਾ ਤਾਕਿ ਨਿਸ਼ਾਨੇ 'ਤੇ ਰੱਖੀ ਧਿਰ ਨੂੰ ਵਿਭਚਾਰੀ ਤੇ ਨਸ਼ੇੜੀ ਬਣਾ ਕੇ ਆਚਰਣ ਅਤੇ ਸਿਹਤ ਦੇ ਪੱਖਾਂ ਤੋਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਮਨੂੰਵਾਦੀਆਂ ਦੀ ਇਸ ਮਾਨਵ-ਵਿਰੋਧੀ ਕ੍ਰੋਝੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ 'ਚੋਂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਗੁੰਮਨਾਮ ਲੇਖਕ ਵਾਲੀ 'ਗੁਰਬਿਲਾਸ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀ ਛੇਵੀਂ' ਪੁਸਤਕ 'ਚੋਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਚ੍ਰਿੱਤਰਘਾਤ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬਚਿੱਤ੍ਰ ਨਾਟਕ (ਅਖੌਤੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ) ਦੇ ਤ੍ਰਿਆ-ਚਰਿੱਤ੍ਰਾਂ ਵਾਲੇ ਹਿੱਸੇ (ਚਰਿੱਤ੍ਰ ਨੰਬਰ ੨੧,੨੨ ਤੇ ੨੩) ਵਿੱਚ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਅਗੰਮੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਦਾ ਚਰਿੱਤ੍ਰਘਾਤ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾ-ਬਖ਼ਸ਼ਣਯੋਗ ਕ੍ਰੋਝੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। **ਆਚਰਣ ਅਤੇ ਸਿਹਤ ਦੇ ਪੱਖਾਂ ਤੋਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋਈ ਕੌਮ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨਾ ਔਖਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਪਰ ਦੁਖਦਾਈ ਹੈਰਾਨੀ ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੱਚੇ ਤੇ ਪੱਕੇ ਸਿੱਖ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਧਿਰਾਂ ਵੀ ਇਸ ਬਿੱਪਰਵਾਦੀ ਸਾਜਿਸ਼ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਈਆਂ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਅੱਜ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦਾ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਨਸ਼ੇੜੀ ਬਣ ਕੇ, ਸਿੱਖ ਕਿਰਦਾਰ ਤੋਂ ਡਿੱਗ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀਆਂ ਅਗੰਮੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤਾਂ ਦਾ ਚ੍ਰਿੱਤਰਘਾਤ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦਾ ਘਾਣ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ (ਜੋ ਕਿ ਬਿੱਪਰਵਾਦੀਆਂ ਦੀ ਸਾਜਿਸ਼ ਅਧੀਨ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੇ ਵਿਹੜੇ**

'ਚ ਸੁੱਟੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ) ਨੂੰ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਅਪਣੇ ਡਰਾਇੰਗ-ਰੂਮ 'ਚ ਸਜਾਈ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਯਾਨੀ ਕਿ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਤੋਂ ਆਕੀ ਹੋ ਕੇ, ਬੇਦਾਵੀਆ ਬਣਿਆ ਫਿਰਦਾ ਹੈ, ਅਥਵਾ ਗੁਰਮਤਿ ਸ਼ਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਸੋਝੀ ਗੁਆ ਕੇ ਬਿੱਪਰਵਾਦੀ ਰਾਹਾਂ 'ਤੇ ਭਟਕਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ।

(ੲ) **ਕੇਂਦਰੀ ਜੱਥੇਬੰਦੀਆਂ/ਸੰਸਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ:** ਆਪਣੀ ਕੌਮੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟੀ, ਆਚਰਣ ਤੇ ਸਿਹਤ ਪੱਖੋਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋਈ ਕੌਮ ਦੀਆਂ ਕੇਂਦਰੀ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ/ਸੰਸਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨਾ ਮਨੂੰਵਾਦੀਆਂ ਦਾ ਤੀਜਾ ਕਦਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਮਨੂੰਵਾਦੀਆਂ ਦੇ ਹਮਾਇਤੀ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੀਆਂ ਕੇਂਦਰੀ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ/ਸੰਸਥਾਵਾਂ (ਸ਼੍ਰੋ.ਅਕਾਲੀ ਦਲ, ਸ਼੍ਰੋ.ਗੁ.ਪ੍ਰ.ਕਮੇਟੀ, ਦਿੱਲੀ ਗੁ. ਪ੍ਰ. ਕਮੇਟੀ, ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬਾਨ ਆਦਿ) ਉੱਪਰ ਸਿੱਖੀ ਸਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਕਾਬਜ਼ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ।

(ਸ) **ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ਘਾਤ ਤੇ ਵਹਿਸ਼ੀਆਨਾ ਤਾਕਤ ਦੀ ਵਰਤੋਂ:** ਕਿਸੇ ਕੌਮ ਜਾਂ ਘੱਟ-ਗਿਣਤੀ ਨੂੰ ਨੇਸਤੋ-ਨਬੂਦ ਕਰਨ ਲਈ ਮਨੂੰਵਾਦੀਏ ਉਸ ਧਿਰ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਲਿਖਤੀ/ਜ਼ੁਬਾਨੀ ਵਾਅਦਿਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਬੇ-ਸ਼ਰਮੀ ਤੇ ਢੀਠਤਾਈ ਨਾਲ ਭੁਲਾ ਕੇ, ਮੀਡੀਆ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨੂੰ ਅਤਿਵਾਦੀ, ਵੱਖਵਾਦੀ, ਫ਼ਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ਧਰੋਹੀ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੇ, ਉਸ ਦੀ ਹਰ ਸੰਭਵ ਢੰਗ ਨਾਲ (ਦੇਸ਼ ਦੇ ਫ਼ੌਜੀ, ਨੀਮ-ਫ਼ੌਜੀ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਬਲਾਂ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਕਰ ਕੇ ਵੀ) ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਸਿਰ, ਨਸਲਕੁਸ਼ੀ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਸਿਰੇ ਚਾੜ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਕੀ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨਾਲ ਵੀ (ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰ ਕੇ ੧੯੪੭ ਤੋਂ ਬਾਅਦ) ਇਹੀ ਦੁਖਦਾਈ ਭਾਣਾ ਨਹੀਂ ਵਰਤਦਾ ਆ ਰਿਹਾ?

✡✡✡

੫. ਖ਼ਾਲਸਾ ਜੀ ਜਾਗੋ ! ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਜੀ ਵਲੋਂ ਸੌਂਪੀ ਜ਼ਿਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰੋ !!

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਮਿਸ਼ਨ

ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਚੈਪਟਰ ਨੰਬਰ ੨ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਿਤਾ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਧੁਰੋਂ ਹੀ ਵਰੋਸਾਅ ਕੇ ਸਮੁੱਚੇ ਸੰਸਾਰ 'ਚ ਸਦੀਵਕਾਲੀ ਰੱਬੀ-ਰਾਜ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। 7 ਅਕਤੂਬਰ 1708 ਨੂੰ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਉਂਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਸੀ -

'ਆਤਮਾ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਪੰਥ ਵਿੱਚ'

ਇਸ ਮੁਤਾਬਕ ਖ਼ਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੀ ਜ਼ਿਮੇਵਾਰੀ ਹੈ ਕਿ ਕੇਵਲ ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਸਮੁੱਚੀ ਅਗੁਵਾਈ ਹਾਸਿਲ ਕਰ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ, ਗੁਰਮਤਿ-ਜੁਗਤਿ ਅਨੁਸਾਰ, ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਨਾਲ ਜਦੋਜਹਿਦ ਜਾਰੀ ਰੱਖੇ।

ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਗੁਰਮਤਿ-ਜੁਗਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਜਥੇਬੰਦ ਹੋਵੇ

ਅੱਜ ਇਹ ਅਤਿ-ਦੁਖਦਾਈ ਹਕੀਕਤ ਹੈ ਕਿ, ਇਤਿਹਾਸਕ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰ ਕੇ, ਸਿੱਖ ਕੌਮ 1770 ਦੇ ਆਸ-ਪਾਸ ਤੋਂ ਗੁਰਮਤਿ ਫ਼ਲਸਫ਼ੇ ਤੋਂ ਟੁੱਟ ਕੇ ਖੇਰੂੰ-ਖੇਰੂੰ ਹੋਈ ਖੁਆਰ ਹੁੰਦੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ - ਕੌਮ ਭਾਂਤ-ਭਾਂਤ ਦੇ ਜਥੇ, ਟਕਸਾਲਾਂ, ਸੰਪਰਦਾਵਾਂ ਅਤੇ ਡੇਰਿਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਵੰਡੀ ਪਈ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁਰਮਤਿ ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਸੱਭ ਤੋਂ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਦੁਸ਼ਮਣ 'ਮਨੂੰਵਾਦ' ਲਈ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੂੰ ਨੇਸਤੇ-ਨਾਬੂਦ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਹੋਰ ਵੀ ਸੌਖਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮਨੂੰਵਾਦੀਏ ਚਾਣਕੀਯਾ ਕੂਟਨੀਤੀ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਕੇਂਦਰੀ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ/ਸੰਸਥਾਵਾਂ/ਅਦਾਰਿਆਂ 'ਤੇ (ਸਿੱਖੀ ਸਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ) ਕਾਬਜ਼ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਵਰਤਮਾਨ ਅਤਿ ਗੰਭੀਰ ਅਤੇ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਸਫ਼ਲਤਾ ਨਾਲ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖ ਕੌਮ, ਮਨੂੰਵਾਦ ਦੀ ਚਾਣਕੀਯਾ ਕੂਟ-ਨੀਤੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਈ ਰਵਾਇਤੀ ਸਿੱਖ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਨੂੰ ਮੁਕੰਮਲ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਕਾਰ ਕੇ, ਕੇਵਲ ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਰਬਪੱਖੀ ਅਗੁਵਾਈ ਹੇਠ ਜਥੇਬੰਦ ਹੋਵੇ। ਇਸ

ਜਥੇਬੰਦਕ ਢਾਂਚੇ ਦੀ ਪ੍ਰਸਤਾਵਤ ਰੂਪ-ਰੇਖਾ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਅੰਤਿਕਾ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਚਾਰਟ ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਈ ਗਈ ਹੈ।

ਚੁਣੌਤੀਆਂ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲੋਂ 1478 ਵਿੱਚ ਅਰੰਭ ਕੀਤੇ ਸਦੀਵਕਾਲੀ ਗੁਰਮਤਿ-ਇਨਕਲਾਬ ਨੂੰ ਪੁਨਰ-ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵਿਖਮ ਬਹਿਰੂਨੀ ਤੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਨਾਲ ਦੋ-ਦੋ ਹੱਥ ਕਰਨੇ ਪੈਣਗੇ।

(ੳ) ਬਹਿਰੂਨੀ ਚੁਣੌਤੀਆਂ

ਇਹ ਚੁਣੌਤੀਆਂ, ਭਾਰਤ ਉਪ-ਮਹਾਂਦੀਪ ਵਿੱਚ, ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਧਿਰਾਂ ਦੇ ਬਿੱਪਰਵਾਦ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਅੰਸ਼ਾਂ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ -

(i) ਵਿਧਾਨ-ਪਾਲਿਕਾ।

(ii) ਕਾਰਜ-ਪਾਲਿਕਾ।

(iii) ਨਿਆਂ-ਪਾਲਿਕਾ।

(iv) ਮੀਡੀਆ।

(v) ਹਿੰਦੂਤਵ (ਜੋਗ ਮੱਤ + ਹਿੰਦੂ ਮੱਤ)।

(vi) ਬਾਣੀਆਵਾਦ।

(ਅ) ਅੰਦਰੂਨੀ ਚੁਣੌਤੀਆਂ

ਇਹ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਗੁਰਮਤਿ ਫ਼ਲਸਫ਼ੇ ਤੋਂ ਟੁੱਟੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਅਖੌਤੀ ਸਿੱਖ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ -

(i) ਮਨੂੰਵਾਦ ਦੀ ਚਾਣਕੀਯਾ ਕੂਟਨੀਤੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਈਆਂ ਧਿਰਾਂ।

(ii) ਦੁਨਿਆਵੀ ਧੜੇਬੰਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡੀਆਂ ਧਿਰਾਂ।

(iii) ਡੇਰੇਦਾਰ।

(iv) ਨਕਲੀ ਸੰਤ-ਬਾਬੇ

ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕਿੱਥੋਂ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ?

ਗੁਰਮਤਿ-ਜੁਗਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਜਥੇਬੰਦ ਹੋਇਆ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦਾ ਹਿੱਸਾ, ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਆਲਮਗੀਰੀ ਫ਼ਲਸਫ਼ੇ ਦਾ, ਵਿਉਂਤਬੰਦ ਢੰਗ ਨਾਲ, ਜੰਗੀ

ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰ ਕੇ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਮਿਸ਼ਨ ਪ੍ਰਤੀ ਜਾਗਰੂਕ ਕਰੇ। ਫਿਰ ਜਾਗੀ ਹੋਈ ਕੌਮ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਅਗ਼ਵਾਈ ਹੇਠ 'ਸਰਬੱਤ ਖ਼ਾਲਸਾ' ਸੰਸਥਾ ਨੂੰ ਪੁਨਰ-ਸੁਰਜੀਤ ਕਰੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਕੌਮੀ ਜਥੇਬੰਦਕ ਢਾਂਚੇ ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਏ ਬਾਕੀ ਅੰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ, ਆਮ-ਸਹਿਮਤੀ ਦੇ ਗੁਰਮਤਿ ਅਸੂਲ ਅਨੁਸਾਰ, ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਕੇ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਕਰੇ।

ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਫ਼ਤਹਿ 'ਸੱਚੁ' ਦੀ ਹੀ ਹੋਵੇਗੀ!

ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਿਤਾ ਵੱਲੋਂ ਸੌਂਪਿਆ ਮਿਸ਼ਨ, ਕਾਦਰ ਦੀ ਕੁਦਰਤਿ ਦੇ ਅਟੱਲ ਨਿਯਮਾਂ 'ਤੇ ਆਧਾਰਤ, ਸਮੁੱਚੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਭਲੇ ਦਾ ਮਿਸ਼ਨ ਹੈ, ਇਸ ਦੀ ਫ਼ਤਹਿ ਯਕੀਨੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਰੱਤੀ-ਭਰ ਭੀ ਸ਼ੱਕ ਦੀ ਕੋਈ ਗੁੰਜ਼ਾਇਸ਼ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਵੀ ਇੱਕ ਅਟੱਲ ਸਚਾਈ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਮਨੁੱਖਤਾ ਪਾਸ ਗੁਰਮਤਿ ਫ਼ਲਸਫ਼ੇ ਦਾ ਹਾਣੀ ਕੋਈ ਵੀ ਫ਼ਲਸਫ਼ਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਕਦੇ ਵੀ ਸੰਸਾਰ 'ਚ ਸਹੀ ਮਾਅਨਿਆਂ 'ਚ, ਸੁੱਖ-ਸ਼ਾਂਤੀ, ਸਕੂਨ ਅਤੇ ਆਦਰਸ਼ਕ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਹੋਈ ਤਾਂ ਇਸੇ ਆਲਮਗੀਰੀ ਫ਼ਲਸਫ਼ੇ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਹੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਨਿਰੰਕਾਰ ਸਰੂਪ ਗੁਰੂ-ਬਾਣੀ ਦਾ ਅਟੱਲ ਫ਼ੁਰਮਾਣੁ ਹੈ-

ਕੂੜ ਨਿਖੁਟੇ ਨਾਨਕਾ, ਓੜਕਿ ਸਚਿ ਰਹੀ॥ (ਮ:੩, ੯੫੩)

✡✡✡

ਅੰਤਕਾ

ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵਤ ਜਥੇਬੰਦਕ ਸਿਸਟਮ

ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ

|

ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ

|

ਖ਼ਾਲਸਾ ਪੰਥ

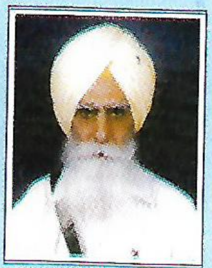
|

ਸਰਬੱਤ ਖ਼ਾਲਸਾ

|

ਸੁਪਰੀਮ ਸਿੱਖ ਗਵਰਨਿੰਗ ਕੌਂਸਲ

- ਧਾਰਮਿਕ ਵਿੰਗ (ਸ਼੍ਰੋ. ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਮੇਟੀ)
- ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਕੌਂਸਲ
- ਸਾਹਿਤ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਕਮੇਟੀ
- ਰਾਜਨੀਤਕ ਵਿੰਗ (ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ)
- ਆਰਥਕ (ਸਲਾਹਕਾਰ) ਕਮੇਟੀ
- ਸਮਾਜਕ ਭਲਾਈ ਵਿੰਗ
- ਪੰਥਕ ਮੀਡੀਆ ਕੌਂਸਲ
- ਯੂ.ਐਨ.ਓ. (ਮਸਲੇ) ਕੌਂਸਲ
- ਪਿਛੜੇ ਵਰਗ ਅਤੇ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਤਾਲਮੇਲ ਕਮੇਟੀ
- ਗੁਰਮਤਿ ਇਸਤਰੀ ਸਭਾ
- ਗੁਰਮਤਿ ਬੁਧੀਜੀਵੀ ਸਭਾ
- ਗੁਰਮਤਿ ਯੂਥ ਵਿੰਗ
- ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਫ਼ੌਜ (ਦਲ ਖ਼ਾਲਸਾ)

Lt. Col. Gurdip Singh

The writer is an Associate Member of the Institution of Engineers (India) and has served in the Armed Forces for over thirty two years. He was on active service during the Chinese aggression in 1962 and wars of 1965 and 1971. After his retirement from the Army in 1993, he is devoted to the service of mankind as ordained in the Philosophy of **GURU GRANTH SAHIB JI.**

E-mail : gurdipsinghsss@hotmail.com
Phone : +91-94654 47897

ਇਸੇ ਕਲਮ ਤੋਂ :

1. ਸਿੱਖ ਫ਼ਲਸਫ਼ਾ - ਲਾਸਾਨੀ ਇਨਕਲਾਬ
2. ਸਿੱਖ ਫ਼ਲਸਫ਼ਾ - ਲਾਸਾਨੀ ਇਨਕਲਾਬ-2 (ਗੁਰਦਵਾਰੇ)
3. ਸਿੱਖ ਫ਼ਲਸਫ਼ਾ - ਲਾਸਾਨੀ ਇਨਕਲਾਬ-3 (ਗੁਰਮਤਿ ਗਾਡੀਰਾਹ ਤੋਂ ਭਟਕਿਆ ਸਿੱਖ ਸਮਾਜ)
4. ਸਿੱਖ ਫ਼ਲਸਫ਼ਾ - ਲਾਸਾਨੀ ਇਨਕਲਾਬ-4 (ਭਾਰਤ 'ਚ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਸਾਹਮਣੇ ਵੱਡੀਆਂ ਚੁਣੌਤੀਆਂ)
5. ਸਿੱਖੀ 'ਚ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦੀ ਖ਼ੋਟ
6. ਵੈਸਾਖੀ ਦਾ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਨਾਂ ਸੁਨੇਹਾ

Printed at : JPC Ltd., Mohali. 0172-3047671-73